

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
SUMMARY.....	iv
GİRİŞ.....	1
BÖLÜM 1: KÜLTÜR VE UYGARLIĞIN SOSYOLOJİK NALİZİ.....	8
1.1.Kültür Ve Uygarlığın Kavramsal Çerçevesi.....	8
1.1.1.Kültür: Tanımlar, Anlamlar.....	10
1.1.2.Kültürün Tarihsel Anlamı.....	18
1.1.3. Uygarlık: Tarihi, Anlamı.....	24
1.1.4. Doğu’da Uygarlık.....	32
1.1.5. Batı’da Uygarlık.....	47
1.2. Doğu Ve Batı Uygarlığının Ötesinde Barbarlık.....	54
BÖLÜM 2: YUNAN UYGARLIĞININ TEMEL BİRİMİ OLARAK ATİNA POLİSİ.....	59
2.1. Politik, Polis.....	67
2.2.Din- Mitoloji.....	74
2.2.1.Tanrı - Tanrıçalar.....	79
2.2.2.Tarihçiler- Filozoflar.....	82
2.3.Toplum, Kültür: Homeros, Hesiod.....	84
BÖLÜM 3:DİN-MİTOLOJİNİN SOSYAL GÖRÜNÜŞÜ OLARAK FESTİVALLER.....	88
3.1. Hasat Festivalleri : Kalynteria, Plynteria Thagelia.....	94
3.2.Kadın Festivalleri: Arrephorie, Skrophoria,Stenia, Haloa, Thesmophpria.....	95

3.3. Eleusinia.....	97
3.4. Anthesteria.....	99
3.5.Panathenaia.....	102
3.6.Dionysia.....	102
BÖLÜM 4: YUNANLILIĞIN BATI KÜLTÜR KURUMLARI ÜZERİNE İZDÜŞÜMLERİ.....	107
4.1.Dinde.....	108
4.2.Siyasette.....	111
4.3.Düşünce Hayatında.....	115
4.4.Psikolojide.....	124
4.5.Tarihte.....	128
4.6.Edebiyat-Sanatta.....	130
SONUÇ	137
KAYNAKLAR.....	144
ÖZGEÇMİŞ.....	152

SAÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tez Özeti

Tezin Başlığı: Batı Uygarlığının Kültürel Temeli Olarak Yunanlılık: Atina Polis Değerleri Ve Festivaller	
Tezin Yazarı: Zeki Çoban	Danışman: Yrd.Doç. Dr. Mustafa Kemal Şan
Kabul Tarihi: 15 Mayıs 2006	Sayfa Sayısı: IV (ön kısım) + 152 (tez)
Anabilimdalı: Sosyoloji	Bilimdalı: Sosyoloji
<p>Kültür ve uygarlık kavramları sosyal bilimlerde disiplinler arası bir öneme sahiptir. Kültür kavramı sosyolojik bir öneme sahip olup, sosyoloji çevresinde daha çok Alman geleneğine karşılık düşer. Uygarlık kavramı ise kültür kavramına göre daha kapsayıcı anlama sahip olup Fransız karaktere sahip bir kavramdır. Bu iki kavramın tarihsel gelişimleri Batının tarihsel gelişimine paralellikler arz eder. Bu nedenle Batı kültürü ve uygarlığının kökleri ta tarihin derinliklerin de Yunanda yatmaktadır.</p> <p>Çalışmanın ana problemi, yaşadığımız yüzyılı hangi değerlerin belirlediği üzerinde olacaktır. Batı uygarlığının kültürel temeli olarak Yunan-Yunanlılık durmaktadır. Bu bağlamda Yunan-yunanlılık değerlerinin oluştuğu polis, politika, mit, din, tanrı-tanrılar kavramları üzerinde durmaya çalıştık. Bu çalışmanın hedefi yunanlılığı meydana getiren unsurların neler olduğunu ortaya koymak şeklinde ve bunun Batı uygarlığının kültürel kurumları üzerinde etkisini göz önüne sermek şeklinde olacaktır.</p> <p>Bu probleme vereceğimiz cevaplar Yunanlılığın gelişimini de temel rol oynayan mythy – din kavramı üzerinde durmak şeklinde olacaktır. Mit ve din toplumsallaşmasının ifadesi olan festivallerde kendini göstermektedir. Bu nedenle Mit – din vasıtası ile Yunanda toplumsal değerler ortaya çıkmaya başlamıştır. Tabii ki bu değerler daha sonra Batıyı temsil eden temel değerler olarak anılmaya başlamaktadır. Böylece çağdaş kavramların bir özeti olan Aydınlanma, Rönesans, kapitalizm, demokrasi, kardeşlik, eşitlik, özgürlük gibi kavramların bir yüzü de Yunan'a dönüktür.</p> <p>Batı değerleri, ancak Yunan'ın mythy din ve festivalleri dolayımı ile anlaşılabilir. Festivallerin, Yunan toplumunun kültürünü nasıl inşa etmede önemi büyüktür. Mit ve din, polise hayat verir. Sanıldığı aksine Yunanlılar dinsiz değil bilakis dindardır. Bu dindarlıkları yaşamlarının her alanına sirayet etmiştir. Polis bu nedenle politik olmaktan çok dinsel bir örgüttür. Fakat tüm bunlara rağmen pagan bir toplumdur. Yunan ve Batı değerleri tarihçiler, filozoflar, edebiyatçılar tarafından belirlenmiştir.Batının kültürel kurumları da bu kavramlarda ayrı düşünülemez.</p> <p>Çalışmanın neticesinde şunlar ortaya çıkmaktadır. Yaşadığımız yüzyılda insanlığın karşı karşıya kaldığı ilerleme, gelişme olan ve yaşadığımız çağı tanımlayan modernitenin, bilimin ve teknolojinin köklerinin nerelere dayandığını Yunandaki günlük yaşama inerek anlayıp; bu kavramların, insanlığın başına şu günlerde açmış olduğu, küreselleşme krizlerini, küresel terörü, küresel ısınmayı, çevresel ve insan katliamının tarihsel boyutunu ortaya koymaktır.</p> <p>Bizler için Batının sahip olduğu değerlerin Batının kendi tarihi köklerine ait olduğunu yani Yunan da olduğunu bu çalışmada ortaya koymaya çalışmak; varlığın, şu an yaşamış olduğu değer yitimini daha iyi kavramamıza ve kendimize daha başka yörüngeler icat etmeye imkan vermelidir.</p>	
Anahtar kelimeler: Uygarlık, Kültür, Mit, Din, Toplum, Mitoloji, Yunan, Batı, Doğu, Kapitalizm, Dionysos, Apollo.	

Sakarya University Insitute of Social Sciences Abstract of Master's Thesis

Title of the Thesis: Greece As A Cultural Essence Of Western Civilisation: Athens' Police Values And Festivals	
Author: Zeki Çoban	Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Mustafa KemalŞan
Date: 15 May 2006	Nu. of pages: IV (pre text) + 152 (main body)
Department: Sociology	Subfield: Sociology
<p>Culture and civilisation are extremely significant inter-disciplinary concepts in social sciences. Culture has sociological significance and reflects German tradition in sociology. The concept of civilization is more comprehensive connotation comparing to culture and has French character. The historical development of these two phenomena goes along with the historical development of West. Hence the roots of western culture and civilization lie in the depths of history, the Greece.</p> <p>The research problem of this study is about what values determine this century. Greece is the basis of the culture of western civilisation. Therefore we attempted to concentrate on issues as police, politics, myth, religion and gods where Greek values had been shaped. The aim of this research to present the components that constitutes Greece and their impacts on cultural institutions of western civilisation.</p> <p>Our answers to this problem will be focusing on myth-religion which fundamentally affected the development progress of Greece. Religion and myth demonstrated themselves in festivals where socialisation took place. Thus social values commenced to emerge through myth and religion. Later these values started to be recognised as fundamental values representing west. Therefore concepts summarising modern thought such as enlightenment, renaissance, capitalism, democracy, equality and freedom are partly derived from Greece.</p> <p>Western values can truly be understood only through festivals, religion and myth of Greece. Festivals have a great influence in constructing the culture of Greek culture. Religion and myth animate the police. In contrast to the common misunderstanding the Greek are not irreligious, rather religious. This religiousness affected every aspect of their life. Police therefore is a religious organisation rather than a politic one. Despite all these they are a pagan community. Greek and western values have been determined by historians, philosophers and writers. The cultural intuitions of west can not be thought without these concepts.</p> <p>The results of this study illustrate that it is indispensable to return back to daily life of Greece in order us to be able to appreciate the roots of technology, science and modernity which identify this century and are the source of improvement and development of humankind today. Therefore this research presents the dreadful effects of the mentioned concepts on mankind, and the historical dimension of today's human and environmental massacre, globalisation crisis, global warming and terror.</p> <p>Attempting to present that the western values belong to historical roots of west itself the Greece, should enable us to realise the value loss of creation and give us opportunity to discover new orbits.</p>	
Keywords: Civilisation, Culture, Myth, Religion, Society, Mytology, Western World Eastern World..Capitalism. Dionvsos. Apollo.	

GİRİŞ

İnsanlık tarihi boyunca dünyanın karşılaşmış olduğu büyük dönüşümler cilalı taş devrimi yada tarım devrimi ve modern dünyanın ortaya çıkışı olarak özetleme geleneği sosyal bilimlere hakim olan bir anlayıştır. Avrupa için, modern dünyanın doğumunu ifade eden yada aydınlık şafağı olarak ifade edilebilecek yüzyıl XV. yüzyıl sonları ve XVI. Yüzyılın başları olarak belirlenebilir ki bu yüzyıl, batının gelecek yüzyıllarda ulaşacağı bilimsel teknolojik ve iktisadi noktanın da habercisidir. Yine bu yüzyıl ile kültür ve uygarlık kavramlarının da farklı bir biçim ve içerik kazanarak kullanıma girdiğine tanık olmaktadır (Wallerstein, 2004:21).

Matbaa makinesi, barut, pusula aslı itibarı ile Doğu dünyasına ait buluşlar olmasına rağmen; Batı dünyasının ellerinde nasıl bir bilime, savaşta galibiyete; maliye, ticaret ve denizcilikte emperyalizme dönüştüğü sorusuna verilecek cevap bizi ister istemez Batı uygarlığının köklerinde yatan Antik Yunan realitesine yönelmek zorunda bırakmaktadır.

Batı uygarlığının geçmişe açılan yüzü olan *Aydınlanma*, animizmin nesneye kazandırdığı ruha karşın, endüstriyalizmin şafağını da imlemektedir. Aydınlanma ile insan aklının egemenliği tüm doğada olanlar üzerine çökmesi; bizlere, Yunan destanlarından olan Homeros'un mitindeki Odysseus'u anımsatmaktadır. Odysseus, bu anlamda Aydınlanma Mitinin antikçağa dönük yüzünü ifade eder ki Batının kendilik bilincini tanımlayan en müşahhas örnektir (Adorno ve Horkheimer, 1979). Sosyolojiye uzun süre hakim kurucu paradigma olan, Comte'nun Pozitivizm anlayışı da Modern-Dünyanın Pozitif-Mit'i olarak okunabilir. Çünkü, Comte'un pozitif felsefesi¹, bir sevgiliye duyulan aşkın neticesinde kaleme alınmış olup, nihayetinde insanlık dinine dönüşmüş bir tür çağdaş Mit-Din'dir ki bu durum bize Mecnun'un Leyla'ya olan aşkının ilahi aşka dönüşmesi gibi bir durumun batıdaki modern karşılığını vermektedir. Comte'un Pozitivizmi, Doğunun ilahi aşkına karşı Batının Myhtik aşkını temsil eder.

¹ A. Comte sisteminde, sevdiği kadının ölümsüz kılmak, kutsallaştırmak için elinden geleni yaptı. Hatta onu Ulu Varlık diye adlandırdırılmış;insanlığın somut bir sembolü sayarak tanrılaştırmaya bile kalkıştı. Comte ölünceye kadar tam on üç yıl koruyucu meleklerin en yetkini diye adlandırdığı Clotilde'ini anmak için günde üç vakit duaya koyulurdu. Sabahın beşinde kalkar, hürmetle Clotilde'in dinlendiği koltuğun önünde diz çöker, kırk dakika kadar, tarih sırasıyla sevgilisinin anılarını anarak, onu gözünün önünde canlandırmaya çalışırdı (Köseihal, 1982:151)

Batı sosyal felsefesinin tarihi basitçe, insanlığın idealalarının ve ideal toplumların tarihidir. Platon'un ideal toplum anlayışından Aristoteles'in toplum anlayışına; oradan Augustine'nin dinsel toplum tahayyülü olan *tanrı şehrine*; Thomas Moore, T. Hobbes, J. Locke, L. Althusius, J.J.Rousseau, ve diğer bir çok düşünürün toplum anlayışları ile birlikte Marks'a gelinceye kadar bizler, doğalcı toplum tanımlamaları ile karşılaşırken Marks ile birlikte sosyalist toplum tanımları ile karşı karşıya kalmaktayız (Nisbet, 1974:11-12). İşte Batının temsil ettiği dünya, bu iki ana unsurun yani *idea* ve *gerçeğin* geriliminden doğmuştur ki durumun ilk örneklerini bizler Yunan da görmekteyiz. Bu durum Batı toplumun *tarihsel bilinçaltısına* ait olup, Mit anlayışının nesnelleşmesinin bir ifadesi olarak da yorumlanmalıdır.

Batı dünyasını temsil eden diğer bir kavram olan iktisadın sembolik değişim birimi olan para da, modern dünyanın diğer bir Mythtik unsuru olup; kültürün paradigması ve hatta toplum denen kumaşın örüldüğü ipliği temsil eder. *Para*², dünyanın hiçbir yerinde Antik Yunan da olduğu kadar itibar görmemiştir ve yine benzer ilgiyi çağımızda Batı dışında başka hiçbir yerde bu kadar itibar bulmamıştır. *Yeni zamanlar*, bir değişle *kapital çağ* olarak tanımlanırken; diğer kurucu unsurlar gibi Batıyı özetleyen en başat kavramlardandır.

Bildiğimiz kadarı ile Batı sosyal felsefesinin başlangıcı, Atina'da kardeşlik toplumunun düşüşü ile başlar. Atina'da kardeşlik toplumunun düşüşü ile birlikte Akdeniz havzasında, askeri, politik ve daha sonra dinsel devletler şeklinde üç büyük sosyal düşünce örneği doğar. Atina kardeşlik toplumunu yıkan ana etken savaştı. Ve fakat yine aynı nedenle Atina toplumunun yükselişi sağlanmıştır. Antik Atina'dan Modern Avrupa'ya savaş, Batı toplumu için sürekli önemli bir *araç-amaç rasyonel* durum olmuştur. Batıda, Askeri, politik ve dinsel değerler diğer değerlere nazaran toplumda daha baskın olan değerlerdir. Bu nedenle Batı entelektüel geleneğinin en temel değerleri, çatışma, kriz ve cemiyettir (Nisbet, 1974:13-19). Batı da savaş, çatışma, tüm insanlık enerjisini en yüksek düzeyde tutan ve halkların değerini artıran; onlara yücelik damgasının vuran şeydir (Toynbee, 1989:23). Savaş, hem bir yıkım ve mahvoluşu ifade

² G. Simmel'in para felsefesi, yaşam temposu, yaşam stili olarak tanımlanırken toplumsalın kurucu unsuru olarak kabul ediliyorken yine naiv bir Mythtik anlam içermekte olup yeni dünyanın dini olarak tanımlanır (Jung, 1990).

eder iken hem de kendisinde bir imkanı da taşıyor olması düşüncesi³ Heraklit'ci değişimi imlediği gibi; çağdaş Hegel diyalektiğini ifade etmesi anlamında da bu görünümü ile Batı düşün geleneğini tanımlayan ana unsurlarındandır.

Tarihsel olarak toplum kategorileştirmelerinin son noktasında, siyasal anlamda liberal olarak örgütlenen ve iktisadi yapı olarak da kapitalist olarak adlandırılan Batı toplumu yatmaktadır. Kapitalist dünya tarafından bu durum, sosyalizm ile her ne kadar çeşitlendirilmeye çalışılmış olsa da bizim nazarımızda bu sistemler aynı tarihsel köklere-biliçaltıya sahiptir (Wallerstein, 1998)⁴. İşte tamda bu tartışmanın odak noktasında -tüm bu tartışmalara kaynaklık eden- Yunan durmaktadır. Bilindiği üzeri, Yunan Uygarlığın da kültürü en etkin polis Atina'dır. Son kerte de Batı da, kendine kaynaklık teşkil edecek her tür toplumsal tecrübeyi Atina polisinden almaktadır. Polisin sahip olduğu demokratik değerler Batı'nın kendisini Doğu dan en fazla farklı hissettiği diğer bir unsurdur. Medeniyet tarihçisi Will Durant, Yunan'dan; *tarihte en artistik medeniyet* olarak bahsetmesi boşuna değildir (Durant, 1939).

Avrupa sosyal bilimlerine ait olan toplum kavramsallaştırmalarından olan kitle kültürü anlayışının izlerini de bizler yine Antik Yunan da sürmeye sürebilmekteyiz.

Batı modernitesi, her ne kadar kendisini dinden soyutlanmış bir medeniyet projesi olarak ima etse de Mythtik-Dini Yunan *mystery*leri bu açığı tamamlamaya talip bir olgunluktadır. Her ne kadar yüzyılın sosyoloğu M.Weber, modern dünyanın temel dinamiğini *ekonomik ahlakta*⁵ görüyor olup; bunun günahını-sevabını, Kalvinist ruha yüklüyor olsa da; asıl itibari ile çağımız Hristiyanlık anlayışı büyük bir oranda *mitik-mitraik-orfik*⁶ köklere sahip olmakla birlikte psikolojik ve pragmatik ve fakat metafizik olmayan bir anlam dünyasına sahiptir. Bu nedenle yeni dünyanın yeni dini Yükselen Hristiyanlık değerleri değil bilakis yükselen Mythtik kültür. Bu kültürün en önemli

³ Çağdaş anlamda Bakunin(1814-1876) bu görüşü savunmuştur. Maltus'un(1766-1834) dünyada olan savaşlar için ortaya koymuş olduğu olumlu tavrı Batı düşüncesinin savaşa yönelik bilinçaltısının önemini ortaya koyar.

⁴ I.Wallerstein'in *Liberalizmden Sonra* adlı eseri yeryüzüne egemen olan üç büyük ideolojiden bahseder bunlar hegemonik bir içeriğe sahip olup asıl itibarı ile kapitalizmin teslisini ifade ederler. Şöyle ki kapitalizm baba,; sosyalizm oğul; muhafazakarlık ise Ruh-u kuds'ü temsil eder.

⁵ M.Weber *Dünya Dinlerinin Ana Özellikleri* adlı makalesinde din-ekonomi ilişkisini irdelemekte (Robertson, 1969:19).

⁶ *Mitik* Yunan'a ait olup -*Mitraik* inanış Perslere *aittir* ve *Orfik* öğretisi ise Mısır'a aittir.

özelliği kutsaldan arındırılmış bir metafiziği öngörüyor olup geleneksel metafiziğe ters düşer. Üç büyük din açısından, din tanımlamaları, Modern Batının *kutsalsız* bir din anlayışına sahip olduğunu söylüyor olması; bu durumun yani '*din olgusunun*' esasen *Mit olgusu* ile açıklandığını ifade eder. Bu yanı ile Modern Batı din anlayışları Antikite ile ilişkilidir. Ne zaman ki nasıl, Yunan mysteryleri Roma tarafından dinsel bir kaygı ile yasaklandı ise; benzer bir karşıt tepkiyi bizler, ortaçağ dünyasına karşı, aslen pagan olan Modern Dünya tasarımlarında görmekteyiz.

İşte bizim bu çalışmamız bir çok nedenledir ki Yunan-Yunanlılık üzerinedir. Bizim için konunun ilgi çekici olmasının nedeni, Çağdaş Küresel Batı Uygarlığı ile kadim Yunan arasında, tarihsel, sosyal, kültürel, iktisadi, dini bağların son derece güçlü olmasındandır. Bu bakımdan Yunanlılıkla ilgili olmak çağdaş kurum ve kavramların oluşumuna ve tanımlanmasına olan etkilerini ortaya koyma imkan da sunmaktadır. Bu çerçevede tezimizin temel çabası Antik-Yunan toplumu üzerinde durmakla sınırlı olamayıp, Batı Uygarlığının günümüze olan yansımalarında da Yunanlılığın izlerini aramaktır. Bunu yaparken de, Yunanın sahip olmuş olduğu, kültür, politika, düşün, mit, din, tanrılar, ve bunların en güzel toplumsal tezahürleri olan festivaller gibi kayanlardan yararlanacağız. Böylece bu şekilde tezimizi derinleştirme imkanı bulacağız. Bu çalışmaya temel teşkil eden bu iddianın yeni bir iddia olmadığı farkında olarak bu çalışmaya giriştik. Ancak tezimizin iddiasının ayırt edici özelliği bu güne dek ifade edile gelmekle birlikte içinin henüz doyurucu bir şekilde doldurulmadığı da bir gerçektir. Bu nedenle biz bu olgunun bincinde olarak var olan bu boşluğu doldurmak amacı ile söz konusu bu çalışmaya girişme gereği duyduk.

Diğer yandan, Yunan ve Yunanlılık değerleri, Batı entelektüelleri tarafından Batı uygarlığının inşası için tanımlanmış bir *tini* ifade etse de; bu değerlerin Akdeniz kültür havzasına ait olması nedeni ile de Yunanlılık, diğer Uygarlıkların değerlerinin etkisinden bağımsız olarak da düşünülemez. Biz de çalışmamızla Yunanlılığın, Batının öz bincini oluşturan dünyanın diğer geri kalan kısmından devşirmiş olduğu değerleri nasıl kendinde içselleştirilerek oluştuğunu ve Batınında daha sonra bu değerleri nasıl kendisinde pratize(kendini tanımlamada kullandığını) ettiğini bu çalışma ile ifade etmeye çalışacağız.

Çalışma, sosyoloji kuramının mikro ve makro boyutlarını ihtiva etmesi anlamında genel sosyolojik bakışı içerir. Yunanlılık değerlerinin toplumsal arenası olan festivaller, en basit anlamı ile *Mysteryler* ve *Initiation* seremonileri, bireyin toplumsallaşma imkanı iken; festivaller de, kamusal veya toplumsal alanlar olarak anlaşılabilir; toplum ruhunun nesnelleşmesinin bir ifadesi olarak okunabilir. Bu boyutu ile çalışmamızın sosyoloji ile olan ilişkisi mikro düzeyde tutulmaya çalışılmıştır. *Mysteria*, başarmak, üstesinden gelmek, kutlamak, katılmak, kabul edilmek, festival, ritüel ve bir gruba katılmak şeklinde yorumlanacak anlamlara gelerek; toplumsal bir grubun var oluş nedenlerini ortaya koyduğu gibi ilkelerini de ortaya koymaktadır. Bu nedenle Yunan mysteryleri ve festivalleri Yunan toplumsalını anlamada bize büyük bir imkan vermektedir. Çalışmamızın III. Bölümü bu mikro yapılar üzerine olacaktır. Takip eden bölümler ise bu mikro yapıların nasıl makro yapıları etkilediği ve belirlediği üzerinde olacaktır.

Sosyolojinin ilk çağ toplumları ile ilgilenmediği konusunda bir konsensüs bulunmaktadır. Ancak sosyoloji her ne kadar XIX. yüzyılla birlikte ortaya çıkan çağdaş toplumlar üzerinde elde ettiğimiz bilgilerinin sistemleştirilmesi anlamına geliyorsa da; toplumlar, tarih içinde varlık kazanacaklardır. Bu bakımdan biz, sosyolojinin yaşadığımız çağı daha iyi algılama amacına matuf olarak tarihle kuracağı ilişkiyi önemsiyoruz. Böylelikle yaşamış olduğumuz çağdaş dünyanın değerlerini anlamamıza yardımcı olabilecek bilgilere kavuşabilmek amacıyla Yunan'ı ve Yunanlılığı inceleme konusu seçtik. Böylece içerisinde yaşadığımız dünyanın ve onun sahip olduğu değerlerin, kurumların ne tür bir zihniyetin ürünü olduğunu daha doğru bir biçimde kavramak mümkün olacaktır.

Bu çerçeveden olarak; çalışmamızı, IV bölüme sığdırarak yukarıda ifade etmiş olduğumuz iddiamızı test etmeye çalıştık. I.Bölüm'de, kültür kavramının ve uygarlık kavramının serimlemesini ortaya koyarak; kültür ve uygarlık kavramlarının, kavramsal çerçevesini oluşturmaya çaba harcadık. Bunu da öncelikle kültür kavramının tanım ve anlamlarını derinlemesine ortaya koymaya çalışarak çözümleme gayreti içerisinde olduk. Kültür kavramının asıl itibari ile daha fazla sosyoloji içerikli bir kavram olmasından dolayı ve kavramın Alman geleneğine ait olması münasebeti ile daha çok Alman toplumsal düşünüyü üzerine analiz yapmaya çalıştık. Bunun yanında kavramın tarihsel gelişimi üzerinde de durularak, uygarlık kavramı ile olan ilişkilerinden

bahsedilmiştir. Yine benzer bir yöntemle uygarlık üzerine de eğilinmiştir. Kavramın, Fransız geleneği ile olan ilişkisi nedeni ile Fransız düşünüyü üzerinde de durulmaya çalışılmıştır. Doğu'nun, uygarlık serencamını tarihin gerilerine giderek ortaya koyarken; Doğu uygarlıklarının var oluşlarında suyun ne derece önemli bir varoluşsal unsur olduğu üzerinde durulmaya çalışılmıştır⁷. Bölüm doğu ve batıda barbarlık tanımlamalarının ne derece bir biri ile ilintili olduğu üzerinde durularak kavramın iki uygarlıkta olan pratikteki anlamının içerdiği sorunlar ile bitirilmektedir.

II. Bölüm de ise, Yunan uygarlığının en büyük toplumsal kurumu olan Polis üzerinde ve sahip olduğu kurumlar üzerine de durduk. Bunu da, Atina dolayımı ile gerçekleştirmeye çalıştık. Yunan ile alakalı bölümümüzde Yunanlılığın, bir toplumsal yaratım olduğunu ve köklerinin nerelere dayandığını; zamanın öncesine ait bilgiler ile ortaya koymaya çalıştık. Yunanlılığın, toplumsal tarihsel ve ekonomik bir yaratım olduğunu ifade ederken o tarihin en önemli yapısal unsuru olan coğrafyanın Yunanlılık için ne derece önem taşıdığını ortaya koymaya çalıştık. Bu çerçeveden olarak; polisin oluşumu ve politik yapısını ortaya koyarken, toplumsal yapısının bir özetini vermeye gayret gösterdik. Polisin politik, ekonomik ve her şeyden önce bir dini birlik olduğunu ispatlamaya çalışırken mitolojinin, din ve polis ile ilişkisini gözler önüne serme uğraşı içerisinde bulunduk. Din ve mitolojinin nasıl bir biri ile iç içe geçtiğinin ispatını yaparak; tanrıların, Yunan toplumsal gerçeğini ne kadar ifade ettiğini ortaya koymaya çalıştık. Diğer yandan Herodotos gibi tarihçilerin ve Thales Platon ve Aristo gibi filozofların Yunan'ın toplumsal bilincini ifade etmede birer köşe taşları oluşlarının gerekçelerini tasvir etmeye çalıştık. Bölümü, Homeros ve Hesiod'un Yunanlılığın en temel kurucu unsur oluşları üzerine; onların, eserleri üzerine kısa değerlendirmeler yaparak, bitirmeye azmettik.

III. Bölüm ile biz, din ve mitolojinin sosyal görünümü üzerine durmaya çalıştık. Din ve mitolojinin toplumsal tezahürleri olan festivalleri de Yunanlılığın merkezinde yatan *toplumsal bir olgu* olarak okuma uğraşısı ile Batı Uygarlığı için toplumsal soy kütük olarak tanımlama gayreti içerisinde olduk. Bundan hareketle çağdaş kurumları ve kavramları festivaller ile açıklamaya çalıştık. Festivallerin gündelik yaşam açısından

⁷ Değilmi ki biz Yunan'ın yedi büyük bilgesinden olan Thales'te de suyun yaşamsal öneme sahip olduğunu görmekteyiz.

anlam ve önemlerinden bahsetmeye denedik. Anthesteria, Eleusinia, Panathenaia ve Dionysia gibi festivallerle de Yunanlıların nasıl toplumsallaştıklarının izahını yapmaya özen gösterdik.

IV. Bölüm de, Yunan tarihsel, toplumsal, kültürel birikimlerinin kendinden sonra gelecek olan kültürleri nasıl etkilediği ve Çağdaş Modern Batı kültürüne olan etkilerini ortaya koymaya çalıştık. Batı din anlayışı olan Hristiyanlığın, köklerinde var olan Yahudi geleneği üzerine inşa edilen Mitik etkiye vurgu yapılmaya çalışılmıştır. Bu tür bir kaygı ile bizler, Mit ve din arasındaki ilişkiyi ortaya koymaya çalışıp; Hristiyanlık üzerine egemen olan *Mithraik* etkiyi ortaya koymaya çalışacağız. Siyaset ile ise, Batı siyasal değerlerinin ne derece Atina polisi ile ilişkili olduğu ortaya konulmaya çalışılacaktır. Düşünce hayatındaysa, Batı düşününün merkezi yerini işgal eden felsefi değerler ile onun XX. Yüzyıla yansıması olan sosyoloji üzerinde durarak çağdaş dünya ve Yunan arasındaki ilişkiyi sergilemeye çalışacağız. Bölümün takip eden kısımları ise, bireylerin ruhsal yapılarını çözümlenmeyi kendisine konu olarak seçerek, kendisini XX.yüzyılda müstakil bir bilim haline getiren psikoloji ile mitoloji arasındaki geçişleri belirtmeye çalışmaktadır. Sosyal bilimlerin temelini işgal eden *medeniyet mezarlığı* olarak da ifade edilen tarih ile, Çağdaş dünyanın tarih bilinci arasındaki ilişkileri ortaya koymaya çalışacağız. Sonuç olarak ise Batı edebiyatı ve sanatı üzerine benzerlik ilişkilerini; -Yunan'ı Yunan yapan değerler ile Batıyı Batı yapan değerler arası ilişkileri- ortaya koyarak, tezimizi nihayetlendirmeye çalışacağız. Bu çalışmaların sonucunda ele aldığımız konuda bu açıdan geçerli bilgilere ulaşmayı umuyoruz.

BÖLÜM I: KÜLTÜR VE UYGARLIĞIN SOSYOLOJİK ANALİZİ

1.1. Kültür Ve Uygarlığın Kavramsal Çerçevesi

Psikoloji, kişi ve grupların tutumlarını, amaçlarını ve davranışlarını araştırır. Etnografya, çeşitli kabileler ve topluluklar üzerinde veri toplar. Temelde tasvir, betimleyici bir bilim dalı olan etnografya, gözlemlenebilen özellikleri kayda geçirmekle yetinirken; etnoloji, alanda çalışan etnografların derlediği malzemeyi çözümlenmeye ve açıklamaya çalışır. Sosyoloji ise, insan toplumunun gelişmesi, doğası ve yasalarıyla uğraşan bilim dalıdır. Antropologlar daha çok ilkel olarak ifade edilen topluluklar ile ilgilenirken sosyologların kentleşmiş, sanayileşmiş uygarlıklar üzerinde yoğunlaştığı söylenebilir (Wells, 1994:11).

Bugünkü sosyoloji, görece daha kısa süreçlerle yada toplumların belirli bir andaki durumuna ilişkin sorularla ilgilenmektedir. Toplumsal yapıların ve buna bağlı olarak kişilik yapılarının uzun süreli dönüşümleri neredeyse hiç göz önüne alınmamaktadır. İşte bu sorunun bir sonucu olarak kültür çalışma konusu yapılmaya başlanmıştır.

İşte bu anlamda 1970 'li yıllar ekonomizme karşı bir alternatif olarak kültürcülük yılları olarak anılırken (Eagleton, 1996:63), şimdilerde ise dünya 'uygarlıkçılık' yıllarını ve buna bağlı olarak uygarlaşma ve uygarlaştırılma krizi yılları yaşanmaktadır. Modern düşünce ve pratiğin büyük odak noktasında, kültür kavramı yatar. Bu söz konusu alanı imleyen kültür kavramı, geçirdiği değişim ve karmaşalarla yalnızca belli konuları değil, aynı zamanda gelişimi boyunca baş göstermiş olan çelişkileri de içerir. Kültür biçimleme süreci içinde ortaya çıkan birbirinden kökten farklı yaşantı ve eğilimleri hem kaynaştırır hem de bulanıklaştırır (Williams, 1990:16).

Kültür ve uygarlık kavramlarının temelini tanımak için Aydınlanmanın gerisine, Antik Yunan'a kadar gidilmesi gerekir. Bu kavramların geçmişi XVII.yüzyıl'a dayanmasının yanında bu kavramların yerini alan kavram *police* kavramıdır.

Kültür, insan davranışının en kapsamlı nedenselliği olarak psikologlar, sosyologlar, tarihçiler ve dilbilimciler için aynı önemdedir (Malinowski, 1992:9).

Kültür kavramı, tarihsel gelişme bağlamında düşünülürse bütün başka kavramların sınırlı terimlerini zorlar. Kültür kavramı kendi içinde bir takım zorluklar içermesinin yanında, XVIII. yüzyıl'a kadar hala bir sürecin adı olarak kullanılmakta idi. Kültür, 60'lar da ve 70'ler de ürünlerin, hayvanların, düşüncelerin, toplumun, ekonominin tanımlanmasında kullanılan, tarihsel içeriğe sahip bir kavram oldu(Williams, 1990:15).

Kültür kavramının sosyoloji literatürüne girişi diğer alanlara girişinden geç olmuştur. Bunun nedenleri arasında bu kavramın ne anlama geldiğinin, ne olduğunun pek fazla açıklık kazanmamış olması söz konusu olduğu gibi, sosyoloji literatürüne hakim olan Fransız geleneğinin bu kavramı henüz uygarlık kavramından henüz ayırt edememiş olması da söz konusudur. Tabii ki bu kavramla meşgul olan bilimlerin çokluğu bu kavramın belli bir süre yersiz ve yurtsuz kalmasına sebebiyet vermesi de diğer bir anılması gereken faktörlerden biridir.

Kültür bilimlerini, doğa bilimlerinden kesinkes ayrılmak ve şu iddiayı savunmayı gerektirir. Tarihi ve dolayısıyla antropolog geçmişi özel bir algılama melekesi sayesinde bir sezgi yada esinle tasarlayabilir, kısacası kendini bilinçli bir çalışmanın yöntemli sistemine değil, tanrının merhametine bırakabilir. Her kültürde gerçekleştirilen değişmez yaşamsal süreçler vardır bunlar kısmen biyolojiktir. İşte kültür bu yaşamsal süreçlerde gerçekleştirilen etkinliklerin ne şekilde ve nasıl olduğu ile alakalı olduğu gibi kullanım ve tüketim maddelerinden, çeşitli halk gruplarının yapısal hak ve görevlerinden, insana düşünce ve becerilerinden, inanç ve alışkanlıklarından oluşan bir süreç şeklinde de algılanabilir (Malinowski, 1992:9-66).

Bu sebeptendir ki kültür kavramı, disiplinler arası bir kavramdır. Bu disiplinler antropoloji, psikoloji, tarih, felsefe, coğrafya, politika gibi bir çok sosyal bilim alt kollarını içerebileceği gibi biyoloji gibi doğa bilimlerini de içerecek şekilde zenginleştirilebilecek bir boyuta sahiptir. Bu da bize kültür kavramının disiplinler arası çalışmalarda de derece geniş bir bakış açısı sunabileceğini göstermektedir.

1.1.1. Kültür: Tanımlar, Anlamlar

Kültür, sürekli değişim halindedir. Günümüzdeki bir karınca yada arı kolonisinin, içgüdülerinden kaynaklanan davranışları açısından, 8.Henry, İngiltere fatihi William

yada Jül Sezar zamanındaki arı kolonilerinden hiç farklı olmadığı rahatça düşünülebilir. Oysa günümüz insanın kültürü, *Tudor İngiltere'sinin*, *Norman Fransa'sının* yada Roma'nın kültüründen çok olduğu tartışmaya gerek olmayacak kadar açıktır. Bunu söylerken kültürlerin tarih boyunca tekamül etmiş olduğunu söylemiş oluyoruz. Dolayısıyla Alman *Barok dönemi* yada İtalya'nın *Rönesans kültüründen*, *Viking'lerin göçebe dönemi kültüründen*, *Perikles dönemi Atina kültüründen*, Mısır'daki *Çoban krallar dönemi* yada Kuzey Amerika'nın tarih öncesi *sepet örücüleri* kültüründen söz edebiliriz (Wells, 1994:45).

Sosyoloji, kültürü ikiye ayırarak çözümlenmeye çalışır, ki bunlar alt kültür üst kültür şeklindedir. Burada bizi ilgilendiren üst-kültür kavramı yani kısmen uygarlık kavramına tekabül eden kısımdır.

Penguen Sosyoloji sözlüğünde, *Culture* (kültür) kelimesi altı maddeye ayrılarak tanımlanmaya çalışılmış;

(I) Kültür, biyoloji ile zıtlık içerir. Antropologlar kültürü özellikle kollektif bir isim olarak kullanırlar. Sembolik ve öğrenilmiş olarak, insan toplumunun biyolojik olmayan görünümü olarak, gelenek ve adeti içerir. Bu vesile ile insan davranışları diğer türlerden ayrılır. İnsan davranışları kültürel olarak tanımlanır genetik veya biyolojik olarak değil. (II) Kültür doğa ile zıtlık içerir. Anglo-Fransız entelektüel gelenekte, kültür kavramı uygarlık kavramı ile eşanlamlı olarak kullanılır, ki bu da barbarlığın ve doğal durumun zıttı olarak anlam bulur. Alman sosyal düşünce geleneğinde ise, buna zıt olarak kültür, insan mükemmeliyetini, artistik başarılarını ve kusursuzluğunu taşıyan bir kap iken, uygarlık maddi gelişme sürecini ifade eder. Böylece kültür bireysel kültürü tehdit eden şehirli kitlelerce yaratılmış bir anlama sahiptir. (III) Kültür yapıyla da zıtlık arz eder. Bazı sosyologlar için toplumlar sosyal kurumların çerçevesini oluşturur -sosyal yapı ve kültür- bunlar bir tür sosyal çimento görevi üstlenerek yapıyı sağlamlaştırırlar. Örneğin, T.Parson, sosyal yapıyı kültürden ayırmıştır, ki bu entegrasyon ve hedeflere ulaşmak için güvenilir yoldur. (IV) Kültür maddi olanla da zıtlık içerir. Bir çok marksist sosyolog için kültür inançlar, idealar ve pratikler alanıdır, ki onların formu hedeflenmiş veya sıkıca ekonomik yapı tarafından etkilenmiştir. Bu anlamda kültür, ideoloji ile aynı anlamı içerir. (V) Hayat tarzı olarak kültür. Sosyal gruplar birbirlerinden farklı tutum,

inanç, dil, giyim, görgü, damak tadı, müzik, veya iç dekorasyon ve bir sürü diğer özellikleri ile farklılaşabilir. Bu neticede hayat tarzını oluşturur. (VI) Yüksek kültür ve popüler kültür. Bu son kullanımda kültürün sosyolojik anlamı daha çok günlük kullanımına benzer, sosyal pratiklere gönderme yapar ki bu da geniş anlamda artistik olsa da müzikal, edebiyat, moda veya televizyon merakı şeklinde anlaşılabilir. Kültürdeki sosyolojik çalışmalar bu anlamda yüksek kültür ve popüler kültür arasındaki farkı keşfetme yada kültürün yaratılan, aktarılan ve kabullenilen tarzını araştırmaktır (Hill ve Turner, 2000:83).

Oxford Felsefe Elkitabında ise, *kültür* kavramı geniş anlamda insan yaşamının karakteristiklerinin ayrıntılı formlarının görünümünü tasvir etmede kullanılır. Dar anlamı olarak ise sadece değerler sistemini ifade eder. İnsanlık alanı ile ilgili onun değerler sistemini yorumlamak ve hayatın anlamını şeklini amacını aktarmak olarakta anlaşılmalıdır. Kültür, insanlığın gidişatını, ki değişmekte olan bizleri, kontrol etmede vazgeçilmez bir araçtır. Kültür, geniş manada antropolojik, tarihsel, sosyolojik çalışmaları içerir (Honderich, 1995:172).

Alman geleneğin sosyal bilimlere yaptığı katkıların başında yorumlayıcı anlayış gelir. Bunun da sosyolojideki en büyük temsilcisi Max Weber'dir. Kültür kavramının toplum bilimlerde güçlülükle dolu bir geçmişi vardır. Weber'in yüzyıl dönümünde katkıda bulunduğunu iddia ettiği *Kulturwissenschaften'i* de (kültür bilimleri) içeren Almanca *Kultur* kavramının bizim bu günkü kültür anlayışımızdan farklı bir tınıya sahip olduğu kesindir. Weber'in toplum bilimlerinde, değerden bağımsızlığı savunan liberal politik bir konuma sahip olduğu tartışılır, ve Weber'in çalışmalarının hepsinin, kültürel değişme sorunu etrafında döndüğü söylenebilir.

Weber'in, Modern Batı Rasyonalitesinin kültürel önemi, anlamı üzerinde odaklanmasının nedeni toplum bilimsel (social scientific) soruşturmanın insan varlıklarının “*kültürel varlıklar*” yada *Kulturmenschen* oldukları gerçeğinde kök salmış olmasıdır. Kültür, dünyadaki sonsuzcasına anlamsız olayların sınırlı bir parçasının insan varlıklarının görüş noktasından anlam ve önemle donatılmasıdır.

Toplumsal hayatın kültür yoluyla değiştiği yorumu Weber'den çıkarılabilir. Yine Weber'in sosyolojisinin merkezi yerini kültür kavramının işgal etmesinin arkasında toplumsal hayatın değişmelerini tanımlarken ideoloji kavramını kullanmaması ve bundan sakınması; bunun yerine, düşünceler, dünya görüşleri değerler ve inançlar gibi terimler kullanmasında yatmaktadır (Schroeder, 1996:10-19).

Çalışmaları geniş bir tarihsel ve kuramsal alanı kucaklayan Max Weber, karmaşık bir yazardır. Weber'in çalışmalarının sistematik bir kurama eşdeğer olmadığı, aksine dağınık ve parlak görüşlerden oluştuğu tartışmalı bir konudur. Weber'in kültürel kuramının merkezinde *insan eylemi kavrayışı* yatar. Din sosyolojisindeki anlayış Alman *hermenötik* gelenekten etkilenmiştir. Dolayısıyla 19.yüzyıl Alman *hermenötik* geleneğin en güçlü tezahürü olan Dilthey'den oldukça etkilenmiştir. Weber tüm bu idealist yanlarına rağmen Karl Maks'ı oldukça sevmektedir ve yazılarında da bunu ortaya koymaya çalışmıştır. Weber, Dilthey'den yararlanarak toplumsal analize *Verstehen* yaklaşımını savunmuş; insan faillerinin, aktif ve anlam yönelimli olarak düşünülmesi gerektiğini öne sürmüştür. Bu düşünceler, onu anıtsal *Economy and Society* (Ekonomi ve Toplum)adlı yapıtında oldukça açık bir biçimde ifade edilir. Eylemin öznel anlamı ile ilgilenen bir bilim için, açıklama, içinde kavranabilir eylemin gerçek bir akışının aidiyetleri yorumladığı, anlamın karmaşıklığının bir kavrayışını gerektirir. Toplum bilimsel söylem anlam orijinli bir odaktan hareket ederek anlaşılmalıdır, ve de kültür bu imkanlarını bize veren bir kavramdı (Smith, 2005:28-29).

Weber'in ve diğer sosyologların yazdıklarının *Klasik Sosyoloji* açısından şüphesiz bir anlamı vardı, fakat o dönemlerde henüz sosyolojinin kültür adında bir çalışma alanı(nesnesi) yoktu. Bu nedenle bu çalışmaların erken-kültür sosyolojisi çalışmaları olarak değerlendirilmesi gerekmekte olduğu gibi sosyolojinin temelini oluşturan çalışmalar olarak ta değerlendirilmesi mümkündür.

Weber'in *Klasik Sosyolojiye* ve de *Çağdaş Kültür Sosyolojisine* yaptığı katkıyı ifade eden anlamlı kavram *rasyonalizasyon* kavramı olsa gerektir. Araç-amaç rasyonel eylemlerinin Protestan etiğin merkezinde yer almasının ve bununda çok rasyonel olan bürokratik bir süreçle gerçekleştirilmesi *büyünün yitiminin* en güzel ifadesidir.

Weber'deki *rasyonalizasyon ve bürokrasi*, insanın, yaşam dürtülerinin ve anlamının bitişini ifade eden en temel -biri felsefi akıl kavramının diğeri hukukun- kavramalarıdır. Bu kültür oluşturuvcu kavramların meydana getirdiği kültürel dünya, hiç bir zaman Romantik geleneğe sahip olan Alman kültürcüler ve sosyologları memnun etmemişlerdir. Buna Weber'in otorite ayrımı çok iyi bir örnektir. Alman entelektüelleri, Fransızların aristokrat aidiyetlerinin aksine, orta tabakaya aittirler. Bu nedendir ki kendisi bir Alman olan Weber sınıf kavramını Marks'ın fark ettirmesiyle ve fakat marksizan olmayan bir formda sosyolojisine kattı. Bu çeşit bir sınıf tanımlaması sosyoloji literatüründe kabul gördü. İlerde Durkheim'de de göreceğimiz gibi; din, Weber 'in dağınık olan kuramının temellerinden birini teşkil etmektedir. *The Protestant Ethic and Spirit of Capitalism* (Protestan Etiği ve Kapitalizm Ruhu)adlı 1904 tarihli eseri bir miktar Alman tin(kültür) kavramından uygarlık kavramına geçişi temsil etmesi anlamında önemlidir. Weber'in çalışmaları, genel olarak kültür sosyolojisi açısından şu anlamları içerir.

(I) Siyasal meşruiyet ve siyasal kültür ile olanları da içeren dinsel inanışların toplumsal etkileri üzerinde durur. (II) Weber'in *Verstehen* (understand) ve *toplumsal eylem* biçimleri üzerine yazıları niteliksel, özellikle toplumsal eylem meselelerinin düşünüldüğü araştırmalar için son derece yararlı bir çevre sunmaktadır. (III) *Kültürel sermaye* ve *toplumsal statü* araştırmalarının çoğu, Weber'in önemli bir kültürel mirasçısıdır. (IV) Modernite ve modern kültürün bir unsuru olarak toplumsal rasyonelleşmeye ilişkin araştırmalar, Weber'i bir mihenk taşı olarak alır (Smith,2005:34-35). Weber'in, tüm bu çalışmalarının yorumunun öz anlamı olarak şunlar söylenebilir. Bu çalışmaların kültür sosyolojisine bir giriş niteliği taşıması söz konusu olduğu gibi saf bir bilimsel içerik taşıması sanısı da söz konusudur.

Ateşli tutkunlarına göre, George Simmel, kurucu babalar tapınağı içinde Marks, Weber ve Durkheim'in yanında sıralanmayı hak edenler arasındadır. Simmel'in sistematik kuramdan kaçınan eğilimi yüzünden, statüsünü yükseltmeye yönelik çabalar sekteye uğramıştır. Şaşırtıcı çeşitlilikteki konular üzerinde deneme tarzında yazılar yazmıştır. Yazılarının parlak ve kavrayışlı olduğu evrensel olarak kabul edildiği halde, onların gerçekten temel bir figürün gerektirdiği ısrarcı entelektüel bir odaktan yoksun oldukları düşünülmüştür. Simmel'e göre toplum, esas olarak bireylerin kesintisiz etkileşiminin

bir üründü. Simmel, soyut toplum modelleri geliştirmektense, somut etkileşim modellerini bize sunmaktadır. Hayatlarımız bilim, teknoloji, metalar ve bize yabancı görünen diğer toplumsal olgular ile dolaylanmıştır. Ve böylece Simmel, bireyci yaşamın hesapçı kesinliğine vurgu yapar. Böylelikle modern yaşama yönelik sorunları ifade ederken dolaylı olarak kültüre vurgu yapar (Smith, 2005:35-36). Çağdaş yaşamın insani duygulardan bihaber olduğunu, kentsel toplumların bunalımlarını bireyin yükselişi ve değerlerin yitirilişine ağıt olarak anar. Bu çeşit bir toplum bilim anlayışı ile Simmel, A.Comte'den sonra yaşadığı dünyadan ve uygarlıktan bunalan bir diğer sosyolog portresini temsil eder.

Çağdaş sosyolojinin çalışma konusu olan gündelik yaşam sosyolojisinin esin kaynağı olmuştur. Simmel 1905'te yayımlanan *Philosophy of Fashion ve Philosophy of Money* (Moda felsefesi ve Paranın felsefesi)la günümüz modern kültür ve toplumsal kültür kurumlarının durumunu o günden görmüş gibidir. Simmel, etkileşimciliğin kurucu babası yada eleştirel bir modernite kuramcısı olarak değil; aksine kültürel tüketim analizinde bir öncü olarak giderek daha çok okunmaktadır (Smith, 2005:38).

Çağdaş sosyolojinin belki de en tartışmalı ve sorunlu eleştirel ekonomi-kültür kuramcısı Karl Marks'tır. Kendisi, anti -kültürel kuramcı olarak düşünülür. Tüm bunlara rağmen oda kültür kuramcısı olmaktan kendini bizim çalışma konumuz olmaktan kurtaramaz. *Tarihsel materyalizm* anlayışı, aslında bir yaratım olarak gördüğü kültürün, ki bu kavrama tekabül eden kavram altyapıdır, tekrar *tinin* kendini gerçekleştirme gibisinden Hegelyan bir anlayışın, üretim araçlarını ele geçirerek burjuva kültürünün yerini *Proleter Diktatoryasına* bırakması şeklinde tanımlanır. Tüm bu ekonomik içeriğe sahip kültür kuramının temel kavramları; üretim araçları\kültürel aygıtlar, üretim tarzı\kültür aktarım biçimleri, egemen ideoloji\yığın kültür veya üst kültür, sınıf bilinci\kültürlenme, yabancılaşma\kültürel sapma veya yozlaşma şeklinde, kültür sosyolojisi formuna sokulabilir veya o şekilde okunmaya elverişlidir.

Son olarak kültür sosyolojisine eklenenebilecek diğer bir sosyolog da E.Durkheim olsa gerektir. Fransız ihtilalinin küllerinden kalma *solidarity* (tesanütçülük) kavramı sosyoloğumuzun kültür kuramının merkezi yerlerinden biridir. Yine J.J.Rousseau'nun *Toplumsal Sözleşmesinden* esinlenerek vücuda getirmiş olduğu *Toplumsal İşbölümü*

çalışması Onun diğer bir kültür kuramının enstrümanıdır. Bir çok ülkede Milli sosyolojinin kaynaklığını temsil etmesi onun Fransız ihtilali ile olan kandaşlığını temsil eder, ki bunlar aynı zamanda Batı kültürünü ifade eden temel kavramlar olan Özgürlük, Adalet, Kardeşlik olarak tanımlanmıştır.

Durkheim'in kültür sosyolojisinin temel kaynağı, antropolojik çalışmalardan gelir. Gerçi benzer durumla Weber'in büyük dünya dinleri sınıflandırılmasına yönelik çalışmasında da karşılaşmaktayız. Durkheim'in *The Elementary Form of Religious Life* (Dinsel yaşamın Temel Biçimleri) adlı yapıtında dini, kültür sosyolojisinin en güvenilir kaynağı ve başlangıç noktası yapar. Durkheim diğer sosyologlardan ayrı olarak toplumu, dinin şeyleşmesi sürecinden sonra, nesnelleşmesi ve de toplumlaşması olarak kurgulaması onun tüm bu ifade ettiklerinin merkezi yerini oluşturur. Sosyoloğun oğlu ve öğrencilerinin antropolog olması, kültür kavramının antropoloji ile ne kadar ilişkili olduğunun ifadesidir. Bir toplum bir ideal yaratmadan kendini ne yaratabilir ne de yeniden yaratılabilir. Burada anlatılmak istenen Durkheim'in dinsel sistemler içindeki sembol ve inanç dizilerinin, toplumlara dağılmış ahlaki duygular ve ortak kimlik hisleri olması söz konusudur (Smith, 2005:25). Durkheim'in buradaki bakışı kültürü yaşam tarzı olarak gören bakışa benzetilebilir. Durkheim'in kültür sosyolojisine yönelik eleştiriler şöyle sıralanabilir:

(İ) Kültürün çatışma yaratmadaki yada toplumsal dışlamayı sürdürmedeki rolünü açıklayamaz. (İİ) Toplumsal yaşamı etkileyen temel değişmeler olarak güç, iktidar, çıkar yada zorunluluğun rolüne ilişkin çok az şey söyler. (İİİ) Geleneksel toplumların sanayi yerleşimlerine göre daha basit yada ilkel olduklarını varsayarak, onların karmaşıklığını ve inançlarını yadsır. (İV) Yaratıcılığı ve faili mümkün kılmaktan çok, bireylere dışsal ve onlar üzerinde sınırlayıcılığı olan toplumsal olgulardan bahseder.

Din hakkında yazarken, dinin sadece bir pratikler sistemi değil ayrıca; amacı, dünyayı açıklamak olan bir düşünce sistemi olduğunu ifade eder. Böylelikle din, kültürün ilk biçimlerini bize veren temel toplumsal kurumlardan biri olarak tanımlanmış olur (Smith, 2005:27).

Antropoloji, farklı kültürleri öğrenme imkanı sağlar. Farklı bilimleri kendi potasında eritme ve onları en anlamlı birlikteliklere dönüştürme kabiliyetinde olan bilimlerin *kraliçesi sosyoloji* de ve onun temel düşünürlerinden olan Durkheim'de, ve onun okulu da antropolojinin bir kolu olan etnoloji ile sıkı ilişkilidir. Durkheim'in yardımcısı Hubert ve Mauss önemli etnolog ve sosyologtur. Buna paralel olarak, Freud için de, etnoloji ve psikoloji ilişkisi inkar edilemez. Fakat konumuz bu olmadığından buraya dokunmaktan itina edeceğiz. Weber 'in Kapitalizmi tanımlarken kullandığı *Protestan Ahlakı ve Kalvinist Ruh*, Durkheim'de toplumu tanımlarken veya kurarken ve de sosyolojiyi tanımlarken din kavramına dönüşerek kullanılmaktadır.

Son yirmi yıldan beri *Kulture* kavramına ilgi yoğun bir şekilde büyümüştür. Ne yazık ki kavramın kullanımında bir açıklık yoktur. Bunun neticesi olarak kavram bir çok farklı yönde kullanılmıştır ki bu kavramın kullanımının birbirini kapsamaması söz konusu olduğundandır

Bilinmiş belki de en meşhur kültür sosyoloğu R.Williams ise; kültürü, anlam katmanlarına ayırarak çözülemeye ve de formülleştirmeye çalışmıştır. Ona göre kültür: (İ) Zihnin gelişkin bir durumuna işaret ederek, -kültürlü kişi- kültür almış kişi gibi, (İİ) bu gelişme sürecine vurgu yaparak - kültürel ilgiler, kültürel etkinlikler, ve bu süreçlerin araçlarına -sanat- olarak ve beşeri entelektüel çabalar- olarak anlaşılan kültür-kavramına değişken anlamlar vermeye çalışmıştır (Williams, 1993:9). Sosyoloji literatüründeki kültür tanımları daha çok uygarlık kavramının anlamını bilmekten uzaktı veya böyle bir kavramın anlamını kendi çalışma alanının dışında görüyor veya görmek istiyordu.

Antropolog Kroeber ve Kluckhohn (1952), kültürün anlamlarına ilişkin çalışmalarında ilgilerini bu son alanda yoğunlaştırmışlardır. Başka birçok antropoloğun yapmış olduğu kuramsal kültür tanımını bir araya toplar. Çeşitli tanımlar arasında birçok çakışma olsa da, altı genel kavrayışı tanımlamayı başarırlar.

(İ) Betimleyici tanımlar kültürü sosyal hayatın toplamını oluşturan kapsamlı bir bütün olarak görme ve kültürü oluşturan çeşitli alanları listeleme eğilimdedir. Bu kavrayış için en etkili başlangıç noktası Tylor'ın 1871'de yaptığı tanımdır. Ona göre, kültür yada

uygarlık ... bir toplumun üyesi insanın edindiği bilgi, inanç ,sanat ve yasalar ahlak, gelenekler ve diğer yetenekleri ve alışkanlıkları içeren karmaşık bir bütündür . Yine kültür, bilgileri, inançları, sanatı, hukuku, morali, töreleri, kişinin toplumdan edindiği bütün istidat ve alışkanlıkları içeren karmaşık bir bütündür. Bu tanımlamanın hem fikirleri hem de etkinlikleri nasıl içerdiğine dikkat edilmelidir. (İİ) Tarihsel tanımlar, kültürü kuşaklar yoluyla zaman içinde aktarılan bir miras olarak görme eğilimindedir. Misal olarak 1921 yılında Park ve Burgess şunu yazmıştır: Bir grubun kültürü, grubun ırksal yaradılışı ve tarihsel yaşamdan dolayı toplumsal bir anlam kazanan, toplumsal mirasların örgütlenmesi ve toplam bütünlüğüdür. (İİİ) Normatif tanımlar, bunlar iki biçim alabilir. İlki, kültürün somut davranış ve eylem yapılarını biçimlendiren bir kural yada yaşam biçimi olduğunu ileri sürer. Bir topluluk veya kabilenin izlediği standartlaşmış inançlar ve usuller toplamı. İkinci biçim, davranışa başvurmaksızın değerlerin rolüne vurgu yapar. Misal olarak W.I.Thomas, 1937'de kültür'ün ilkel yada medeni bir insan grubunun maddi ve toplumsal değerleri olduğunu ileri sürer. (İV) Psikolojik tanımlarda kültürün insanların iletişim kurmasına ,öğrenmesine yada maddi ve duygusal ihtiyaçlarını karşılamasına imkan veren bir sorun çözücü, bir araç olarak rolü vurgulanır. (V) Yapısal tanımlar kültürün ayrışabilen yönlerinin kurulu karşılıklı ilişkilerine işaret eder ve kültürün somut davranıştan farklı bir soyutlama olduğu gerçeğinin altını çizer. Dolayısıyla bu tür tanımlar, kültür olan şeyleri basitçe listeleyen ve ideal olan davranışsal olan arasında hiç bir ayırım gözetmeyenlerle karşılaştırılabilir. (Vİ) Genetik tanımlar, kültürü nasıl var olduğu yada varoluşunu nasıl sürdürdüğü bakımından tanımlar. Bunların biyoloji ile çok az ilişkisi vardır, aksine kültürü insani etkileşimden meydana gelen yada kuşaklar arası aktarımın bir ürünü olarak varlığını sürdüren bir şeymiş gibi açıklar. Kroeber ve Kluckhohn'un tanımları veya sınıflamaları hala geçerliliğini korumaktadır (Smith, 2005:15,16).

Diğer bir antropolog *Thurnwald*'da kültür ve medeniyeti şu şekilde tarif eder: Kültür, tavırlardan, davranış tarzlarından, örf ve adetlerden ifade şekillerinden, kıyafet biçimlerinden, tesislerden ve teşkilattan mürekkep öyle bir sistemdir ki, tarihi bir mahsul olmak üzere teşekkül etmiştir, an'anaye bağlı bir cemiyet içinde onun medeni teçhizatı ve vasıtaları ile karşılıklı tesirler neticesinde meydana çıkmış ve bütün unsurların zamanla yek diğerine kaymaması sayesinde ahenkli bir bütün haline gelmesidir (Turhan, 1997: 38).

1.1.2. Kültürün Tarihsel Anlamı

Gökbilimciler, üzerinde yaşadığımız yerkürenin günümüzden 4,5 milyar yıl kadar önce oluşmaya başladığını öne sürüyorlar. İlk basit canlıların ise 3,5 - 4 milyar yıl önce; *Kambrian-öncesi* çağ adıyla bilinen dönemde, ortaya çıkmış olduklarını ifade etmektedirler. Tüm bunlar yani belli başlı gelişmeler, değişimler yeryüzünden toplanmış fosillerden öğrenilmektedir.

Balıkların bundan 400 milyon yıl, karada ki yaşam, zengin bitki örtüsüne 300 milyon yıl, dinazorlar ve sürüngenlerin 150 milyon yıl, 60 milyon yıl önce ise primat takımı, 35 milyon yıl önceye ait en eski maymun fosilleri, 3 milyona gelindiğinde insanların en eski atalarının var olmaya başladığı tahmin edilmektedir. İnsanın evriminde çığır açan tarım yeniliği ilk kez bugünkü Filistin'deki *Eriha Vadisinde*, M.Ö.9-8 bin dolaylarında başladığı sanılmaktadır (Wells, 1994:13-28).

Tarım yaşamına geçiş insanlık için artık önü alınamayacak bir dönemin başlangıcını ifade etmesi anlamında insanlığın geçirdiği köklü değişimlerin en önemlilerden olarak anılabilir. Ve bu sürecin toplumu oluşturan diğer kurumlarla veya o kurumların oluşmasıyla ilgisi büyüktür. Tarımla birlikte toplum ve buna bağlı olarak ekonomi kavramının anlamının oluştuğuna şahit olmaktayız. Fakat tüm bu toplum ve ekonomi arasındaki etkileşim Avrupa'da gerçekleşmiş olan sanayi devrimine kadar gider. Bu tarih büyük dönüşümlerin yaşandığı zamanlardır.

Toplum ve ekonomi sözcüğündeki belirleyici değişimler daha önceleri, XVI.yüzyıl sonu ve XVII. yüzyıllar da başlamıştır. Ve kültür sözcüğü yeni anlamlar kazanmaya çalışırken bu iki temel kavram gelişmelerini tamamlamışlardır. Toplum ve ekonominin gelişim sürecini anlamadan, kültür sözcüğünün yeni anlamlarını çözemeyiz; ancak XVIII yüzyıldan başlayarak yeni bir sözcük gerektiren belirleyici çağdaş bir kavramı, uygarlık kavramını incelemeyen de bu kavramların hiçbiri tam olarak anlayamayız (Williams, 1990:17).

Kültür kelimesi, bir sürecin tümünü ifade etmesi anlamında kültürlülük nedir, sorusunun cevabıdır. Kültür, bir işleme sürecinin adı olarak başlangıçta ürün yetiştirilmesi (cultivation) yada hayvan yetiştirilmesi ve zihin yetiştirilmesine doğru,

anlamını genişleterek özellikle Almanca ve İngilizce 'de XVII. yüzyılın sonlarında belli bir halkın bütün bir yaşam biçimi demek olan bir *tin* konfigürasyonunun yada genellemesinin adı oldu.

Tarihsel kültür kavramının anlamı Vico'nun şu, *Yeni Bilim* (*Scienza Nuova Prima* veya *First New Science, 1725*) adlı eserinde kendini bulur. Sivil toplum dünyasının kesinlikle insan eliyle yaratılmış olduğunu ve böylelikle insanın kendi yarattığı bu dünyayı bilmek ve tanımak isteyeceğini ifade etmiştir (Williams, 1993:13). Bu bakışı ile kültürün, doğa bilimlerine olan öncelliğini ve üstünlüğünü vurgulamıştır. Ulusun temelini metafizik hakikatte bulur bununda şiirsel metafizik ile inşa edildiğinden bahseder. Göndermeyi de Homer'e ve Onun şiirlerine yapar. Şiirsel moral, şiirsel kozmoloji, şiirsel astronomi, şiirsel ekonomi, şiirsel kronoloji doğar.

Yeni Bilim de, sivil toplumun tarihi ve köklerinin, gelişimi orta konulmaya çalışılırken; bunun ilksel kaynağı olarak Homer'in şiirleri gösterilir. Bunun gerekçesini de şöyle ortaya koymaya çalışır. Bayağı duyguların ve bayağı geleneklerin nasıl şiirler meydana getirdiğini ortaya koymaya çalışır.

Vico, Descartes ile yüzleşerek Yeni bilimin tamamen insan ürünü olduğunun ifade eder. İnsan varlığının ana özelliğinin sosyal olmasından bahseder. Çünkü Descartes, her ne kadar Modern Felsefenin babası olsa da bir çeşit okunuştadır; O, Cizvitliğin vermiş olduğu etkiler nedeni ile, hala Ortaçağa ve onun bilgi felsefesinin değerlerine bağlıdır. Diğer yandan Vico, Plato, Aristotle, Hellenics, Scotus, Suarez, ve klasik şairler, hukuk ve Latin dilinin kendi üzerindeki etkilerinden bahseder.

1112 paragrafla, bu eser, doğa durumunun erken dönemlerden XVII. Yüzyıla kadar olan kısmın yani dünyanın manifestosunu içerir. Bu vechesi ile yaşadığı döneme kadar gelmiş geçmiş felefe ve kültür aktörleri ile birer yüzleşme olup kendinden sonra gelecek olan, Francesco De Sanctis, Benedetto Croce, Antonio Genovesi, Ferdinando Galiani, ve Gaetano Filangier'e etki etmiş iken; Almanyada ise Vico' nun düşünceleri, Johann-George Hamman tarafından, J.G. von Herder vasıtası ile biliniyor; Johann Wolfgang von Goethe ve Friedrich Heinrich Jacobi bu bilgilere yabancı değildi. Vico'nun düşünceleri, Friedrich August Wolf'a oldukça benziyordu. Fransa'da ise, Vico'nun

düşüncelerinin Charles de Secondat baron de Montesquieu, Jean-Jacques Rousseau, Denis Diderot, Etienne Bonnot, Abbé de Condillac, Joseph Marie ve Comte de Maistre taraflarından biliniyor olması muhtemeldir. Etkileri İngiliz dünyada da benzer şekillerde olmuştur. Vico'nun XVIII. yüzyıl'da yapmış olduğu, doğa bilimleri ve tarih-kültür ayrımı doğanın bizim nedeni olduğumuz bir şey değil; ama tarih ve kültürün bize dayanır bir şey olduğu tespitini yapmış olmasıdır (Özlem, 1996:145). Böylelikle kendinden sonra gerçekleşecek bir kadim durumun tespitini yapmıştır.

Sonuç olarak; Vico'nun çağdaş dünyaya etkisi ise, Wilhelm Dilthey, Karl Marx, R.G. Collingwood, James Joyce, üzerinde olmuştur. W.B. Yeats, Friedrich Froebel, Max Horkheimer, Walter Benjamin, Martin Heidegger, Hans-Georg Gadamer, Jürgen Habermas, Paul Ricoeur, Jean-Francois Lyotard, ve Alisdair MacIntyre ise XX. Yüzyılda yaşamış veya yaşamata olan meşhur toplum teorisyenleri olup; hepsinin ortak yanı Vico'dan etkilenmiş olmalarıdır (Stanford Edu, 2006)

Kültür, Kant'ın deyimiyle özgürlükle gelen bir belirlenimdir. Kültür, hem bir imkan kavramı, hem de bir gerçeklik kavramıdır. Kültür, insanın yapabilirliği ve yaptıklarını içeren bir kavramdır. İnsan kendi çağının evrensel kültürünün olduğu kadar kendi ulusal kültürünün de bir ürünüdür (Özlem, 1996:156). Kant'ın bu Alman kültür yorumu aslında hakim olan Hristiyanlık doktrinin felsefi bir formülasyonundan başka bir şey değildir, ki böylece de yerel olan bu kültürü, evrenselleştirme çabasında bulunmuş oldu.

Kant 1784'ler de "Biz sanat ve bilim aracılığıyla yüksek derecede kültürleşmişizdir, her türde toplumsal davranış biçimimiz ve dürüstlük anlayışımızla da tepeden tırnağa uygarlaşmışızdır" derken; geç devlet olmanın burukluğu ve diğer Batı ulusları gibi bir uygarlık meydana getirememenin ezikliği taşır (Elias, 2000:79). Bu nedenledir ki kültür, bir toplumu uygarlık yapacak potansiyeli taşımamaktadır.

Alman geleneğinden gelen kültür kavramının anlamının oluşmasında, Alman kültür geleneği ve davranış biçimleri -yani büyük ölçüde- Alman orta tabaka aydınlar tarafından belirlenmişlik izi taşır (Elias, 2000:128). Ahlaklı olmak düşüncesi, saraylı olmak, sarayda yaşamak, kültüre aittir (Elias, 2000:81). Yani bayındır ve müreffeh

olmaktır. Yoksa sefil, sefalet içinde olmak kültürlü olmak değil. Tüm bunlar erken dönem kültür kavramının anlamlarıdır.

Fransızca'daki *civilisation* kavramı, Fransız burjuvasinin özgün gelişim koşullarını içerirken; Almanca'daki kültür kavramı da Alman burjuvazisinin '*özgün toplumsal kaderini*' anlatır. *Kültür* kavramı gibi *civilisation* kavramı da, ilk başta muhalif orta tabaka çevrelerinin, iç toplumsal çatışmalarda kullandığı bir araç idi. Yine, o kavram da burjuvazinin yükselişiyle birlikte ulusu anlatan bir kavrama, ulusal bilincin ifadesi şekline dönmüştür (Elias, 2000:129). Sonraları bir üstünlük nişanesi olarak kullanıla gelmeye başlamıştır.

"Kültür geçmişin yükünü taşımak ve geleceğe gebe olmaktır " der Leibniz. Filozof Herder, kelimeyi hayvan evcilleştirme becerisi, toprak açarak bir yeri işlemek, bilimlerin, sanatın ve ticaretin gelişmesi ve nihayet Police gibi anlamlar da kullanmaktadır. Bu kelimenin Fransa'da, uygarlık başlığının altına yerleştirilmesi kayda değer bir şekilde şöyle yorumlanabilir (Febvre, 1995:52). Kültür sözcüğünü felsefi anlamıyla ilk kez kullanan filozof Herder' dir. Kültür kavramını sosyoloji literatürüne kazandıranlar da yine Alman, tarihçiler ve felsefecilerdir. Veya bunlara, kültür bilimciler demek daha yakışık alır. Alman filozof Herder (1784-1791), bu kavramı, uygarlığa karşılık düşen anlamın tek biçimliliğine Alman yorumunu katarak çoğulluk yani "kültürleri" kastederek kültür kavramını kullandı (Williams, 1993:9). Dilthey ile başlayan kültür, olanın yorumlanma tarzı olarak, hemenötik yaklaşım şeklinde kullanıldı, ki bu yaklaşım Weber tarafından da sosyoloji literatürüne sonradan yurumsama olarak taşınmıştır. Dilthey de, Vico gibi bilgi alanında Doğa bilimleri ve Kültür Bilimleri ayrımı yapmıştır.

Almanca'da, kültür sözcüğü insanın kendi içinde var olana ulaştığı düzenle ve kendi varlığıyla, övüncünü ifade etmek için kullanılırdı, kültür kavramı özünde, düşünsel sanatsal ve dinsel olguları, bir ulusun öz bilincini yansıtırdı (Elias, 2000:74-76).

Genel olarak Alman Romantikleri ve Felsefecilerine erken dönem *kültür sosyologları* tanımlaması çok iddialı bir ifade olmasa gerek. *Akademi Sözlüğünün* 1762 yayınında, *Culture*'ın Fransızca'da mecazi anlamda kullanıldığı ve sanat ile zihin faaliyetlerine

gösterilen özen anlamına geldiği görülmektedir. *Adelung Sözlüğü*nün 1793 yayınında kültür kelimesi için verilen anlam o kadar zengin değildir. Bir insanın veya bir halkın bütün manevi ve ahlaki güçlerinin soylaşması incelenmesi şeklinde tanımlanır (Febvre, 1995:51-52).

Alman'lar kültürlerinden övgü ile bahsederken Fransızlar ve İngilizler uygarlığı ile öğünür (Elias, 2000: 76). Doğulu toplumlar ise yaratmış oldukları uygarlıkları ile övünürler. Fransa'da, kültür anlayışı konusunda hiçbir şey yazılmamış olup hakkında da çok az şey bilinmekteydi. Fakat bu kavram genelde vardı. Kültür kelimesinin Almanca'dan alındığı konusunda yoğun tartışma vardır. Almanca *kultur* olarak zikredilen kelime benzer bir şekilde Türkçe'ye de ufak bir değişiklikle geçmiştir.

Almanlar da siyasal tarihin, edebiyat tarihinin ve dinler tarihinin sonuçlarını uygarlık, endüstri, mutluluk, ahlaklılık, karakter, insanların yaşam tarzı ile olan ilişkilerini konu eden kültür tarihi kaplar (Febvre, 1995:53). Bugün sosyal bilimlerde zikredilen bir çok bilim, Alman kültür geleneğinde kültür bilimleri olarak anılır. Alman geleneğinde uygarlık kavramı yerine kültür *evrensel kültür* kavramıyla karşılanır ve bu da uygarlık kavramına karşılık düşer. *Evrensel ve ulusal kültür* ayrımı yapılır⁸.

Diğer büyük filozof Hegel'de *Tin* derken aslında kültürden -kültürün en ileri aşaması olan sanattan- bahsetmiştir. Alman toplumu milli birliğini geç sağladığından kültüre verdiği anlam Fransızların uygarlığa verdiği anlamdan şöyle farklılaşıyordu. Kültürün ve yahut kültürlerin bir birlerine göre üstünlükleri yoktu; sadece, mutlak tinin kendini gerçekleştirmesi anlamında basitten kusursuza giden bir tarihselci anlayış veya tarih felsefesi mevcuttu. Hegel'in, kültür bilimleri bağlamında Vico'cu gelenekle benzer paralellikte olan sosyal bilim ve doğa bilimleri ayrımı açık ve nettir.

Hegel, bu durumu şöyle ifade eder. Her çağ öylesine özel durum gösterir ve bu durumlar öylesine bireysel ve o çağa özgü şeyler olabilir ki, böyle bir durumda ancak ve bizzat o durum içinde kalınarak bir karar vermek zorunluluğu ortaya çıkabilir. Bu gibi durumlarda bize yardım edebilecek hiçbir temel yasa yoktur. Ve benzer durumların

⁸ Bu durum ilk Türk sosyologu Ziya Gökalp'in kültür, uygarlık ayrımına çok benzer.

anımsanması, yaşanan anın ve çağın özgüllüğü karşısında hiçbir güce sahip değildir (Özlem, 1996:157).

Alman Romantikleri arasında toplum bir takım pozitif kavramlar ve olgularla açıklanamayacak denli tarih ve kültür içermekteydi. Tarih ve kültür doğalcı ve doğa bilimci felsefe ile açıklanamayacak kadar kıvrımla, eğrili inişler ve çıkışlar içermekteydi. Schelling, tarih ve kültür dünyasını mekanizmle kavranmayacak, tersine sezgi, hissediş ve heyecan gibi yollarla nüfuz edebilecek bir fantezi ülkesine benzetir. Romantikler Schelling 'i bu yoldan izleyerek hukuku, tarihi, sanatı, dini akılcı yoldan değil akıldışı bir yoldan bir çeşit estetik yoldan anlamayı denediler (Özlem, 1996:147).

Tabii ki her şey yukarıda anlatıldığı gibi akıl dışı değil de yalnızca doğa bilimci anlayışın tersine ama kendine ait bir sistematiklikte gerçekleşti.

Benzer anlayış Kant'ın felsefesinin omurga kemiğini de oluşturur şöyle ki: bu onun şu meşhur *sentetik a priori mümkün müdür?* ifadesinde yatar ve de saklıdır. İnsan ile topluluk arasındaki ilişkiler sorunu; Kant'ın metafizik diye adlandırdığı ve bizim daha güvenilir olsun diye felsefe dediğimiz şeyin temel sorunudur (Goldman, 1983:29).

Alman geleneğinin kültür gibi bir kavramı doğurabilmesinin altında yalnızlık duygusu yatmaktadır ki bu duygu bütün Alman filozoflarının yapıtlarında hissedilir. Misal olarak Kant yalnız yaşayan biri ve Hegel zor anlaşılabilen (düşünce yalnızlığı anlamında) biri idi. Bu yalnızlık tecrübesi onlara toplumun dışında olabilme duygusunu tattırırken içerisinde yaşadıkları toplumun birikimlerini kültür olarak tanımlamalarına imkan vermiştir. Gerçi bu savı *İlber Ortalı* 'nın tespiti ile tüm Batı toplumlarına da yayabiliriz. Bizler öylesine kültürün içerisine dalmışız ki o kültürün dışına bir türlü çıkamamaktayız, ve de o kültürün çıkmazlarıyla durup usanmadan boğuşmaktayız. Bizler toplumda gördüğümüz her hangi bir yalnızlık durumunu psiko-sosyal hastalık olarak görüyoruz. Yalnız kalmayı zor durumlar da tecrübe ederken Batı kültürüne ait insanlar bunu bir yaşam tarzı olarak anlamlandırıyorlar.

I.Kant'ın *Bir Dünya Vatandaşın Gözünde Evrensel Tarihin Ne Olabileceğine Dair Bir Fikir* adlı küçük risalesinde, ki 1784 'te yayınlanmıştır, burada Kant kültür durumundan çokça söz etmektedir bunu da “*insanın toplumsal değerinin gelişiminden başka birşey*

değildir” şeklinde ifade eder (Febvre, 1995:53). Kant'ın evrensel ahlak yasaları kurmak ister. Bunu da aydınlanmanın vermiş olduğu aklı kullanarak Hristiyan doğmalarından hareket ederek formüleştirdi. Böylelikle evrensel tüm insanlığın inanabileceği ve paylaşabileceği değerleri, Alman *kulture* kavramından yola çıkarak insanlığa tanımlamaya çalışır. Kant'ın evrensel ahlak yasaları anlayışı, 1948 de kabul edilen insan hakları anlayışının ilk nüvelerini taşır; bu anlamda bir *evrensel kültür* tanımlama çabasıdır. Evrensel kültürün, Hristiyan öğretisi ve adabı ile alakalı olduğu unutulmamalıdır (Williams, 1990:19). Alman *kulture* (kültür) kavramı romantiklik içerirken Fransız *civilisation* (uygarlık) kavramı Fransız rasyonalizmi ve materyalizmi kokar.

Burada bunca Alman kültür bilimleri geleneğinden bahsetmemiz, uygarlık kavramını çalışırken karşılaştığımız Fransız materyalist bakışla olan farkını ortaya koymak ve sosyoloji geleneğinin nasıl sıkı bir şekilde Alman kültür bilimleriyle alakadar olduğunu kültür kavramı bağlamında göstermekti.

1.1.3. Uygarlık: Tarihi Anlamı

Kültür kelimesi ne kadar Alman ise uygarlık kelimesi o kadar Fransız'dır. Bu kavramların tabiatları, içinden çıkmış oldukları toplumların karakteristiklerini taşır.

Civilisation ve *culture* kavramlarından önce İbn-i Haldun *Umran* ve *İrfan* kavramlarını kullanmıştır. İbn-i Haldun'un *umran* tanımlaması Avrupa'nın uygarlık tanımlamalarının yaklaşık olarak beş yüzyıl önünde gider. Bunun Batı da karşılığı ancak 17. yüzyıl'da Fransız ansiklopedistlerinin gayretleri neticesinde ancak Fransa'da *Civilisation* ve Almanya'da *kultur* olarak tanımlandı. *Umran* bir kavmin yaptığı ve aratıklarının bütünü, içtimai ve dini düzen, adetler ve inançlar sistemidir. *Umran*, tarihi ve insanı bütün olarak kucaklayan kelimedir (Meriç, 1986:98).

Uygarlık ve kültür kavramlarının anlamları her ne kadar Aydınlanma, Rönesans, Reform, Fransız ihtilali ve Sanayi devrimi kavramları ile açıklanıyor olsa da geriye gidildiğinde görülecektir ki Hristiyanlığı kabul etmiş Roma imparatorluğu, Pagan-Roma, Helen, Yunan kültür ve uygarlığı, Anadolu medeniyetleri, Mısır, Mezopotamya, Hint, Çin, Pers ve İslam Medeniyetleri şu anki uygarlık kavramının altında yatan temel

özlerdir. Tabii ki eski uygarlıkları günümüz uygarlık anlayışına olan katkıları ve bunların işaretleri bu çağın uygarlık anlayışının kendine özgü özellikleri nedeni ile silinmeye yüz tutmuştur.

Umran, bu kelime Arapça -m-r fiilinden gelen bir mastardır. Sözcüklere bakıldığında onun belli başlı şu anlamlara geldiği görülmektedir.(Bir yerde) oturmak, yaşamak (bir yeri) ziyaret etmek, (bir binayı) inşa etmek, bir yerin kendisi için insanla, hayvanlarla meskun olmak, içinde oturulmak, sık sık ziyaret edilmek, iyi durumda tutulmak anlamlarına gelirken bundan başka, bu kelime bir yeri veya bir şeyi iyi durumda tutmak, işlemek anlamına da gelmektedir (Arslan, 1997:90).

Uygarlık kavramının tarihsel olarak İbn-i Haldun vasıtası ile Doğu'da anılmasına karşın kavramın gelişimi daha çok Batı'da olmuştur. Uygarlık kavramının içeriğini doldurma çabaları, sosyal bilimlerde Batı değer yargılarını tanımlama ve eksikliklerini görme çabası sonucunda olmuştur. T.Kuhn 'un ifade ettiği gibi bu günlerin hakim, kuvvetli uygarlık paradigmasının odağında Batı Uygarlığı yatar. Her paradigmanın güçlü dönemleri, yerini zayıf ve nihayetinde çöküş ve yeni paradigmaya bırakacağı süreçleri izler. Bundan önceki hakim uygarlık paradigmaları benzer süreçleri yaşadılar ve toplumsal ihtiyaçlara cevap verememesi veya toplumsal gidişatı kendi varoluşu çerçevesinde yönetememesi, değiştirememesinden dolayı yok oldular. Bu, İbn-i Haldun'un yüzyıllar önce ifade ettiği gerçeğin 20. yüzyılın diliyle, Kuhn tarafından ifade edilmesidir.

Fransızca ve İngilizce 'deki uygarlık kavramı siyasi, ekonomik, dinsel, teknik, ahlaki yada toplumsal olgular için kullanılır. XVIII. Yüzyılın ikinci yarısında Fransa'da durum diğer Avrupa ülkelerinden farklıdır. Burjuva tabakası Fransa'da siyasi arenada yerini almışken Almanya'da henüz siyasete sokulmamışlardı. Almanya'da, aydın tabaka düşünce ve insan alanıyla sınırlı iken, Fransa'da saraylı aristokrat aydınlar, insan ile ilgili sorunların yanı sıra, toplumsal, idari, siyasi sorunların üzerinde de düşünmeye başlamışlardı. Alman toplumun merkezleri üniversitelerken; Fransız fizyokratizminin çıktığı toplumsal merkez ise daha çok saraydır (Elias, 2000:120-121). Bu nedenle dir ki uygarlık kavramının anlamı Almanların kültür kavramının anlamına göre daha nesnel bir anlama yani Fransız materyalizmine dayanır. Ve kültür kavramının özü ise,

maneviyata Alman idealizmine yaslanır. Bu nedenle Almanya'da bu uygarlık tutumu, davranışları Alman romantikler tarafından protesto ile karşılanmıştır.

Fransa'da ki burjuva devrimi, eski siyasi yapıyı parçalasa bile davranış biçimlerindeki geleneksel yapıyı yıkamamıştır (Elias, 2000:127). Bunun için de, uygarlık kavramı soyluluk, üstünlük bununla birlikte nezaketi ifade eden aristokrasi kokan bir kavramdır.

Uygarlık kavramının burjuva ve aristokrasi arasında yaratmış olduğu gerilimin neticesinde uygarlık kavramı çok büyük bir ivme kazanmış ve bu günkü birikime sahip olmuştur. Kendi mekanında hor görülen burjuvazi kendinin hiç hor görülmediği alanlara hücum ederek gittiği yerlerde uygarlaştırıcı sıfatını kullanmıştır. Bu nedenle Amerika, Avustralya, Yeni Zelanda, Hindistan, Afrika kıtaları bu şekilde uygarlaştırıldı ve uygarlaştırma süreci şu zamanlarda Asya'da kol gezmektedir.

Uygarlık kavramıyla kapitalizm kavramının çakışması ve uygarlık kavramının artık saray soylu, saray öz bilinci olmaktan kurtulup topyekün Avrupa'nın yaşam tarzının toplamını oluşturma sürecine girmesi söz konusu olmuştur. Çünkü Avrupa'da, Almanya'nın Fransa'ya öykünmesi gibi; bir çok yerde, kültürde tekleşme ve uygarlaşma sürecine girilmiştir. Tabii ki bu sürecin modern sosyolojideki karşılığına küreselleşme diyoruz.

Malum Fransız gelenek, uygarlaştırma geleneğinin örneklerini şöyle verir. Napolyon, 1798 Mısır seferinden önce askerlerine seslenirken uygarlığı ulusal yayılmacılık ve sömürgecilik politikası haline getirmiş araç etmiştir. Uygarlık bilinci, artık o andan itibaren sömürgeci fatihler haline gelen, yani Avrupa dışındaki ülkeler açısından bir tür üst tabaka şekline dönüşen ulusların, daha önce saraylı aristokrat üst tabakaların, uygarlık, *politisse*, *civilité* gibi kavramları kendi iktidarlarını gerçekleştirme de kullanmaları gibi kendi egemenliklerini gerçekleştirmede kullandıkları bir kavram haline gelir (Elias, 2000:129-130).

Batı'da yaşanan uygarlaşma süreci, kendi içinde hesaplaşma yani Avrupa coğrafyasındaki milletlerin uygar olup olmamasıyla ilgili bir sorunken, Avrupa kendi içinde bu soruya tek bir Batı kültürünü gerçekleştirerek, kendi uygarlık sürecini kendi içinde tamamlayarak sağladı. Ve hala bu günlerde henüz bu süreci tamamlayamayanları

bir takım antlaşmalarla, bu sürece sokmaya ve hatta kendi içine alarak uygarlaştırmaya çalışmaktadır.

Uygarlık kavramının aristokrasi ile olan ilişkisi bizi onun sermaye üretim ilişkileri ve de kapitalizm ile olan ilişkisine götürür. Bu bağlantıyı *Maribeau* şöyle ifade eder. “*Bunun için gerçek uygarlık para fazlalığının neden olduğu sahte yozlaşmış uygarlık ile barbarlık arasında bir yeredir*”(Elias, 2000:123).

N.Elias, *Über den Prozeß der Zivilisation* (Uygarlık Süreci) adlı eserinin birinci cildinde *Civilisation* kavramını iki kategoride çözümler. (I) Bu kavramla insan toplumunun bir başka aşamasına yani bir barbarlık aşamasına karşı *bir konum* oluşturur. (II) Uygar olmak olunması gereken bir şey olduğu gibi sürdürülmesi gereken *bir süreçtir* (Elias, 2000:126-127). Ve işte bu noktada kavram gerçek iç yüzünü gösterir yani o ulusun batı toplumlarının ve insanlığının gelişimine dönüşen övüncü ve üstünlük duygusunu temsil eder. Sömürgeci grup ve ulusların sürekli genişleme eğilimlerini ifade etmek gibi bir işlevi de vardır elbette (Elias 2000:73-76). Bu duygu İngilizlere, kendilerinden başka uygarlık yoktur dedirtmeye götürecektir

Uygar soylu yaşamı seçmenin çoğu zaman acınası bir durumda olmak ihtiraslar, entrikalar, dalkavukluklar, yapmacıklıklar içerisinde olmak gibi bir anlamı da vardır elbette, (Elias, 2000:100) ki bu günümüz iktidar ilişkilerinde bu durum söz konusudur.

İşte Aydınlanma'ya geldiğimizde medeniyetin-kültürün gâî bir yorum için kullanıldığını, toplumun geleceği için programlandığını ve orada da hedonist duyguların hâkim olduğunu görmekteyiz (Ortaylı, 1996:152-159).

İnsanları Toplumsal bir düzene alıştırma anlamındaki uygarlaştırma kavramı önceden de biliniyordu: *Civis* ve *Civitas* sözcüklerinden türetilmiş ve düzenli, eğitilmiş yada nazik anlamını içeren uygar sıfatı sözcüğün anlamını zaten yansıtır. Uygar toplum kavramıyla da bu kullanım genişletilmiştir. Ancak Uygarlığın bunların ötesinde bir anlamı olmalıdır. Bu sözcük tarihsel olarak bağlantılı iki anlamı dile getiriyordu. Barbarlığın karşıtı olan kurulu düzen ve şimdi de ayrıca tarihsel süreç ve ilerlemeyi içeren gelişim düzeni anlamı kazanıyordu (Williams, 1990:17). Bu kavramların düzen ve ötekini tanımlama çabası, öncelikle Antik Çağın ve Rönesans'ın mirasçısı olan Batı

Hümanizmi insani yaradılışın geri kalanından soyutlanarak, insanı onlardan ayıran sınırları çok katı biçimde tanımlayarak onu koruyucu siperden yoksun bıraktı. Ve İXX.-XX .yüzyıl deneyimlerinin kanıtladığı gibi insanı, yeterli savunması olmaksızın kendi kalesi içinde saldırılara maruz bıraktı. Bu hümanizm, insanlığın gitgide güçsüzleşen kesimlerinin, keyfi olarak çizilen sınırların dışına atılmasını mümkün kılmıştır; insanın saygı değerliğinin yaradılışın efendisi ve tanrısı olmasından değil, öncelikle canlı varlık olmasından kaynaklandığı unutulmuş olduğu için, insanlığın bir kısmına gösterilen saygı bu kesimlere o kadar gösterilmeyebilmektedir. Bu durum hümanizm ve uygarlık kavramlarının birbirleri ile de kadar ilişkili olduğunu ortaya koyar (Lévi-Strauss, 1997:91).

Bu kelimeyi ilk kullanan ve basılı hale getiren kim bilemiyoruz. Ancak XVIII. yüzyıl kökenli bu kelimenin 1766 dan önce basılmış hiç bir Fransızca metinde bu kelimeye yani *Civilisation* kelimesine rastlanamaması gayet ilginçtir (Febvre, 1995:13).

Uygarlık kendi zamanına doğmuştur. Yani 1751'den başlayan, iktidarın müdahaleleriyle 1752 ve 1757 'de iki kez kesintiye uğrayan, 1765'te Diderot 'un cüretkar inadı sayesinde yeniden devreye sokulan ve 1772'de zaferle tamamlanan büyük *encyclopedia* çabası sona ererken doğmuştur.

1773 'te Amsterdam'da ifade edilen fikir, uygarlığın temel çalışma ilkelerini ortaya koyar. Bir yerlere uygarlık götürmek demek, uygarlık nedir, dendiğinde verilen cevabı götürmek demektir. Uygarlıkta, bir takım ticari ilişkilerin olduğu yaşandığı, dünyanın alabildiğince tecrübe edildiği yerde olarak yorumlanıyordu. Kısacası uygarlık, uygarlık kaygısının olduğu yerde oluyordu. Bu uygarlık kaygısının doğurtulması gerekmektedir. Bolluk ve güvenliğin doğal bir devamlılığı, haline gelen, adetlerdeki kibarlıkla tanımlanır. Ve durumu klasik iktisadın babası Adam Smith'de zenginlik ve uygarlık arasında sıkı bir bağ olduğunu ifade ederek somutlaştırır (Febvre, 1995:34).

XVI. Yüzyılda ortaya çıkmış bir kavram olan *Civilite* anlamını *Rotterdam'lı Erasmus*'un 1530 yılında yayımlanan *De Civilitate Morum Puerilium* (Çocukta Geleneklerin Nazikleşmesi Üzerine) adlı kısa yazısına borçludur. Kitap 130 baskı yapar ve XIII. baskısı XVIII.yüzyıla aittir. Yazının yayınlanışından iki yıl sonra İngilizce

çevirisi çıkar. Yayınlanışından dört yıl sonra Hristiyan ders kitabı şeklini alır ve Erkek çocukların eğitiminde kullanılır. Almanca ve Çekçe'ye çevrilir. 1537, 1559, 1569 ve 1611 yıllarında Fransızca çevirisi yayımlanır. Bu kitap neden mi söz etmektedir? Vücudun dış biçimlerinden ve insanın toplum içindeki davranış biçimlerinden, bakışlardan ve onun anlamından, giysilerden mimiklerden ve dışsal özelliklerden sofra adabından gaz çıkartmaktan ve onu yapmanın yararından kısacası bu kitapla Batının Civilité'sini peyderpey okumaktayız, nihayet kitap soylu bir çocuğa; bir prensin oğluna, ithaf edilmiş ve onun eğitimi için kaleme alınmıştır. Sosyolojinin an sade kavramları ile söyleyecek olursak bu kitap XVI.yüzyıl Avrupasının toplumsal normlarının ifade etmede kullanılan ilk yazılı kaynaktır (Elias, 2000:135-136).

Kavramımız, Bacon, Descartes, Newton ve Locke'nin her birinin bir bacağına meydana getirdiği modern düşünce ve *d'Alembert*'in ön söylevinde ifade ettiği modern zamanların fethinin taçlanması olarak selamlandığı ve bu felsefenin faydalarının ortaya çıkmaya başladığı sırada doğmuştur. Bu kelime özellikle büyük rasyonel ve deneysel bilim fikri olan *Encyclopedia* 'nın bütünden itibaren yayılmaya; Kitab-ı Mukaddes'e aldırılmayan bir Buffoon'un doğayı fethetmeye kalkıştığında veya bir Montesquieu insan toplumlarını ve onların sonsuz çeşitliliklerini kategorilere indirgemeye niyetlendiğinde doğmuştur. Uygarlık ilhamını yeni bir doğa ve insan felsefesinden almaktadır. Uygarlığın doğa felsefesi evrimdir. İnsan felsefesi ise mükemmelleşebilmektir (Febvre, 1995: 29). Uygarlık düşüncesi, kendisini Descartes ile başlayan Modern felsefenin sosyal hayatla ete kemiğe bürünmesi şeklini almıştır. Sosyolojide buna modernizm, çağdaşlık denir. Sokrates ile başlayan, ilk uygarlık kelimesinin anlamına yönelik etkinlikler Fransız ihtilali ile ikinci kez hayat bulacak. ve bu şekilde felsefede öncüsü Descartes ile başlayan süreç Fransız ihtilali ile insanlık ülküsü haline gelecektir. 1949 da ise, olgunluğa ererek uygarlık öğretileri tüm dünyaya ilan edilecektir. Modern zamanlar aynı zamanda uygarlık anımları ve Modern zamanların etik öğretisi aslında uygarlık öğretisidir.

Meşhur Fransız ansiklopedistlerinde olan *Voltaire* için "*dört bahtiyar asrının*" dışında kalan diğer medeniyetler bir karanlık çağ anlamı taşımaktadırlar. Voltaire bunu şu şekilde izah eder: "... ve bu devirler insanlık zekâsını gösteren birer çağ teşkil ederek gelecek nesillere örnek olmuştur. Hakiki şeref ve şana erişmiş olan bu çağların ilki,

Philippos ile İskender'in, Yahut da Perikles'lerin, Demosthenes'lerin, Aristo'ların, Eflâtonların Apelle'lerin, Phidias'larm, Praksite-les'lerin asrıdır. Bu şeref ve şan da, o zaman bilinen dünyanın geri kalan kısmı vahşet halinde olduğu cihetle, Yunanistan'ın sınırları içinde kalmıştır” (Ortaylı, 1996).

Fransız Devriminin önemli temsilcilerinden *Helvetius*, *Turgot*, *Voltaire* gibi Ansiklopedistler *Police* kelimesine sadık kalarak Antik Yunan'a olan kültürel bağlılıklarını ifade etmişlerdir. Kelime ne *Turgot*'un 1751 'deki halka yönelik söylevlerinde ne, *Me de Graffigny* 'ye *Perulu Bir Kadının Mektupları* 'na ilişkin olarak 1751'de yazdığı mektupta, ne de *Encyclopédie* 'deki Etimoloji maddesin de görülmektedir (1756). Sorbone Müdürü, bütün bu eserlerde 1750 'den beri dilinin ucunda olan kelimeyi hiç kullanmamıştır. Hatta yaygın bir kullanıma konu olan *civilisé* kökünden gelen *civiliser* (uygarlaştırmak) fiilinden bile yararlanmamıştır; hep *police* (yunanca politeia 'dan, toplum halinde) ve *policé* (adetleri yumuşamış) kelimeleriyle yetinilmiştir (Febvre, 1995:14).

Turgot, *Tableau*'sunda, Sorbonne'de ki söylevlerin Fransızca metninde etimoloji maddesinde ne uygarlaştırmak(*civiliser*) ne uygarlaşmış (*civilisé*) kelimesini kullanmaktadır. *Helvetius*'da, 1758 tarihli *Esprits*'inde farklı davranmamaktadır. Bunların her ikisi de *Policé* 'ye sadık kalmıştır. Aynı dönemde bir çok kimse için benzer durum söz konusudur. Fakat *Voltaire* *Civilisé* 'yi erkenden *Policé*'ye eklemiştir (Febvre, 1995:26).

Civilisation kavramının kullanılmasından ve yerleşmesinden önce *Politeiss* yada *Civilite* gibi kavramlar hemen hemen Civilisation ile aynı işleve sahiptir . Bunlar Avrupa üst tabakasının basit ve ilkel olarak gördükleri diğer tabakaya karşı kendi bilinçlerini ifade etmekte ve özgür davranış içimlerini anlatmakta kullanılmıştır (Elias, 2000:116).

Voltaire, *Civilite* kelimesini dili sürçerek ve birazda utanarak *Policé* kelimesinin yerine kullanır. *Voltaire* tarih felsefesinde bu kavramı bir ve birkaç kere kullanır. Misal olarak ahlak bütün uygarlaşmış uluslarda aynıdır diye yazar (Febvre, 1995:27).

Yeni kıta halkları *Police* idiler, güneşe taparlardı veya Fırat ötesi Asya'nın en *Police* halkları yıldızlara taparlardı yada Hint 'den Yunana kadar bütün büyük *Police* ulusların

üzerinde anlaştıkları uygarlık sorunu daha çok felsefi bir sorun olan iyilik ve kötülüğün kökenleriydi (Febvre, 1995:25). Doğu uygarlıklarının uygarlık kavramından anladıkları daha çok maddi bir bakış değil manevi bakıştır.

Wilhem Von Humbold'a göre uygarlık sonuçta eski *Police* kavramının alanına dahil olmaktadır ; güvenlik iyi işleyen düzen barış ve toplumsal ilişkilerdeki yumuşaklıktır (Febvre, 1995:54). Uygarlık kelimesi batı dünyasının son 3-4 yüzyılda geçirmiş olduğu teknik gelişmelerin *policeyi* etkilemesi neticesinde meydana çıkan yeni zamanların evrensel kavramıdır. Daha önceleri daha kibar daha nazik ve sivil anlamını içeren *police* kavramı yerini uygarlık kavramına bırakır.

Uygarlık, Fransız *civiliser* fiilinden *civilisation* kavramının oluşmasına ilişkin yazınsal belge XVIII. yüzyıl ikinci yarının ilk yıllarına ve yaşlı *Mirabeau'* ya aittir. *Mirabeau'* ya uygarlık ne demek diye soracak olsaydınız şu yanıtı verirdi. Uygarlık bir halkın geleneklerindeki incelme, nezaket ve huzur anlayışının bunlarla ifade edilmesi ve bunların yazılı olmayan yasa düzeyine yükselmesidir. Bütün bunlar bana erdemin kendisi değil de maskesiymiş gibi gelmekte, ve eğer uygarlık erdemin temellerini ve yapısını vermiyorsa, topluma hiç bir şey kazandırmıyor demektir. Geleneklerin incelenmesi, nezaket, iyi davranış, bütün bunlar *Mirabeau'* ya göre erdemin gerçek yüzü değil, yalnızca maskesidir ve erdemin temellerini ve yapısını vermeyen bir uygarlık, topluma hiç bir şey kazandırmıyor demektir (Elias, 2000:115-116). Uygarlık saraya ait özbilincin doğrudan doğruya devamıdır. Uygarlık ile erdemin bir tutulması Yunan kültürünün Sokrates'ci ahlak anlatışına yapılan vurgudandır.

Aynen Kant'ta olduğu gibi, uygarlık kavramı haklı olarak saray aristokrasisinin özgün karakteriyle saray toplumunun gerçek ideallerini yansıtan tipi Onurlu İnsandır. Uygarlık modeli saray modelini örnek almakta ve onu geliştirmekte, fakat gerçekte eğitilmiş insanı ve kişilik ideallerinin altını çizerek. Fransa'daki saraylı soylular ile halk veya burjuva arasında bir kopukluk yoktu. Tek dil konuşulmaktaydı ve herkes bir birinin dediğini anlayabiliyordu (Elias, 2000:17).

Ahlak da medeniyetin en önemli unsurlarından birisidir. Kendi kabilemizin ahlak ve adetlerini kahramanca reddetmek, gençlik çağında onların göreliliğini

keşfetmemiz, kafalarımızın henüz olgunlaşmadığını gösterir olduğu gibi uygarca tavrı da ortaya koymaktadır (Durant, 1978:95). Medeniyet küçük bir azınlığın ince emekleri ve lüksüdür. Oysa insanlığın esas kütleleri bir bin yıldan diğer bin seneye geçişlerinde hemen hemen hiçbir değişikliğe uğramazlar. Bir neslin mirasını yeniden kendisine mal edemediği toplumlarda medeniyet aniden ölür. Medeniyet hayatını eğitimin varlığına borçludur. Bu ise sosyalleşme dediğimiz olguya tekabül eder (Durant, 1978:116,141).

İlkel kabile, üretim yapılamayan ilerideki günler için çok az tedbir alan veya almayan kabilelerdir. Medeni insanlar ise, yarınları için gerekli tedbirleri alan olabildiğince iş bölümünün sergilendiği uzmanlaşmış toplumlardır ve bir o kadar da okur-yazarlar toplumdurlar. İnsanlığı medeniyete götüren üç şey: konuşma, ziraat ve yazıdır. Bakıldığı zaman insanlık tarihine, bu üç unsurun değişimler çağında çok büyük etkilerinin olduğu görüne bilir (Durant, 1978:22-29).

Aslında uygarlık kavramının içeriği Antik Yunan-Sokrat sonrası, ahlak, moral, erdem anlayışına tekabül eder. Çünkü Sokrat öncesi ahlak, dinden ayrı değilken ve her şey din içindeyken ve din Polise hayat verirken, poliste dine hayat vermekteydi. Ve yaşam, hayat olabildiğince, istenç, kayıtsızlık içerisinde gerçekleşmekteydi adeta şenlik toplumu edasında. O ana kadar her türlü yaratımlar toplumsal insan eliyle idi. Öyle ki tanrılar, tanrıçalar, din, festivaller, mitler bütün bunların hepsi her şeyiyle Polisin özgür yurttaşlarının ürünüydü. Ta ki Sokratçı sorgulayıcı akıl, mistik akıl gelene kadar, ki o anlayışın kökeni de Orfizim ve Mısır dinlerine dayanmaktadır.

1.1.4. Doğu'da Uygarlık

Medeniyetler beşiği olan Asya, Asur'ca bir kelime olan 'Assu' kelimesinden gelmektedir. Bu kelime Asur dilinde *Doğu ülkesi* anlamını taşımaktadır, ki Doğu ile Asya arasındaki bağlantıyı buralara kadar bağlayabildiğimiz gibi Asurluların dünya tarihinde yaptıkları hatırlanırsa barbar sıfatının niçin Asyalılara atfedildiği belki daha iyi anlaşılacaktır.

Kıtaları ve de coğrafi farklılıkları tanımlamak için Big-Bang'e gidildiğinde görülecektir, ki aslında yeryüzü bir tek kıta ve diğer her şey bu misaldendir. Bu misalden olarak

Doğu-Batı ayrımı, madde-ruh, barbar-uygar gibi kavram çiftleri veya her hangi bir olguya tekabül eden bu türden anlayışlar insanoğlunun kendilik tecrübesinin doruğa vardığı ve mitostan logos'a, Theos 'tan Theoria ya geçişin ifadesidir. Bir kavramın tanımı yapılırken kullanılan yöntemlerden biride o kavramın zıttı olan kavramla girmiş olduğu ilişkiyi ortaya koymaktır. Bu nedenle doğu kavramının anlamı karşıtıyla girmiş olduğu ilişki ile anlaşılmalıdır.

Doğu literatüründe uygarlık kavramı Batı ile olan gerilimi ifade ettiği gibi Uygarlaşma teşebbüsü de her zaman batının sahip olduğu gemi veya her şeyden önemlisi, batılılaşma sorunu temsil eder.

Doğu-Batı ayrımı, Doğu ve Batı'nın birbirinden habersiz ve kopuk kendi ayrı tarihlerini yaşamaları sonucu değil tarih içinde buluşmaları ve çatışmaları sonucunda doğmuştur. Doğu ve Batı ayrımı, uygarlığa geçiş döneminde karşılaşılan meselelere Doğu ve Batının ayrı ayrı çözüm yolları geliştirmiş olması sonucudur (Sezer, 1979:18).Tabii ki Batı'nın bu gün gelmiş olduğu duruma doğuyu ortakçı olarak kabul etmemesi diğer bir gerilim kaynağıdır. Batı büyük bir ustalıklarla Doğu'ya(Hint ve Çin'e vb.) ait değerlerin ilmi ve teknik kısmını büyük bir ustalıklarla alması ve nazari yani dışarı da bırakması yaşadığımız uygarlık bunalımının yegane sebebi olsa gerek

Bizler, VI yüzyıl itibarı ile, klasik antikite denen dönemden yeni zamanlar olarak tabir edilen döneme geçildiğini gözlemlemekteyiz. Bu tarihler itibarı ile batı da büyük dönüşümün arifesini gözlemlemekteyiz. Doğu düşününü temsil eden Çin, Hin, Mezopotamya, Mısır, Sümer ve Anadolu medeniyetlerinin artık tarih sahnesinden silinmesi ve yerini İslam Medeniyetine bırakması söz konusu olmuştur. Bundan bin yıllar önce insanlık tarihinin tek bir millet ve teke bir uygarlık bilinci yerini çoklu bir yapıya bıraktı.

Doğu'da, uygarlığı temsil eden temel dinamik, *gelenek* kavramıdır. Temel bir kavram olarak kullanılabilen gelenek kavramı, doğuyu batıdan ayırıştırabilmekte kullanılabilir ve doğu lehine anlamlandırılabilir bir kavramdır. Öyle ise bu gelenek kavramı nedir? Eğer bu kavrama verilebilecek cevap sınırlı tutulacak olursa ve mantıksal bir çerçevede cevap getirilmesi gerekiyorsa, bu tabii ki batı olmayan her

şey olurdu. Gelenek kavramı Doğu olmanın bilincini oluşturduğu gibi on bin yılları alan bir bilinci temsil eder. Aslında bu kavram doğuyu yüzyıllar öncesinden inşa eden bir anlayışa verilen addır. Gelenek kavramı var iken dünyanın başka bir yerinde batılı veya batı diye bir kavram yoktu. Gelenek kavramının kendisinin silinip gitmesi batı olgusunun doğuşuna koşuttur. Gelenek kavramını olgusal düzeyde ele alır isek; bu kavramın zihnimizde çağrıştıracığı anlam daha tatmin edici olur. Şöyle ki, bu kavram kendi var oluşunu, insanlığın belirli bir döneme kadar geçirmiş olduğu ve yaşamış olduğu tecrübelerle burçludur. Bu tecrübeler ki insanlığın her döneminde bir sorun olarak kalmıştır. Bu Çin toplumunda ki O, Lao-tzu'nun kendine sorun olarak gördüğü ve Konfüçyüs tarafından çözümlenmek istenen şeydir. Hint toplumunda, kastın toplumsal işlevi ve gerçekleştirmek istedikleri, Mısır'daki Firavunların toplumda işgal ettiği yeri ve kendisiyle mücadele ettiği şeyi, Mezopotamya'daki iktidar anlayışı ve devlet, Anadolu'daki O medeniyet kalıntılarının söyledikleri ve bize bıraktıkları, Amerika'daki Kızıl derili Yerlilerin toplum bilinçleri ve var oluş kaygıları, ve nihayetinde Afrika siyahlarının yaşadıkları ve yaşamakta oldukları, Yehova'nın vaaz ettikleri, Mesih'in tekrar ettikleri ve daha sonra ortaçağ boyu kilisenin dile getirdikleri, ve son olarak ta İslam'ın da tekrarladıklarıdır. İşte tüm bunlar gelenek kavramını imleyen tarihi olgulardır.

Tüm bunlar, Geleneksel Kozmoloji, Geleneksel Bilim, Geleneksel Ontoloji ve Geleneksel Metafizik biçiminde de çağdaş dünyada karşılık bulmaktadır. Geleneksel bilimler metafiziksel ilkelerle bağlantılıdır. Ve hiçbir zaman bu tezahürler şu son yüzyıllarda batıda olduğu gibi bir uygarlığın özünden ayrı olmamışlardır (Guénon, 1989:99). Çin kozmolojisi, Hint ontolojisi, Platon ve Yeni Platonculuk, Pisagoras matematiği ve Öklit matematiği, Aristoteles fiziği, Doğu entelektüel sezgisi, Skolastik dönem, İslam Bilimi şeklinde ayrıntılanabilecek anlayışlar; XIV Yüzyıl Descartes'in kartezyen çağından önce Modern dünyaya ve onun zihin kalıplarına vurulamayan ve vurulamayacak geleneksel dönem ve çağların olgularındır.

Doğu Dünyasını temsil eden Hint ve İslam ise şu şekilde yorumlanabilir. Hinduizm, Hindistan'daki eski Aryan medeniyetiyle Modern Hint kültürü arasında bir köprü durumundadır. Budizm'de eski Çin tarihi ile Çağdaş Uzak Doğu tarihi arasında köprüdür.

İslam'da eski İsrail ve İran Medeniyetiyle Modern Yakın ve Orta Doğu arasında bir krizalit olarak işlev görür (Toynbee, 1991:204).

Sosyal bilimler alanında ise Doğu geleneği ATÜT kavramı vasıtasıyla tanımlanmaktadır. Bu kavrama Doğu toplumlarında bu süreci hazırlayan etmenler ışığında bakmak daha doğru olacaktır

Her şey öncelikle Doğu'da kütleli üretim ile başlar. Kasabalara akan hammaddeler arasında madenlerde vardı. Bunların büyük bir kısmı örneğin altın ve gümüş lüks eşya için kullanılıyordu. Ama diğer bazıları, özellikle bakır ve hepsinden fazla kalayla karıştırılmış bakır, alet yapımında tahtanın ve taşın yerini alıyordu. Yani şehir ekonomisi, bronz üzerini kuruluyordu. Ancak bronz işçiliği, büyük miktarlarda sermayeye ihtiyaç gösterirken, çok planlı bir süreçti bu. Her küçük zanaatkarın üstesinden gelebileceği bir şey değildi. Dolayısıyla sulamayı ve tarımı yönetecek artı ürünü ellerinde merkezileştirmiş olan aristokrat-rubanlar, bronz metalirjusini de tekellerine aldılar. Geniş çapta maden işçiliği için gerekli gıda maddeleri fazlasının elde edilebileceği tek yer olan alüvyonlu büyük nehir vadileri, doğal maden zenginlikleri bakımından fakirdiler. Madenlerin ithal edilmesi gerekiyordu. Bakı, İran, Ermenistan, Suriye Sina'dan; kalay, İran ve Suriye'den, Altay'ın Ermenistan ve Nubiye'den; gümüş ve kurşun Kapadokya'dan akıyordu Mezopotamya'ya doğru, (Berktaş, 1983:166) ki bunun anlamı en az bu güne kadar karmaşıklık ve gelişmişlik bulundan 4000 yıl önceki toplumlarda da var olduğudur.

Gerek Mısır gerekse Mezopotamya toplumunun ekonomik temelleri ve yapısı esas olarak aynı çizgileri göstermekle birlikte aralarında farklar mevcuttur.

Mısırdaki, her yıl muntazaman taşıyıp bütün vadiyi su baskınlarına uğratan bir tek Nil vardı. Bu yıllık su baskını toprağı bereketli kılan tek kaynaktı . Dolayısıyla her çiftçi için bu taşkından tarım alanın yeterli miktarda sulamak, bendi dolduracak kadar su almak ama patlatmayacak kadarının almak, ilkbahar yağmurlarıyla da Afrika'nın ortalarındaki göllerden başlayıp dalga dalga ilerleyen bu tufanın ne zaman kendi toprakların ulaşacağından tam zamanında haberdar olmak, hayati bir önem taşıyordu. Bu nedenle taşkınını Nil vadisinin üst başından denize kadar olan büyük seyri boyunca,

düzenlenmesi ve kontrol altına alınması gerekliydi. Uzman Astronom ve Agronomlardan oluşan kalabalık ve disiplinli bir bürokrasiyi de gerektiren böyle muazzam bir örgütlenme, ancak son derece merkezi bir tek iktidar tarafından yaratılabilirdi. Bu ekonomik ihtiyaç ilk önce bütün Mısır şehir devletlerini iki krallıkta toplamaya, sonrada bu yukarı Mısır ve Aşağı Mısır krallıklarını M.Ö. 3000'den az sonra bir tek hükümdar altında birleştirmeye itti. Dolayısıyla Mısırda ülkenin bütünü canlı sayılan krala ait oldu ve toplumun üretken faaliyetleri, hayvancılık zanaatlar ticaret; başında bu kralın bulunduğu rahipler sınıfının en merkezietçi devlet mekanizması tarafından çok sıkı bir denetim altına aldı, ki bu Mısır uygarlığını teokratik merkezietçi yapı yapmıştır.

Mezopotamya'da ise, bu kadar yüksek bir merkeziet ortaya çıkmadı. Çünkü burada tarımsal koşullar biraz farklıydı. Bölge, bir çok kol tarafından beslenen ve birbirine bir kralla bağıyla bağlı olan iki nehir tarafından sulanıyordu. Her birinin az çok kendine yeterli bir çok beslenme havzası vardı. Akış daha düzenliydi; ekim anlarının birbirine işlevsel bağılığı daha azdı. Dolayısıyla burada kasabalar, özerk şehir devletlerine dönüştüler. Bunların her biri, kendi aristokrat ruban sınıfı ve kendi rahip kralı tarafından yönetiliyordu. Her biri kendi içinde merkezietçi ve tabakalaşmış bir görünümdeydi, bununla beraber aralarında ticarete dayalı şiddetli bir siyasi rekabet vardı ve bir bütün olarak bakıldığında Mezopotamya, Mısır'a göre daha ademi merkezietçi bir görünüm taşıyordu (Berktaş, 1983:171-172).

Mezopotamya denen bölge insanları emeklerini alınlarının teriyle verimli topraklar zengin meralar haline getirildi. *Gordon Childe* 'in işaret ettiğine göre Mezopotamya devletlerinin en düşük ücretli işçileri, bile her hangi bir neolitik köyün özgür ve eşit mensuplarından daha iyi yaşıyordu (Berktaş, 1983:175).

Mısırın etrafı çöl ile çevrili olduğundan ve içine kapalı bir yapı arz ettiğinden, çevre ülkelerin zenginliklerinde gözü vardı.

Ve nihayetinde Eski uygarlıkların *Kentleşme Devrimi* ile birlikte kendi kendilerin yetemez hale geldiler. Artık çevredeki kaynakların merkeze akabilmesi için kervanları zor kullanıyorlar, vergileri artırıyorlar ve ekonomiyi baskı altına alıyorlardı.

Akatlı Sargon, 2500 de kurduğu imparatorluk bu emperyalist çabanın bir sonucudur. Sargon, Doğu emperyalizminin kahramanıdır. Ve Babil kralları da benzer yol izlemişlerdir. M.Ö.1600 yıllarından sonra Mısırlılar, Hititler ve Asurlular, Lidyalılar, Persler ve Makedonyalılar bu yolu izlemekten kendilerini alı koyamadılar (Childe, 1992:161-162). Bir Asur Kralının mezar taşında yazanlar bozkırların baskını ve Asurların kanlı hakimiyetini-kan üzerine kurulmuş bu imparatorlukların en vahşi örneğini Asurlular oluşturur-çok açık bir şekilde ifade eder.

Son yıllarda Doğu toplumlarına karşı gerek sosyolojide, gerek öbür sosyal bilimlerde yeni bir ilgi uyandı. Bu ilgi yalnızca bize özgü kalmadı. Batı'da da yankıları oldu. Asya ile yakın bağları bulunan, özünde Doğulu olan toplumumuzun özelliklerinin gün ışığına çıkarılmasına ve daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacağı düşüncesiyle bu ilgiyi memnurlukla karşılamak gerekir (Sezer, 1979:1). Ancak bu bakışın oryantalist içeriğe de sahip olduğu bilgisine ulaşmamız hevesimizi tümüyle kursağımızda bırakan bir gerçektir.

Tarımın bulunuşu, yazıyı kullanan şehirleşme devrimini gerçekleştiren uygarlıkların ortaya çıkmasına yol açtığı için tarihte en önemli olaylardan biridir. Tarımın doğuşu ve yerleşik hayatın başlaması Yakın-Doğu'da Filistin'den Suriye'ye ve Kilikya'ya uzanan bir bölgede ilk defa görülmüştür. Ve buradan Türkiye ve Irak'ın kuzeyinden geçerek Hazar denizi kıyılarına ve Türkistan içlerine kadar yayılmıştır (Sezer, 1979 :30).

Eğer şehir devrimi ilk Sümer'de gerçekleştiyse: Devlet'in, ilah bir kralla temsili edilmesi düşüncesi de ilk Mısırdaki doğmuştur. M.Ö.3300-3200 yıllarında güneyden gelen bir akım dalga bütün mısırı kapsayacak ve hemen ardından da Güney kralı Narmer'in Kuzey'i fethiyle Mısır'da yazılı tarihe geçilecektir. Nil vadisi, bu yönden de ATÜT devleti birliğinin kuruluşuna Mezopotamya 'dan çok daha elverişlidir (Sezer, 1979:40).

Asya kıtasının su boyu uygarlıklar yaratmada ki maharetini Baykan Sezer şöyle ifade eder: “Asya kıtasını yakından incelediğimiz zaman coğrafya şartları ve üretim imkanları bakımından ikiye ayrıldığını göreceğiz. Bir yanda su boylarında bereketli ovalar ve öte yanda bozkır yada çöller. Daha bu şartların incelenmesinden su boru ovalarının yerleşik tarım, çöl ve bozkırların ise çoban toplumlarının gelişmesine

elverişli olduğunu söyleyebiliriz. Biz, bugün insanlığın son 7.000 yıllık tecrübesinden yararlanarak su boyu ovaları ile yerleşik tarım, bozkır ile de çobanlık arasında bir bağ kurabiliyoruz. Ancak bu bağı mutlak ve kendiliğinden gerçekleşen bir olay sanmak, kısır bir coğrafyacı görüşü kabul etmek ve insanlık ve toplumların görevlerini tabiat şartlarına pasif bir şekilde uymaya indirmek olur. Daha insanlığın ulaştığı üretim seviyesi yerleşik tarım yada çoban ekonomisine varmadan bu bağın mevcudiyetinden söz etmek doğru olmaz. Bu bağ, çeşitli tarihi şartlar ve sosyal olaylar sonucu gerçekleşmiştir. Bozkır baskısı, su boyu ovalarında toprak mülkiyetinin belli bir yönde biçimlenmesine yol açmıştır. Bozkır halklarının çobanlık su boyu ovaları halklarının çiftçilik yapmaları ve ürünlerin bir birlerini tamamlar oluşu bu iki Doğu uygarlık türünün, sanılanın aksine, kendi içine kapalı uygarlıklar olmalarını engellemiştir. Daha ilk günlerden aralarında savaş ilişkileri yanında ticari ilişkilerde gelişmeye başlamıştır” (Sezer, 1979:3-4).

Su Buyu Ovaları uygarlıkları ile Bozkır uygarlıkları arasında merkezi teşkilat ile halk arasında ilişki düzeyi birbirinde farklıdır. Su boyu ovaları halklarının savunmacı ve merkezi otoriteyi gerektirirci bir yapısı varken, bunu da devlet halk iletişiminin en az olduğu durumda gerçekleştirir. Bozkır halkları ise bunun tamamen zıttın da yapılanmaya sahip olması söz konusu olduğu gibi, bunun diğer halklara olan yansıması da farklı olmuştur. Farklı sosyo-coğrafi etmenler Asya toplumlarını dinamik kıldığı gibi o coğrafyaları bin yıllar insanlık için cazibeli ve paylaşılabilir da kılmıştır. Elbette bozkır halklarının çöl halkları ile olan benzerliklerine de vurgu yapmak yararlı olacaktır.

Tarımın olduğu yerde gelişmiş toplum yapılarını aramak yanlış olmasa gerek. Bu nedenle merkezi otoritenin olduğu yerde, buna paralel olarak merkezi iktidarın gücünü temsil eden askeriye ve bunun etrafına toplanmış insan birliktelikleri söz konusudur. İşte bu sürecin neticesi şehir devletleri oluşmaya başlar.

Askeri güç ile toprak ve onun sahibi arasında sıkı ilişkiler olduğu gibi, çevre toplumların ilgileri göz ardı edilemez. Toplumlar arası görülen ayrılıklar da özellikle bu ilişkiler boyunca şekillenmiştir. Toplumlar, kendilerini bu ilişkiler içinde birbirine karşı tanımlamışlardır. Bu yüzden Avrupa tarihinden apayrı, ondan ilgisiz bir Asya tarihi mümkün değildir. Asya tarihinden ayrı bir Avrupa yada Dünya tarihi olasıdır mümkün

değildir. Ancak dünya tarihi içinde Asya'nın yeri, Avrupa'nın kütü yada silik bir kopyası olmaktan ibaret değildir. İnsanlık tarihinin birliği, milletlerin ayrı ayrı tek tip tarih çizgisini yaşamış olmasından da gelmiyor. Doğu ve Batının tarih içerisinde karşılaşmış, sürtüşmüş çatışmış, ve böylece doğu batı çatışmasında insanlık tarihinin gelişmesine yol açmış olması, Dünya tarihinin birliğini teşkil etmektedir.

Dr. Herbert Gowen, 1929 tarihli *Asya Tarihi* adlı eserinde, dünya uygarlık tarihini genel hatlarıyla üçe ayırır. (I) Su boyu ovalarında görülen ilk yerleşik uygarlıkla, (II) bir iç deniz (Akdeniz) çevresinde gelişen uygarlıklar, (III) ve halen içinde bulunduğumuz Okyanus çevrelerindeki uygarlıklar devri (Sezer, 1979:10).

İnsanlar göçebe hayatını bırakıp yerleşik çiftçiler haline geldiler. Önce büyük nehirlerin deltalarına postu serdiler. Oralarda her yıl mil toprağı verimlileştiriyordu. Gübrenin bulunmasından önce, bu mil, insanın aynı arazi üzerinde uzun süre kalmasına imkan veren tek vasıta oldu .

Böylelikle ilk tarım medeniyetleri, insanın nehirin bağışını derlediği yerlerde doğdular; Dicle ve Fırat deltalarında; Nil deltasında; İndüs ve Huang-ho havzalarında. Medeniyetin bu ilk beşikleri, dünya çapında insani birliğin ilk ağlarını ördü. Mezopotamya medeniyeti, Fırat vadisi, Asi nehri ve Akdeniz yoluyla Mısır ve Afrika ile ilişki kurdu. Deniz yoluyla da ilk Hint medeniyetiyle temasa geçti. Çin, bozkırların kulvarından giderek Tuna sahillerine bağlandı, Behring boğazından hareketle Kuzey ve Güney Amerika'yı şenlendirdi ve musonlar yoluyla Vietnam, Java ve Bali ile bağlar kurdu. Upanişadların (M.Ö 16 yy) Hindistan'ı ve Buda'sı (M.Ö. 560), Zerdüşt'ün İran'ı, Lao –Tsö ve Konfiçyüs (M.Ö 551-479) 'ün Çin'i, Afrika Nok medeniyeti (M.Ö 500-M.S 200) -ve eğer her ne kadar dünyanın bir bakışla doğusunda olmayıp fakat diğer bir bakışla doğusunda olan- Amerika *Olmekler* (M.Ö 900-200) ve Chavin medeniyetini Batı olmayan medeniyetler olarak şu anda medeniyet krizi içerisinde olan bizler için bir imkan olduğu güvencini vermede yeteneklidir (Garaudy, 1995:11).

Garaudy, O, nefis eseri “*İnsanlığın Medeniyet Destanı'nda*” Doğu'yu Batı olmayan ve fakat Avrupa olmayan olarak tanımlar ve bize bir imkan olarak yaşanmış bir tarihte ve

fakat gözde ırak tutulmuş, yoksanmış ve de aşağılanmış ve ancak aktüel hale geçmeyi bekleyen, ama hala potansiyel olan bir medeniyet tablosu olarak çizer.

Şu da biliniyor ki Batı'da uygarlığa geçiş, ilk olarak orman bölgelerinde; Doğuyla değişik ilişkileri olan Akdeniz bölgelerinde görülmüştür. Bu nedenle neolitik devirde Batıya uygarlık doğu üstünlüğünün etkisi altında ancak geçmeye başladı (Sezer, 1979:20)

Asya'da dört büyük ATÜT bölgesi olarak, Mezopotamya, Hindistan, Çin, Türkistan, Mısır sayılabilir (Sezer, 1979:74-76).

Marks, 1883 yılında Engelse yazdığı bir mektupta ATÜT kavramı ile alakalı ve bu kavramla ilgili tartışmaların kökeninde neyin yattığını hakkında bize doyurucu bilgi verir. *Bernier*, haklı olarak Türkiye, İran ve Hindistan'dan bahsederken, Doğu'daki bütün olayların temelini toprakta özel mülkiyetin yokluğunda aranmalıdır diyor. Bu, Doğu cennetinin gerçek anahtarıdır. Gerçekten toprak mülkiyetinin yokluğu bütün Doğu'nun anahtarıdır. Doğu'nun siyasi ve dini bütün tarihi burada gizlidir. Tüm bunların üzerine kurulan merkezi güçlü bir otorite söz konusudur. İşte bu geleneksel yapı gelecek asırlarda da Asya toplumlarının geleceğini belirleyecek sosyal yapının temelini oluşturmaktadır.

Asya toplumlarını tasvir eden en önemli kavram devlettir, devlet biricik mülk sahibidir (Divitçioğlu, 1981:17-20). Marks, Asya toplumlarının ekonomilerinin neden durağan olduğu sorusuna *üretim örgütlenmesi* neden olduğu cevabını verir. Tüm bunlarla birlikte, kendi yapısından dolayı Asya şekli hayat daha dayanıklı ve daha uzun ömürlüdür. Birey topluluktan bağımsız değildir, kendini destekler. Tarım ile el sanayi arasında birlik vardır (Divitçioğlu, 1981:33). Maks'ın, *Pre-Kapitalist* adlı eserinde, Doğu uygarlık değerlerinin Batı uygarlık değerlerinden ne kadar farklılık arz ettiğini, kendisindeki potansiyellerin neler olduğunu çok açık bir şekilde ifade eder. Aslında bu durumun Marks ve diğer toplumsal tarihçiler, kültürçüler ve ekonomistler için yani tek tip uygarlık şemasına sahip olan batı entelijansı için üstesinden gelinmesi gereken bir mesele olarak tanımlanmalıdır. Bunun pratiklerinin Marks ve diğer entelijansı

tarafından Amerika Afrika ve Hindistan tecrübelerinde açık çözümlenmeleri söz konusudur.

Bütün bu Asyatik toplumların bir birine benzer yapısı neticede devleti doğurabilmiştir. Doğmuş olan be devletin; toplumsal yapısı, sosyal örgütleri, çeşit çeşit şehirleri ve bununla ilgili olarak şehirleşme; buna bağlı olarak çeşit çeşit sorunları belirlemiştir.

Genel olarak doğu şehirlerinin özellikleri ve şehirlerin ekonomik hayatta büyük rolleri yoktur. Fazladan eklenmiştir. Asya'da, şehir, kasaba ve kırsal farklılaşmış birliği olup savaş komutanlarının genel karargahlarından başka bir görev ifa etmemektedir (Sezer, 1979: 52). Yine Orta Asya bozkırlarında da şehirler, Cermenlerde olduğu gibi birer bey karargahı olmaktan öteye geçememiştir (Sezer, 1979: 82).

Neolitik devrimin diğer bir boyutu olan *Kentleşme Devrimi* Yakın Doğu'da, ekonomik devrim olarak değil siyasal devrim olarak okunmalıdır. Yakın Doğu'da kentleşme devriminin başlangıcı, Mısırda: Nil vadisinin askeri fethiyle bir döneme rastlamaktaydı. Bu kentleşen toplumun siyasi erkini klan totemlerin kayboluşu ile Tanrı-kişiler almıştır. Yakın Doğu toplumları farklılaşmaya başlamış, ve bu toplumlarda siyasi egemenlik kişileşmeye/kişiselleşmeye başlamıştır (Sezer, 1990:113), ve bu asla bir feodal yapıyı üretmeyecek, bir kapital yaratamayacak göç ve önemdedir.

Bu nedenle Yakın Doğu'da ideoloji, Devlette tekelleşti ve tarihte ilk kez kafa ve el emeği birbirinden koptu. ATÜT 'de devlet artık iki rolü üstlenmişti, (I) yeni bir pratiğin ideolojisi olma, (II) ve hammaddesini sağlama yükümlülüğü (Sezer, 1990:114).

Doğu toplumlarının otorite ilişkilerine bakıldığında genelleştirilmiş kölelik, halk kitlelerinde görülen genel bir baş eğmedir. Bu devlet despotizmi tarafından sağlanmakta olup ATÜT kavramsallaştırmasında kullanılan ana bir kavramdır (Sezer, 1979:59).

Asya toplumlarında devletin doğuşunun gerekçeleri veya anlamı uygarlık anlayışı ile Batı dan ayrılır. Burada devlet , Batı'da olanın aksine; görev görünüşünde olması ve sınıf kavgaları sonucu ortaya çıkmamış olansıdır. Ve devlet olarak kalabilmenin ölçütü toplumun ulaştığı çizgiyi aşan işlerin üstesinden gelmektir. Devletin ekonomik temelini ticaret beslemektedir. Ticareti de devletleştirmiştir. En büyük fatihleri bile

kendi bünyesinde eritir; Çinlileştirir, Hintlileştirirken tüccarlar mutlaka ayrılıklarını, yabancılıklarını korumak zorunda kalmıştır (Sezer, 1979:64-68). Yani devletle bütünleşen bir tüccar zümresi söz konusu olmadığından batı iktisadına benzer bir yapı doğmamıştır.

İnsanlığın basit, doğal yaşam tarzını bırakıp günümüz insanlığının sahip olduğu toplumsal karmaşıklığa, zenginliğe tekabül eden geçişin temelinde: göçebe çobanlıktan veya göçer konar bahçe tarımından tam yerleşik tarıma ve köy topluluğuna geçiş oradan da, zanaatın kendini göstermesi ile madenin sosyal yaşamda kullanılması ve karmaşıklaşan işbölümü üretim ilişkileri ve gelişen toplumsal yapı söz konusudur.

Kabile toplumu demokratiktir, ve savaşlar başlı başına savaş endüstrisi olup kabilelerin sonunu hazırlar. Kabileler arasında mücadelenin ve savaşların doğurduğu hakimiyete-tabiiyet ilişkilerinin sıklaşması, bir noktada kabile konfederasyonlarının doğuşunu hazırlar. Kabile halkları tarım ve yerleşik hayat yönünde ne kadar ilerlemişlerse, özellikle mübadele ilişkileri ne kadar gelişmişse, bu kabileleri bir araya getiren ekonomik doku o kadar sağlam ve dolayısıyla kabile konfederasyonları da o kadar kalıcı ve istikrarlı olur (Berktaş, 1983:85). Bu durum devletin oluşmasında diğer bir boyuttur.

M.S III. Yüzyılda yazılmış Çin *annale*'larına göre, yeryüzünde Tanrının dört oğlu vardır. Biri kuzeyden atların hükümdarıdır (İndo -İskitler) Güneyde Fil tanrısının oğlu (Hindistan)vardır. Doğuda insan Tanrısının oğlu(Roma) vardır (Sezer, 1979: 81).

Doğu toplumsal yapısının kurucu unsurlarından olan Şamanlık da, eski Hint, Çin, İran gibi uygarlıklarla İskitlerde ve günümüz Türk, Moğol, Tunguz, Samayet, Konyak, Mancu, Kuzey Çin ve Afrika yerlileri gibi çoban topluluklarda görülür. Bu yine doğu geleneğinin engin sembolizmini üzerinde bulunduran kuzey Asya'nın kurucu unsurlarındandır.

Uygarlığın ilk büyük gelişimi Mezopotamya'da olmuş oradan da Anadolu'ya yayılmıştır (Berktaş, 1983:73).Yunan Mitolojisinde ve kültüründe Anadolu öğeleri çok etkilidir. Diğer bir kültür mekanlarından olan, Filistin'de ki Jericho (M.Ö.8500) ile Anadolu'da ki Çatalhöyük, (M.Ö.7000 1962 yılında J.Mellaart 'ın yaptığı kazılarla) her ikisi de, yerleşik yaşamlarına su kıyılarında kurulan ve küçük sulama tarımı yapan

köyler olarak başlamıştır. Buralarda doğu uygarlık alanlarının adı anılması gereken yerlerindendir (Şenel, 1991:181-182). Jericho'da, görülen ata kültü yanı sıra ana tanrıça kültü de batı uygarlığının kaynaklığını teşkil eden Yunan uygarlığına kaynaklık eden merkezlerdir. Çatalhöyük, M.Ö.6500-5500 arasında Aksaray'ın Hasan dağı mevkiinde ki Çatalhöyük, geçimi ticaret ile sağlar; obsiyen çıkarır satar, dinsel bir merkez olarak işlev görürdü. Taç cilacılığı, ağaç işçiliği, dokumacılık çömlekçilik, bu uygarlığın temel zenginlikleriydi.

Hawkes, Çatalhöyük'ün, geçmişten gelen avcılık, hayvan resimciliği ve hayvan simgeciliği ile tarımcı ekonomisi, zanaatları ana tanrıça gibi gelecekte gelişecek olan öğeleriyle yabanıllık ile uygarlık arasında bir konumda olduğunu söyler, ki bu hem Çatalhöyük 'in zihinsel dinsel bir geçiş kültürüne sahip olduğunu ve aynı zamanda bir geçiş toplumuna sahip olduğunu ifade eden olgulardır (Şenel, 1991:181-185).

Asya'da toplumlarını da ikiye ayırarak inceleyebiliriz. Nasıl Avrupa belirli aşamalarda Latin- Greek, Roma -Bizans, Kapitalist- Sosyalist diye ikiye bölündü ise Asya'da da bir yanda su boylarında ATÜT Devletleri öbür yanda bozkırlarda göçebe toplumlar, bir yanda Mısır, Babil, Sümer, Çin imparatorlukları, öbür yanda Cengiz ve Timur İmparatorlukları doğmuştur. Her iki toplum tipine de Asya sıfatı reddedilemez. Ancak her ikisini tek bir toplum tipi saymak da yanlış olur. Uzak Doğu'da kurulan ATÜT devletleri ile Yakın Doğuda kurulan ATÜT devletleri büyük benzerliklerine rağmen tarih içinde değişik roller oynamışlardır. ATÜT devletleri daima çevrelerindeki göçebe halklarla savaş olsun, alış veriş olsun ilişkide bulunmuşlardır. Ancak yakın doğuda bu ikili ilişkiler Batının da yakınlığı dolayısıyla da daha geniş bir alana yayılmış, ortaya üçlü bir alış veriş çıkmıştır. İlişkinin üçlü bir şekil alması ATÜT devletlerini yeni den koşullandırırken bozkır halklarını da, Batı halklarını da temelden koşullandırmıştır. İran yaylalarının Pers imparatorluğu, ATÜT dışında kalmasına rağmen Bozkır imparatorluklarından büyük ayrılıklar göstermektedir.

Marks, Asya üzerine yazılarında; Avrupa'da da, insanların benzer sorunlarla karşılaştıklarını fakat ayrı ayrı çözüm yolları getirdiklerini söylemektedir. Bu ayrılığa neden olarak da iki ayrı olay öne sürmektedir. Birincisi Asya'da topraklarının Avrupa'ya göre uçsuz bucaksızlığı, ikincisi de Asyalıların Avrupalılardan daha az uygar

olmalarıdır. Karl Mark'ın doğu toplumlarını tanımlarken kullandığı genel bir oryantalist bakıştır. Bu durumu da tanımlamak için de ATÜT kavramı bulunmaz Hint kumaşdır. ATÜT aslında batı zihinselinde yer etmiş olan kendi dışındakilere reva görülmeyen uygarlık kavramı veya aşamasının düşük bir halini tanımlamaktan öteye gitmez

ATÜT 'ün Asya toplumlarını anlamakta çok değerli bir çalışma aracı ve bir model olduğuna kısmen bizde inanmaktayız. Ancak ATÜT'ün Asya toplumlarının gelişme kanunlarını yeterince açıklayamayışı karşısında bu kanunları Batı toplumlarından aynen almanın geçerliliğinden şüphe etmeliyiz (Sezer, 1979:2). Kendini tanımlayabilmenin en iyi imkanının karşındakinin sen hakkında ki düşüncelerini bilmek olduğunu bilerek: mevcut tartışmalara kulak kabartmanın anlamlı olduğunun bilincinde olmalıyız.

Doğu Uygarlıklarının en temel özelliği Çine Sarı Irmak çevresine; Hint'te, İndüs Irmağı etrafına; Mezopotamya'da Fırat-Dicle arasına ve çevresine; Mısırda, Nil *civarlarına yerleşmiş olmalarıdır.*

“Azil kültürü insanları genelde nehir ağızları dolaylarına yerleşmişlerdir. Asya ve Afrika'nın çoğu yörelerinde buna rastlanmaktadır” (Wells, 1994:13-28).

Gordon Child ilk uygarlıklarla ilgili şunları ifade eder. Medeniyet-şehir hayatı, devlet, yazı, kanun, matematik, büyük nehir vadilerinde -Nil, Dicle, Fırat, İndüs- doğmuştur.

Doğu denince kadim dinlerin ve buna nazaran kadim olmayan uygarlıkların yatağı akla gelir bunun içindir ki bir Mısır uygarlığı için Nil'in anlamı ne ise bir Mezopotamyalı için de Fırat ve Dicle aynı anlam ve öneme sahiptir. Ve yine bir Çinli için Sarı Irmak, sosyal yaşam için ne anlama geliyor ise bir Hintli içinde İndüs aynı anlama gelmektedir. Bunların hepsi toprak ve insan ilişkisini ve ikilemini ortaya koyar.

İlk Sümerliler, Dicle- Fırat deltasını yaşamaya uygun bir alan durumuna getirmek için insan üstü çaba sarf etmişlerdir. Önceleri ilk Mısır çiftçileri üstü çamurla sıvalı kamış duvarlarla yetinirlerdi, ilk Sümerliler kamış yığınlarının üzerine saz kamışlar yada örtüler serer, barınaklarda yaşarlardı. Sümer'de yada Asur' da bazı kişiler kulübelerine gerçek kemerler yapabilmiş ve yüz yıllarca önce basınç ve ağırlık kuramını çözebilmiştir. M.Ö.3000 yıllarından çok önce Suriye yada Mezopotamya'da tuğla

yapımı başlamıştır (Childe, 1992:83). M.Ö.2500 yıllarında geometri kavramları Hindistan'da biliniyordu. Ve törenlerde kullanılıyordu. Babil'de, M.Ö.2000'te geliştirilen ondalık sayı sistemi Roma rakamlarının açmazlarını ileride çözebilecek ve modern bilime imkan vereceklerdi. Gerçek alfabetik yazı M.Ö.1300 yıllarında hayat bulacaktır. En eski Mısır çiftçileri aynı zamanda avcıydı, silahları kendileriyle birlikte gömülürdü (Childe, 1992:83). Modern zamanlarda da kapitalizmin kendisini askeri güç ile dayatmaya çalışması belki de insanın ortak yanını ortaya koymaktadır.

Sümer'de obsit, Hindistan yada Kafkaslardan getirdiği sanılan omazonit boncuklarıyla birlikte, en eski yerleşme alanları bulunmaktadır. Malaşit taşı Sinai 'den ya da Nubya 'nın doğu çöllerinden, reçine Suriye yada güney Arap yarımadasının ormanlık dağlarından, lav taşı Ege bölgesinde Milas'tan, Arap yarımadasından, Afganistan'dan yada Etiyopya'dan; lapis lazuli ise her halde İran ovasından getirilmiş olmalı bu durum doğu toplumlarındaki hareketliliklerini ortaya koymada yeterlidir (Childe, 1992:84).

M.Ö.1600 yılına kadar körük bulunamamış bakırın eriyebilmesi için 1200 dereceye ihtiyaç lazımdı. M.Ö.3000 yıllarında Mezopotamya'da Gümüş ve kurşun bulmuş mezarlarda. 300 yıllarından hemen sonra Sümer ve İndüs vadisi madencileri kalayı biliyorlardı. Avrupa ise M.Ö. 1000 yıllarında hala yaban sayılıyordu. Madencilik, M.Ö.4000 yıllarından hemen sonra Doğuda geniş çapta öğrenilmiş olmalıdır. Sümer sanatında tekerlekli araçların resimlerine M.Ö.3500 yıllarında rastlanır. M.Ö.3000 yıllarında ise Elam, Mezopotamya ve Suriye'de tekerlekli arabalara hatta savaş arabalarına rastlanmıştır. İndüs vadisinde arkeolojik kazılar. M.Ö. 2500 yıllarına kadar gittiği vakit arabalara rastlanmıştır. Türkistan'da da aynı yıllara rastlar, en az beş yüzyıl sonrada Girit ve Asya'da bulunmuştur (Childe, 1992:89-92).

Tekerlek tarım işleri yanında M.Ö. 3500 yıllarında endüstride de kullanılmıştır. Tekerlekli araba, yani el arabası ise Avrupa da ancak 1250 yüzyıllarına kadar bilinmiyor iken, Çinde ise M.S. 232 yıllarında kullanılıyordu. Buna karşın demir dökümü Çin de, M.Ö.1. yüzyılda kullanılırken; Avrupa da ise ancak M.Ö.IXV. yüzyılda kullanılabilmiştir (Needham, 1997:22-38). Demir ise, M.Ö.1300'de Mezopotamya'da değil de; Anadolu'da endüstride kullanılmıştır. Bundan çok yıllar önce Çinliler demiri biliyor ve kullanıyordu. Saydam camda yine bu döneme ait bir olgudur. Anadolu'nun

Toros Dağlarından gümüş ve kurşun M.Ö 2500'de getiriliyor. Amman'dan bakır ve bir çok yerden hammaddeler Mısır ve Mezopotamya'ya akıyordu. Ticaret hammaddeyle ilgili değildi. Sadece Hindistan'da da, ticaret yapılmaktaydı. Sümer kentleri Nil ve İndüs üzerindeki başka kentlerle ticari ilişkiler kurdular (Childe, 1992:109).

Çömlekçi ise diğer bir örnektir. Buna karşın Avrupa'da ise Alplerin kuzeyinde M.Ö. 500 yıllarına dek çömlekçi çarkının kullanıldığı bahis olunur. Eşek Kuzey- Doğu Afrika hayvanıdır. En evcil eşekler Mısır'da ve Mezopotamya'da saban sürmek için kullanılıyordu. Atın evcilleştirilmesi ulaşımı ve haberleşmeyi hızlandırdı. Deve M.Ö. 3000 yıllarında evcilleştirildi. Yelkenli M.Ö.3500 yıllarından sonraya dek Mısır'da bulunmuştur (Childe, 1992:89-96).

Tuğla mimarisi uygulamalı matematik bilimine de büyük bir katkıda bulunmuş oldu. M.Ö.2500 yıllarında Çin'de Pencap'ta büyük kentler kurulur. M.Ö.2500 yıllarında aynı tür uygarlık İndüs'ün ağzında, Pecap vadilerine, yukarılara, tepelere dek uzanıyordu (Childe, 1992:122).

Kentsel devrim gerçekleştiğinde Mezopotamya'da ki bir çok yenilikler Mısır'a geldi. Hindistan'daki bilgiler ve teknik buraya aktı.

“Tıpkı Batı kapitalizminin sömürgelere ve ekonomik açıdan bağımlı olan başka alanlara yayılması gibi: Önce Mısır, Babil ve İndüs vadisinin sınırlarına yakın yerlere Girit ve Yunan adalarına, Suriye, Asur, İran ve Bulucistan'a sonra daha uzaklara, Yunan yarım adasına, Anadolu'ya, Güney Rusya'ya geçti-bu anlarda küçük köylerin kentlere, kendine yeterli besin üreticilerin endüstri uzmanlığı ve dış ticarete dönüştüğü gözlemlenebilmiştir” (Childe, 1992:125).

Büyük uygarlıklarının daha çok buğday ve arpa yetiştirilebilen topraklarda serpilmesi ilginçtir. Buğday Kuzey Afrika, Filistin, Anadolu, Kafkasya, İran, Afganistan, Akdeniz Havzasında, tahıla yönelik ekonomilerde ise Akdeniz havzası, Anadolu ve Hint Uygarlıkları söz konusudur. Tabi ki bu uygarlıkların ekonomilerinin tahıla yönelik olması gibi tarih sahnesinde çok fazla yer almaları ve savaşlara istilalara maruz kalmaları da söz konusudur.

Tahılın Avrupa'ya gelinceye kadar, ilk defa Afrika'dan Batı Avrupa'ya yayılan çapa ekiciliğiyle, Tuna havzasından Belçika ve Almanya'ya göç edenler tarafından tanıtılmış olmalı, çünkü buğday ve arpanın yaban ataları balkanlardan kuzeyine düşen bölgede yoktur (Childe, 1992:60).

1.1.5. Batı'da Uygarlık

Bunun yanında Batı ise kendi kaynaklarını ve kökünü gerilere dayandırmaktadır. Yine Avrupa'da aynı gelişme çizgisi gösteren toplumlar arasında bir Yunan uygarlığı doğabilmiştir. Bunun nedeni farklı tip toplumların komşulukları ve karşılıklı ilişkileri olmuştur. Yunan'ı doğuran Doğu ile ilişkilerdir ve bu nedenle Batı da, Yunana göre tanımlanacaktır. Günümüzde Avrupa uygarlığının bu temeli Yunan uygarlığı sayılmaktadır. Gerçekten de bugünkü Batı, Greko-Romen uygarlığının bir ürünüdür (Sezer, 1990:112). İddia edildiği gibi Batı kendi geçmişi Antik Yunan'a dayandırmasına rağmen sahip olduğu değerler ile birlikte Yunan'dan farklı şeylere de sahiptirler. Yunanlılar sahip oldukları değerlere Minos ve Akdeniz Medeniyetleri dolayısıyla sahip olmuşlardır.

Avrupa'nın ve de Batı'nın kendisinin en karmaşık dönemi olarak tanımladığı Ortaçağ'ın XII. yüzyıl'dan itibaren bir karanlık çağ olarak tanımlanması ve bunun sorumlularının kilise ve dini bürokrasi ekseninde Hristiyanlığa yüklenmesi, aslında Batı tarihini meydana getiren bir Yunan- Roma uygarlığının sahip olduğu kültürel etkiyi tanımamak ve dikkate almamak demektir. Şöyle ki, Ortaçağ'da ki olumsuzlukları sadece bir takım inanç olaylarından ibaret görmek dini, insan kadar aktif ve yaşayan bir organizma olarak değerlendirmek ve hatta ona can vermek demektir. Yani bu da süreci Hristiyanlık aleyhine işletmek demektir.

Avrupalının uygarlık aşaması Asyalının uygarlık aşaması ile koşutluk arz etmemektedir. Çünkü Avrupalı avcılık döneminden tarım dönemine geçtiği, başka deyişle göçebelikten yerleşik toplumlar kurmaya başladığı zaman bile henüz bütün bütüne belli bir toprağı ekmeğe bağlanmış değildir. Daha geniş bir süre içinde ele alındıkları zaman Avrupalı topluluklar yer değiştirmeyi sürdürmüşlerdir. Buna karşın Doğu'da toprak her bölgede büyük ayrılıklar göstermektedir. Asya'da toprak her tarihte bir çekişme konusu

olmuştur. Verimli Çin, Hindistan, Mezopotamya ovaları hiç bir zaman paylaşılammıştır (Sezer, 1990:110). Avrupalı için toprağın verimsizliği gibi bir sorun yokken, parçalı-toplu yerleşme söz konusudur. Orman derinliklerine yerleşen halk çoğu zaman bir birinden habersiz idi. Ve kendi kendine yetebilirlik söz konusu iken kültürel gelişmeler ve teknolojik gelişmelerden haberdar olmaktan uzaktı.

Topluluktan topluma geçişi ifade eden olgulardan en büyüğü şehirleşme olgusudur, ki bu olgunun gerçekleşmesindeki ana etmen Doğu ve Batı toplumların da farklı sebepleri gereksinmektedir. Modern şehirleşme olgusuna ve örgütlenme tarzına benzer durum modern öncesi toplumlarda Batı'da ve onun şehirlerinde karşımıza çıkmaktadır. Nasıl ki ekonomi Modern şehirlerin ruhunu oluşturur ise Batı şehirlerinin doğuşu da ekonomi gerekçeli olmuştur.

Doğu toplumlarında da bizler aynı gerekçeleri göremiyoruz; siyasi birlik, amaçlı, ve hepsinden önemlisi askeri amaçlı gerekçelere dayanmaktadır. Devlet kavramının,-askeri ve siyasi anlamda- gerçekçi anlamı ile ilk defa Doğu toplumlarında karşılaşılıyor. Batı'da sınıflı toplumda Devlet olarak kalabilmenin ölçüsü, toplumda belli bir sınıfın iktidarına alet olmak ve bu sınıfın iktidarının mümkün olabilmesi için gerekli ekonomik sistemin hakim ekonomik temel olarak kalmasına gözcülük-polislik etmek gerekir (Sezer, 1979: 64).

Batı, teknoloji devrimi ile tarım toplumunun zenginliklerini bir şekilde birbiriyle dönüştürerek kendisine gerekli olan hammadde, tarım ve tarım ürünlerinden; maden ve onun ürünlerine kaydı. Önce demir ve buna bağlı olarak kömür ve son olarak petrol Uygarlık kavramının temel sayıltısı oldu. Batının kendi tarihini tanımlarken kullandığı ve diğer tarihleri de buna göre tanımladığı kriterleri; onlar endüstrileşmemiş, onlar bilgisiz, bizim kültürümüz onlarda yok söylemleri şeklinde kodlayarak; hem görüşlerinin bütün dünyayı kavradığı inancını sarsmayacak, hem de Asya'ya Batı'ya benzemekten başka yol kalmadığına göre kendilerinin dünyanın merkezi olduğu güveni aşılacaklardır (Sezer, 1990:108).

Tarihte köleci uygarlığın berrak örnekleri karşımıza Eski Yunan ve Roma da çıkar. Site merkezindeki kölelerin yanı sıra; siteyi çevreleyen kırsal kuşakta, çok fazla sayı da

özgür, özgür kiracı ve bağımlı köylü var iken; diğer yandan bağımlılaştırılmış köylere bindirilen angaryanın yanı sıra yaygın bir ürün -rant\vergi uygulaması yoluyla artı-ürün aktarımını içeren bir tür ekonomik durum söz konusudur. Eski Mısır ve Mezopotamya'nın durumu tartışmalıdır. Öteden beri kendi ülkelerinde köleci bir aşamanın kesinlikle yaşadığını ileri süren Çinli tarihçiler arasında ise, Çin'deki köleliğin ve köleciliğin eski Yunan yada Roma kadar olgunlaşmamış bir çeşit ataerkil kölelik olduğu; köleci üretim tarzının olgunlaşmasının esas olarak meta üretiminin ve ticaretin ilkçağ için çok ileri sayılabilecek boyutlara bağlı olduğu; bu sürecinde esas olarak Akdeniz çevresinde yaşandığı yolunda ki görüşler ileri sürülmektedir (Berktaş, 1983:229). Burada Çinli tarihçilerin devletin ideolojik tarih söylemine uygun olarak ve Mark'ın tarih şemasında kendi toplumlarını da bir yerlere sokuşturmaları ve her toplum gibi bu aşamaları yaşamak zorunda hissetmişlerdir kendilerini.

Uygarlık tarihi çalışmalarına bütüncül bir sosyal bilim kuramı olarak Sosyaliz-Marksizm 'in hakim olduğunu bilmek belki bize sunulan toplum şemalarının neden bu insanlığı gaddar köleci gösterdiğini anlamakta yardımcı olabilir. Her toplum köleci, feodal ve kapitalisttir gibi bir takım zihin şablonları kullanılmakta ve Toplumsal-tarih araştırmaları bu şablonlar ile okunup anlaşılmaya çalışılmaktadır, ki bu doğa bilimleri metodolojisinin sosyal bilimler alanına girip yapısal açıklamalar yapması anlamına gelir. Toplumu tanımlarken kullanılan donuk şablonlar bizim toplumsal gerçekliği kaçırmamıza neden olur. Ve tarihin hiç bir döneminde ve hiç bir anında insanlığın gelecekte yaşamak istediği veya yakalamak istediği o cennet anının azda olsa kırıntısını bizler geçmişte göremiyoruz. Bu çeşit bir mantıksal zorunluluk ile ilerleme, gelişme kavramalarının arkasına takılmak zorunda kalıyoruz. Ve eğer insanlık şu ana kadar geçirdiği bin yıllar zarfında ulaşamadığına, insanlığın gelecekte ulaşmayı umuyor olması bir başka büyük pozitif metafiziktir.

Akdeniz yöresi ve Batı Avrupa, şüphesiz bir yöre olarak Eski Yunan'ın ve Roma'nın şahsında, belirgin bir köleci uygarlığa tanık olmuşlardır. Bu bakımdan Batı Avrupa feodalizminin geçmişinde köleci üretim ilişkilerinin hakim olduğu bir tarih dilimi vardır (Berktaş, 1983:228). Tabii ki bu sürece; dini, bir toplumsal duyarsızlaştırma ve toplumu manüple etme aracı olarak katmak -daha sol jargonla ifade edersek bir toplumsal afyon olarak sunmak ve- o biçime sokmak; dinin metafizik boyutunun atlanmasını ve

yitişini temsil eder ki Yeni dünyanın Mythtik anlamının arkasında duran temel zihinsel sorun bir boyutu ile budur.

Ortaçağ boyunca Batı özbilincine egemen olan karşıtlık, Hristiyanlık ile inançsızlar, daha doğrusu inananlar yani Roma Latin Hristiyanlığı ile inançsızlar ve müşrikler arasındaki karşıtlıktır ki bu sonuncusuna Rum Doğu Hristiyanlığı da dahildir. Batı'nın kendi öz bilincinin oluşmasına hakim olan paradigma sonraları Doğu-Batı ayrımına kadar derinleştirilecektir.

Batı toplumu, sonradan uygarlık adına girişeceği sömürgeleştirme ve yayılma savaşlarını Ortaçağ'da kilise adına gerçekleştirdi. *Civilite* kavramı, önceleri kilisenin kapsayıcılığı benzeri bir durumu kilise etkinliğini kaybettikten sonra batı toplumunu tanımlamada ve birleştirmede kullanıldı. *Civilite* kavramı, daha sonraları Avrupa birliğini ve toplumsal formasyonu ifade eder bir kavram haline geldi (Elias, 2000:134).

XII. Yüzyıl ile birlikte Hristiyanlığın kendisinde mevcut olan metafiziğin gözden düşmesi, açığa metafiziksiz bir din algısı çıkardı, ki bu ileride batı toplumunun çekeceği acılara kaynaklık teşkil edecektir. Belki Hristiyanlık, Roma'da M.Ö.200'ler de resmi din olarak kabul edilerek; Roma'nın o pagan, bu dünyaya yönelik varoluş gerekçelerine yani Romanın *emperial* yayılmasına engel olması veya dizginlenmesi gibi bir olumlu neticeye sebep oldu; ve fakat, dinin, toplumu ve devleti dönüştürmesi gibi bir sürece neden olarak ileride dinin toplum ve devlet tarafından dönüştürülmesine neden olarak Çağdaş kurumların oluşmasına kapı araladı. Bu sürecin bir neticesi olarakta, gelenekten kopmuş metafizik boyutu yani manevi boyut ortadan kalkmış bir din olarak yeni Hristiyanlık açığa çıkacaktır. Bu sürece paralel olarak feodalizmi besleyen onu meşrulaştıran bir Yeni-Hristiyanlık baş gösterecektir. Bu Yeni-Hristiyanlığın, kadim dinlerle olan bağlantısıyla Jesus Crist ile ilişkisi artık kalmamıştır; böylece, önce kapitalizme kapı aralayacak ve onun doğuşunu hazırlayan süreci başlatacak yani feodalizmin serpilmesini sağlayacak ve nihayetinde Modern dünyanın ekonomik mantığını teşkil eden kapitalistlerin oluşumunun metafizik arka planını oluşturacaktır.

Batı aleminde kültürel miras tartışması 1472'de Moskova'nın Grandükü III. İvan'ın İstanbul'dan son Yunan temsilcisinin kardeşinin kızı olan Zeo Palaeologos ile

evlenmesiyle başladı, ki böylece kendini Çar veya Doğu Roma İmparatoru olarak ilan etti (Toynbee, 1991:155). Bunun anlamı ise Doğu kiliselerinin de başı olmasıdır.

Batının Greko-Romen mirasının temsilciliği konusunda henüz üzerinde anlaşamadığı durum ise Yunanistan ve Romanın gerçek mirasının Doğu Ortodoks Hristiyanlığı değil; fakat Batı Hristiyanlığı, olduğunu ve gerçek hizipçinin Ortodoks kilisesi olduğunu iddia ediyor olmasıdır (Toynbee, 1991:70). İXX. Yüzyıl'da İstanbul'un Yunanlı ekümenik patriği Photilus, Batı Hristiyanlığının hizipçi olduğunu söyler (Toynbee, 1991:157).

Diğer taraftan, Batı Medeniyeti madalyonunun diğer tarafını teşkil eden Greko-Roman'lar olan Franklar ise şuna kesinlikle inanıyorlardı ki, kendileri; İsrail'in, Yunan'ın, Roma'nın seçilmiş mirasçıları idiler (Toynbee, 1991:155). Bizler bu çeşit bir medeniyet minnettarlığının bir belirtisi olarak Batının özelde de İngilizlerin Filistin'i Dünya Yahudilerinin yerleşimine açtıklarını görüyoruz.

Bu gün bile Modern Dünyada kurtuluş ideolojisi olarak sunulmakta olan Komünizmin Çarlık Dünyasını temsil ediyor olması oldukça anlamlıdır. Böyle bir projenin arkasında herhalde Greko-Roman dünyayı temsil eden kapitalizmin kendisinin alternatifsizliğinin Doğu Roma eliyle sağlanması ve insanlığın kurtuluşunun da ancak bu çeşit bir medeniyet projesiyle mümkün olacağı sayılıtsı yatar. Aslen bu janusyen anlayışın bir ürünüdür.

Bildiğimiz gibi saltanat 1453' te Moskova'daki III. Romanın eline geçti. Ruslara Roma dan miras kalan şey aynı şekilde Yunanlıların kültürel takipçisi olan Romalılara da kalmıştır (Toynbee, 1991:76). Hristiyanlığın ikinci veçhesi olan Bizans'ın Moskova'ya taşınması gelecekte İ.Wallerstein'in de vurgulamasıyla dünya'da iki kutupluluk yanılısamasını meydana getirecektir. Kültürdeki dolayısıyla uygarlıktaki bu asıl-gölge oyunu yüzyıl sosyologlarından İ.Wallerstein tarafından oldukça sistematik bir şekilde ifade edilmiştir. Greko-Romen uygarlığın merkezi işgal etmesi ve çevrede de kendisinin taşeronluğunu yapabilecek ve fakat olgusal olarak kendinden değer olarak düşük Doğu Roma'nın mirasçısı olduğuna inanan Çarlık Rusya'sını atanması söz konusudur. Bugün Marksist Rusya'da dahil Bizans mirasın etkisi gözlenebilmektedir. Rusya'nın, Moskova

civarındaki o iç bölgesi, Doğu Ortodoks aleminin bağımsızlığını kaybetmeyen tek bölgeydi (Toynbee, 1991:156). Bu hala Batının kendinde tekleşmeyi yaşamadığının bir belirtisidir ki o ikilikçi geleneğin devamı olmuştur.

M.S.IV. Yüzyıl'da Roma İmparatoru Konstantin, Bizans'taki yeni Roma'sını eski bir Yunan şehri yakınlarında kurdu. Bu, Doğu-Roma ve Yunan mirası arasındaki ilişkiyi ifade eder. Yunanlıların, İstanbul'u kendilerinin en önemli kültürel mekanlarından biri olarak kabul etmesinin arkasın da Bizans'ın Yunan'ın siyasal, tarihsel mirasını temsil ediyor olması yatmaktadır. Doğu toplumlarının jeolojik zenginliklerini İngiliz, Fransız, İspanyol ve İtalya'dan oluşan Frenk-Roma Medeniyeti, Afrika ve Arabistan'ı kendi kontrolü altına alırken; Kafkasya'yı da, Üçüncü Greko-Romen medeniyeti, bu kontrolü Türkler ve Çinliler üzerinden sağladı.

Batı uygarlık söylemi için ideoloji ifadesi yanlış olmasa gerektir. Uygarlıkta, toplum ve de dünya şeyleştirilme sürecinin odağındadır. Bu da kısmen meta-fetişimizmine benzemektedir.

Uygarlık anlayışını tesis etmede kullanılan diğer bir unsur da dünyanın evi olan dildir. Dilin çağdaş dünyada bize imkanlarını göstermeye çalışan Habermas, şundan bahseder: Hayatta kalabilmek için dilsel iletişim yapılarına ve işbirliğine dayanan amaçsal-rasyonel eyleme bağımlı olan bir canlı türünün akla güvenmek zorunda olduğunu gösterebilmeye çalışmaktadır (Eagleton, 1996:187). Bu çeşit bir çaba modernitenin tekrar imarı çabasıdır ki bu yeni kurtuluş öğretisi bir çok açmaza sahip olan modernitenin kendisinden, köklerinden geliyor olması eleştiriye açıktır. Bu tartışma 1600 lü yılların Descartes'in kendine sorun ettiği meseleye koşuttur.

Batı uygarlığının geçirmiş olduğu uygarlık serüvenini tahlil etmede Goethe'nin Faust'u, aslında Adem ve İblisin ilahi akit ile yeryüzüne gönderilişiyle başlayan bir hikayenin anlatımından başka bir şey değildir. Bu nedenledir ki Aydınlanma insanının durumunu tahlil ettiği gibi bu anlam da uygarlık sürecini de tarif eder.

Yahudi ve Zerdüşt düşünce geleneğinde tarih, kısa dünya hayatı süresince bir an görmemize izin verilen, bütün boyutları ile kavrayamayacağımız ilahi bir buyurucu, ilerlemeci bir planın uygulamasından başka bir şey değildir. Batı Uygarlığının temel

unsurlarının bir özeti olan Hristiyanlık, parçalanmakta olan Greko-Romen dünyasının acıları üzerine doğmuştur (Toynbee, 1991:17-19). Batının 1900 yıllarda elde etmiş olduğu teknolojik güç, ki bu onun uygarlığının nişanesidir. 1900 yıllarından önce Batının, batı dışındaki ülkelere yapmış olduğu şeyleştiriminin aleti olarak yerini aldı.

Toynbee, Batının kuruluş gerekçesini tanımlarken merkezi bir hükümet ile, ki bu dünya hükümeti şeklinde olacaktır, serbest yatırımı sosyalizmle uzlaştıracak ve böylece çalışma düzeni, laik üst yapıyı dinsel kurumlarla birleştirmeyi teklif etmiştir. Yunan medeniyeti Batı'nın temellerini teşkil ettiği gibi Doğunun kadim geleneği üzerinde de derin etkisi vardır şöyle ki, Yunan'ın Hint ile bileşkesi neticesinde Ortadoğu'nun Budist medeniyeti doğmuştur. Yine aynı Yunan dalgası, bir Suriye dalgasıyla birleşmiş ve Batı dünyasının Hristiyan medeniyetini ortaya çıkarmıştır. Yunan medeniyeti aynı zamanda Batı'nın kendi tarih bilincini sağlamasında çok önemli bir role sahiptir şu durumla ki: Greko-Romen tarihi Batı için çok önemlidir. Bugün, Batı medeniyetinin karşısında duran tehlike de M.Ö.V.yüzyıl'da karşılık veremeyen Yunan Medeniyetinin karşısında ki tehlikedir ki bu onun yıkılışına neden olmuştur (Toynbee, 1991:39-52).

Batı medeniyetinin merkezinde yer alan tartışmanın baş aktörlerinden olan Greko-Romen dünyanın kökenleride, Minos Uygarlığına dayandırılmaktadır (Toynbee, 1991:205). Buna mukabil, Antik Yunan'ın Minoyen uygarlık ve Mısır uygarlıklarından ve Mezopotamya uygarlıklarından aldığı çok şeyler vardır.

Medeniyetlerin birbirlerine olan bakışlarının olumsuz olmasının arkasında 1795-1842 tarihli İngiliz-Çin zıtlığı; 1798 yıllarında Fransızların Hicaz'dan yapılan hacı engellemeleri; Hicri 1213 yılında İskenderiye limanına Fransızların üç beş gemiyle gelmeleri ve yakın bir tarihte İran'ın Amerikan Büyük elçiliğini basarak onlarca insanı rehin alması, Devletin itibarının ve beklide temsilcisi olduğuna inanılan Batı uygarlığının küçük düşürülmesi olarak yorumlandı.

A.Toynbee, Batı uygarlığının geçirmiş olduğu rahatsızlığın bir öz eleştirisi olarak şunları söyler. Bugün, Batı, hala tarihe o eski ben merkezci dar görüş açısından bakmakta, ki yaşayan diğer toplumlar bu dar görüşlülüğü zorla aştılar. Ne ki er yada

geç, Batı da kendi eylemleriyle birleşen dünyanın diğer medeniyetlerin kendilerini yeniden eğittiği gibi kendini yeni yeniden eğitmek zorunda (Toynbee, 1991:75).

İXX. Yüzyıl'a kadar Batı alemi, Doğu Roma-Batı Roma tartışmasıyla kavrulurken 1917 Bolşevik ihtilaliyle Kapitalizm ve Kominizm tartışmasına girdi. Tabii ki burada Batı Roma'yı ve Batıyı temsil ettiğine inanan coğrafya, teknolojik devrim ile gücünün tanrısal olduğunu ispatlamış oldu (Weber'in Protestan Ahlakı ve Kalvinist Ruh). Coğrafya değiştiren Doğu Roma'da Rusya tarafından temsil olunuyordu ve Batı Roma'ya ve dünya'ya sunabileceği bir tek şey olan ve yeryüzü cennetini, tanrı devletini temsil ediyor olma anlamında Komünizm, 1989 ile kedin kapitalizmde olumsuzladı.

A.Toynbee doğu ve batı ayrımını şöyle ifade ediyor. Bizim tehdimizin kurbanı olan Türk ne yaparsa yapsın gözümüze giremeyeceğini kitabımız Kitab-ı Mukaddes'ten alıntı yaparak gösterebiliriz. *“Biz size kaval çaldık, siz oynamadınız; biz yas tuttuk siz ağlamadınız”* (İncil-Luka 7:32) şeklinde ifade eder ki Batı'nın kültür ve uygarlıktan anladığını belki bu son cümledeki İncil alıntısı en iyi ifade eder (Toynbee, 1991:179)

Teknolojik buluşlar insanın insani yanlarının körelmesine neden olmuştur. Batı dünyası dünyaya, kendisine tehlike olabilecek, devletleri parçalayabilmek için sınıf ayrımı, etnik, dil ayrımı gibi -bunun adı da uygarlık oldu-, milletlerin bütünlüğünü bozucu ve devletlerin istikrarını engelleyici bir takım temalar vasıtasıyla kendisine karşı olabilecek potansiyeli, tehlike olmaktan; kendisine bağımlı birer uydu devletler ve milletler topluluğuna çevirdi.

Ancak bir uygarlık olarak, -ki bu uygarlığın kriterleri Batı tarafından ortaya kondu-, Doğu, ya kendi uygarlığını bu küresel dünyada diriltmek yada kendini mevcut uygarlığa entegre etmek gibi iki seçenek ile karşı karşıya bırakıldı.

1.2. Doğu Ve Batı Uygarlığının Ötesinde Barbarlık

İnsan toplulukları yaşam ve düşün biçimleri arasındaki farklılıklar çok eski tarihlerden beri insanların gözünden kaçmamıştır. İlk uygar topluluklarla birlikte yerleşik, karmaşık kent yaşamı süren; çevrelerindeki göçebe topluluklardan farklılıklarının bilincine

vararak onları hayvan sürüleri gibi gören toplumların bu yolda geliştirdikleri düşüncelerle karşılaşırız (Şenel, 1991:7). İşte barbar kavramının sahip olmuş olduğu anlam insanlığın tecrübeleri ile olgunlaşmıştır.

Eski Yunanlılar kendilerine Hellenler, anlamadıkları başka dilleri konuşan yabancılara da Barbar/barbaraphos derlerdi. Bu ayırım yalnızca dil farkını değil, iki ayrı yaşam biçiminin farkını dile getiriyordu. Bu durum tüm Hellenlerin, efendi barbarların köle yaradılışlı olduklarını söyleyecek dereceye dek ulusal önyargılara sahip olduğunu ifade eder. *Barbaraphos* sözcüğü ilkin Hellence bilmediklerini belirtmek için Karia'lılar için kullanılmıştır. Herodotos, Tarih II.15 de Barbar demek, " *Mısırlılar için onların dilini konuşmayan herkes demektir* "der. Ancak barbar sözcüğünün bu yansız anlamı yanı sıra olumsuz değer yargılarıyla yüklü bir anlamı da vardır. Gerçekten, gene Herodotos, Tarih I.60'da; Yunanlıların öteden beri barbarlardan daha ince düşünceli olmakla ayrıldıklarını ve onlar kadar bön olmadıklarını söylemiştir. Aristoteles Politika, Kitap III Bölüm 14 ta barbarların doğal kişilikleri gereği Yunanlılardan daha kötü ruhlu olduklarını yazar(ruh burada nefis olarak ifade edilir). Bu tutumun en tipik örneklerinden birisi de kilisenin 1512'ye kadar yerlilerin insan olmadıkları görüşünü savunmuş olmasıdır. Aynı tutumun bir benzeri ise; üç yüzyıl önce İspanyol makamlarının sömürgelerindeki yerlilerin insan sayılıp sayılmayacaklarını tartışıyor olmaları şeklinde özetlenebilir.

Herodot, barbar kelimesini çok geniş anlamda kullanmıştır. Herodot'a göre Yunanlılığın dışında kalan bütün toplumlar barbardır. Persler de, Finikeliler de, Mısırlılar da barbar halklardır. Yunanlılığın kapsamadığı bütün toplumlar barbardır. Uygur olmanın tek ölçüsü Batılı-Yunan olmaktır (Sezer, 1979:81-82). Bu türden bakışları biz her yerde görebilmekteyiz şöyle ki, Engels'in de benzer düşündüğü gibi diğer XVI dan XVIII. yüzyıla ve İXX dan XXI. yüzyıl Batılı entelijansından da benzer tavrı görebilmekte olduğumuz söz konusu iken; Doğu entelijansında da benzer tavrılar sergilemekten kendisini alı koyamadığına şahit olmaktadır.

Diğer yandan, barbar denen kavram, Yunanlılar tarafından tahkir edici mânâda kullanılmış değildir. Yunanlı için barbar, hiç tespit edemediği, tanımadığı, dilini anlamadığı tipin (etnik tipin) bir tür adlandırılması şeklinde anlaşılabilir. Tıpkı

Macarların Almanlara bir zaman 'dilsiz', 'nemeth' demesi gibi bir şey bu. Zaten Nemçe oradan geliyor. Dilini anlamıyor; bütün mesele o. (Ortaylı, 1996:73)

Webster's New International Dictionary of The English Language'de Barbarian sözcüğünün genellikle yabancı dil konuşan bir yabancı, Yunan, Roma, Ortaçağ Hristiyan'lığı ve Rönesans İtalya'sı gibi; bir uygarlık çevresi dışında kalan halklar için kullanıldığını; ikinci anlamının küçültücü bir yüklemle Hellen, Roma, Hristiyan, Çin olamayan halkları belirttiğini; üçüncü anlamıyla yabanılık ile uygarlık arasındaki toplum durumunu belirttiğini yazar (Şenel, 1991:8-9). Ve yine Barbarism Latince *barbarismus* (hatalı konuşma anlamında) o da Yunanca *barbarismos* kelimesinin kökü Barbaros'tan gelir (Collins, 2000:122). Barbar sözcüğü *Barbarico* biçiminde Romalılara geçti. Verligius, Aeneas, Cilt II. 500. dizede geçen *barbarico* sözcüğü Romalı ve Yunan'lı olmayanlar anlamında kullanılmıştır. Hristiyan ile Hellen-barbar, Romalı-Barbar gibi ulusal önyargılarla yüklü olsal da yaşan biçimi farklılıklarının dile getiren bir ayırım yerine, Hristiyan-dinsiz biçiminde düşün farkını hatta inanç farkını dile getiren ayırım haline geldi. Bu tutumun en tipik örneği St.Augustinus'un *De Civitate Dei* de insanlığı gök devleti topluluklarıyla, yer devleti toplulukları ayırımını yapmasıdır (Şenel, 1991:8-9).

Eğer barbar kavramı, bir toplumun yerleşik tarıma geçememiş olmasını, uygarlık merkezlerine yaptıkları devamlı saldırılarını ve uygarlık dışında kalan ülkeleri tek bir isim altında birleştiren özellikleri oluşturuyorsa; bunu bir an için kabul edilebilecek olsak bu sığ Batılı entelijansının uygun gördüğü dört kol mevcuttur. Bunlardan; Birinci kolu, denizci halklar meydana getirecektir. Bu kolun en tanınan örneği Vikingler'dir. Ayrıca Mısır'ı M.Ö.XVII. yüzyılda istila eden Hiskos 'lar da denizden gelen diğer saldırganlar olmuştur. İkinci kolu, orman içi halklar meydana getirir. Bu kolun en önemli temsilcisi de Cermenler olacaktır. Alman ormanlarından başlayarak Karpatla'ra, Sibiryaya Tayga'larına kadar uzanan bölge orman içi halkların barınaklarıdır. Şimdilerin kıta Avrupa'sının temel halklarını teşkil eder. Üçüncü kolu, çöl halkları teşkil edecektir. Bedeviler ve Berberilerdir. Kuzey Afrika ve Arabistan yarımadası çöllerinde yaşamışlardır. Dördüncü kolu ise, bozkır göçebeleri teşkil etmektedir. Bu kolun ana yurdu ise Orta Asya bozkırlarıdır. Bu kolun tarih içinde en önemli temsilcileri Türkler ve Moğollar olmuşlardır (Sezer, 1979: 83).

Yukarıda ifade edilen ve her iki taraf tarafında kabul gören barbar sıfatına layık görülen ilk ikisi Batı'ya aittir. Son ikisi ise Doğu'ya aittir ki, bunun anlamı bu sıfatın layığı iki dünya olduğudur. Ve eğer daha kristalize edersek insanlığın sorunu veya özelliği olduğudur.

Biz yine benzer bir görüşün Asya ve Avrupa toplumları içinde kullanıldığını görüyoruz. *Robert Montane* da, Cermenlerle Asya göçebeleri arasında bir ayrılık olmadığı görüşünü paylaşmaktadır. Roma vilayetleri barbar kabilelerle dolu olduğu zamanlarda Aşağı İmparatorluk hukukçularının eserlerine bakılırsa göçebe kanunlarının hukuk bakımından barbarlarınkine benzemekte olduğuna ve bu bakımdan bir Cermen, bir Vizigot ile bir Arap arasında büyük fark olmadığını görüldüğüne işaret eder (Sezer, 1979:92).

Modern döneme gelindiğinde bir Avrupalı için barbar olmanın ölçütü bir dili kullanmamaya verilecek cevap niteliğindedir. Avrupa, aydınlanma döneminde bir Alman için, bir mektubu Almanca yazmak kadar ayak takımına özgü bir şey olamaz. Almanca'nın doğası kaba ve barbarcadır. Leibniz bile Fransızca konuşur veya Latince yazardı. Almanca'yla olan ilgisi çok azdır. Bu yetersiz Alman diliyle ne yapılacağı sorulur. Herkes Fransızca konuşur ve buna özen gösterir (Elias, 2000:83-84). İşte bu gelenek ne zaman kabul edilmeye başlanırsa böylece barbarlıktan kurtulunacaktır. Civilisation, dünyaya yayıldıkça savaşlar sona erecek, sefaletle kölelik ortadan kalkacaktır (Meriç, 1977:94).

Büyük Friedrich Alman edebiyatının gelişmemişliğinden bahseder, yetersizliğinden yakınır. Almancaya, yarı barbar der. Bu anlayışın aksine bir yıl sonra 1781 'de Schiller'in *Haydutları* ve Kant 'ın *Saf Aklın Eleştirisi* 1787 yılında, 1787 yılında da Schiller 'in *Don Carlos* ve Goethe 'nin *Iphigene*'si yayımlanır (Elias 2000:85). Avrupa, kendi kültürünün oluşumuna katkıda bulunan aydınlarına yönelik olan bakışıda sorun içermektedir. Kültürel bir bütünleşmeden ziyade bazı kültürlerin bazılarında olan üstünlüğü olarak tanımlanmaktadır. Voltaire kendi asrındaki Almanya'nın, ki Voltaire kendisi Almanya'da Friedrich'in sarayında bulundu, nasıl bir potansiyeli olduğunu göremiyor. Bu söylendikten hemen sonra arkasından klasik Alman çağı ortaya çıkıyor: Goethelerin, Schillerlerin patlama devri... Tabii Voltaire'in bu durumdan haberi yok.

Prusya'da oturuyor; yüz elli kilometre ötedeki Königsberg'deki Kant'dan haberi yok. Kant'ın Rousseau'dan haberi var; bunların ondan haberi yok. Kant'ın var, çünkü onun Fransızca'sı var ve olan bitenleri takip ediyor; bunların yani Fransızların Almanca'sı yok. Kant, Almanca'nın en güzel metinlerini yazıyor. Sonra Kant'la, İngiltere'deki Leibniz'le yazışmaları var Clarke'ın; onun üzerinden Descartes'le ilişki kuruluyor (Ortaylı, 1996:152-159).

Avrupa Aydınlanması bu kadar zirvede ve dorukta iken hala Batı'nın kendine barbar sıfatı verebileceği bir özneyi araması ve bunu da kendi içinde bulmaya çalışması anlamlıdır. Aydınlanma aşaması yaşayan Batı'nın hala o tarihlerde bütünleşik bir tavır sergileyememesi anlamlıdır. Roma çöktükten sonra Batı Avrupa'da, tarihi, ilerlemeyi bir barbarlık aşısıyla başlatan Cermenler, kabile toplumunun unsurlarının Roma'nın mirasıyla birleşmesini sağlayarak Batı Avrupa feodalizmini doğurdu. Daha sonra da bu Batı Avrupa Feodalizminin bağrından kapitalizm gelişti; ve yükselen burjuvazi, bir demokratik devrimle köylülere önderlik ederek; feodalimi yıktı. M.S. IV. yüzyıl ile XVIII. yüzyılları kapsayan bu gelişmelere benzer bir süreci MÖ. XI. yüzyıl ile VI. yüzyıllar arasında Eski Yunan yaşamıştır (Berktaş, 1983:195). Avrupa'nın henüz barbarlık kavramı Doğu toplumlarında kullanılmadan önce kendi içinde çağrıştırdığı anlamlar ve kullanılış biçimi böyle iken; bizler, daha sonra bu kavramın Doğuyu alçaltmada ve Batının üstünlüğünü ifade etmede nasıl kullanılacağına şahit olmaktayız.

BÖLÜM II: YUNAN UYGARLIĞININ TEMEL BİRİMİ OLARK ATİNA POLİSİ

Bugün insanlığın kültürel olgunluğunu ifade ettiği iddia edilen Avrupa'nın, coğrafi anlamda insanlar tarafından nasıl veya ne zamandan beri kullanıldığı hala arkeologların ve tarihçilerin tartıştığı bir konudur. Bildiğimiz, Avrupa'nın bundan 10.000 yıl öncesi, buzul çağı sonuna dayandığı bilgisidir (Roberts, 1996:9).

Hesaplandığı kadarıyla buzullar eridiğinde Avrupa'da toplam insan nüfusu belki de 250.000 idi; bu nüfus, M.Ö.7500'de Avrupa'da 4.000.000 civarına yaklaştı. Demografik bilgiler neticesinde M.Ö. 2000 yılları itibarıyla Avrupa nüfusu 5.000.000 civarlarında olmalıdır (Roberts, 1996:9). Bu nüfus artışının başlıca iki nedeninden biri: görece iklimdeki yumuşama ve buna bağlı olarak dünyada yerleşim alanlarında genişleme; diğeri de Güney-Doğu Asya'da M.Ö. 10000 yıllarında gerçekleşmiş olan tarımın (Roberts, 1996:12) buralara yani Avrupa'ya henüz gelmiş olasıdır. M.Ö. 4000 yıllarında ise Avrupa Neolitik kültür ile henüz tanışmıştır. M.Ö. 2000 yıllarında metal işçiliği Avrupa'ya yayılmış Madencilik ve döküm ise Yunanistan, Güney İspanya ve Balkanlarda yapılıyordu (Roberts, 1996:14-15). İkinci yüzyılın sonlarına doğru, Akdeniz Avrupa'sıyla, Asya ve Mısır arasında çok yakın ilişkiler zamanla gelişmeye başlamıştır. Bu Avrupa'nın medeni geleceğinin başlangıcıydı, ki bu güney zeytin hattı Akdeniz sahilleri boyunca onun adalarına yayıldı, tohumlar filizlenmeye başladı (Roberts, 1996:18). Bazı büyük önemli koloniler *Güney İtalya*'da ve *Sicilya*'da kuruldu. Kolonilerin kuruluş sebebi ise buraların ticari limanlar olmasıdır. Bu Yunan limanları, Avrupa'yı tekrar yeniden şekillendirmeye başlıyordu. Bu arada ticaretin gelişmesi; dilin meydana gelmesinde de açık bir etkisi olmuştur. *Phoenician* (Kuzey-Batı Akdeniz, Lübnan, İsrail, Filistin ve Suriye'nin Semitik halklarının yaşadığı yer) sitelerinde; Yunanlar, *Semitik alfabeyi* buldular. Böylece, onu kendi kullanımları için alarak, adapte ettiler. Bu daha sonra Latin alfabesinin temelini oluşturdu. Şimdi ise bu dil büyük yada küçük oranda dünyada kullanılmaktadır (Roberts, 1996:28).

Yunan dünyasının en erken yerleşimcilerinin izleri tarih öncesi çağlarda kaybolur. Bulguların ifade ettiğine göre; yarım adaya, Yunanlar kuzeyden gelmiştir. Bununla alakalı olarak en eski neolitik köyün Yunanistan da Makedonya *Nea Nicomedia*'sında

gün yüzüne çıkması söz konusudur. Bu, M.Ö. 6278 yılları civarındana denk düşer iken; en eski Yunan merkezi ise *Elateia* olarak M.Ö. 5520 yıllarında gün yüzüne çıkmıştır. Yunan da bilinen en eski medeniyet ise *Sesclo* yerleşimi dir. M.Ö. 4000 de ise *Dimini* yerleşincileri en az Sesclo uygarlığı kadar parlaktırlar. Bronz çağında ise Yarım ada üç büyük uygarlığa iskan oldu. Anakara’da, *Helladic* M.Ö. 3000’de, Girit’te *Minoans* M.Ö.3000 ile 1100 yıllarında ve Merkez Ege adalarında ise *Cycladic* Medeniyetleri bulundu. İşte geç dönem Yunan Medeniyetinin üzerinde yükseldiği bu uygarlıklar Akdeniz uygarlıklarının etkisinden irak düşünülemezler (Kyriazis, 2005:1).

Yarım adanın ilk yerleşimcileri olarak *Pelasgian*’lar bilinmektedir. Onlar İtalya’ya ve Grecian (Yunan) yarım adasına kadar yayılmışlardır; ve *Pelasgic* dili bu yüzden Latin dilini şekillendirdiği gibi Yunan dilini de şekillendirmiştir. Onlar bir çok kabileye ayrılmışlardır; Helenler bunlardan biridir. Her nasılsa bu insanlar Güney *Thessaly*’ya yerleşmişler ve peyderpey de geri kalan kısmı ise Yunanistan’a yerleşmiştir. Bundan önce *Pelasgian*’lar gözden kayboldular veya diğer halka karışmışlardır ve onların diyalektiği de Yunan dili olmuştur. *Helenler*, kendilerini ortak bir ata olan, *Deucalion* ve *Pyrrha*’nın oğlu *Helen*’in torunları olarak kabul ederler. *Helen*’e üç çocuk atfedilmektedir; *Dorus*, *Xuthus* ve *AEolus*. *Dorus* ve *AEolus* kendi isimlerini *Dorianlar* ve *Aelianlar*a vermişlerdir; ve *Xuthus*; iki oğlu İon ve *Achaeus* yoluyla, *İonianlar* ve *Achaeans*’ların atası olmuştur. Bu nedenle Yunanlar, kendilerini bu aynı orjinden gelmiş bu dört türün devamı olarak görürler (Smith, 2000:8) .

Eski Yunan’da Girit, Suriye ve Mısır’dan eşit uzaklıkta, Ege havzasının girişinde yatar. Bu adada bilinen ilk yerleşmeler, kısmen Anadolu’dan ve Kısmen de Nil deltasından gelen neolitik göçmenlere aittir. M.Ö. 4000 yıllarında bu yerleşmeler kurulurken, bakır teknolojisi de Anadolu’nun kalbinden geçerek Ege kıyılarına ulaşmış bulunuyordu. Bu ilerlemeyi Ege kıyılarında belli bir nüfuz artışı izledi. M.Ö. 3000 sıralarında Ege kıyılarında yaşayan bu bakırcı kavimlerinin bir kısmı da denize açıldılar ve Siklad takımadaları ile Girite vardılar. Böylece Girit’te, Neolitik çağ M.Ö. 3000-2900 dolaylarında yaşandı ve sona erdi. Akabinde uzun süren Minos uygarlığı dönemi başladı (Berktaş, 1983:180).

M.Ö. 2500 yıllarında Minos halkı Girit'te kentlerde yaşamaktaydılar. Endüstri ve ticaretle geçiniyorlardı. Yunan yarım adasındaki Yunan halkı, Giritlilerden çok sonra kentleştiler. Ticaret ve endüstriye de daha az bağımlıydılar. Kendi mühürlerini yapmadılar, belki de nedeni ticaretin küçük olması; bu tür bir araç gerektirmemesiydi. Kuşkusuz yazı yazmasını bilmiyorlardı. Bunun yanında M.Ö. 2000 yıllarında ve daha sonraları Avusturya-Macaristan İmparatorluğu olan Kuzey balkanlarda yaşayan barbarlar, silah ve süs eşyası yapımında bazen de alet yapımında henüz madeni kullanmaya başlamışlardır. Fakat Kuzey komşuları hala neolitik çağı yaşamaktadır (Childe, 1992:129). Ekonomik olarak Minoa uzun süre refah içindeydi. Zengin tarımı vardı. Adada M.Ö. 6000 lerde buğday Knossos sitesinde yetiştiriliyordu ve modern sığırların ataları evcilleştirilmişti. Koyun yetiştiriciliği nedeni ile dışarıya yün satışı olmuştur. Avrupa, zeytin ve üzüm(şarap) yetiştiriciliği burada başlamış ve serpilmiştir. Yunan mitolojisinde şarap tanrısı(Dionysos) olan, Akdeniz kültürünün (Asya, Mısır, Mezopotamya) Yunanlara vermiş olduğu, ve daha sona Avrupa'yı tanımlama da kullanılan ikincil en büyük kültürel olgu, Hristiyanlıkta da temel kavramlardan biri olacaktır. M.Ö. 2000 de adada; ticaret imparatorluğu, yabancı güçlerle kompleks diplomasi ve bir çeşit deniz hegemonyası etkinliği oluşmuştur (Roberts, 1996:19).

Ege dünyası, M.Ö. 1000 den sonra veya yeni halk hareketliliklerinin neden olduğu başarısızlık nedeni ile, kendi kendini -Minoa yoluyla belki de Mısır ve Mezopotamya kökenli etkiler nedeni ile- şekillendirmeye başladı. Ve hatta Yunan dili(Greek speech) Levant (Güney Akdeniz; Suriye, İsrail, Lübnan, vb.) dan alınan Semitik alfabe ile yazılmaya başlandı (Roberts, 1996:23) .

Güney Avrupa'nın, Akdeniz'in kıyısı ve limanlara uygun olan, Anadolu'ya adalar ile bağlanan, ticarete en yatkın yeri Ege'ydi. Ege, Akdeniz havzasında kültürel toplayıcı ve dağıtıcıydı; etkiler çabucak buralara ulaşıyor ve oralarda dönüşüyordu. F.Braudel buradan yani Akdeniz'den *kompleks deniz* diye bahseder. M.Ö. 2000'lerin sonlarında Yakın Doğu ve Mısır Uygarlıklarının Etkisi söz konusu olup Girit bu etkinin gözle görüldüğü yerdi. Girit şehirlerinde tuğla, taş binalar, metal işçiliği, elitler için; mücevher işçiliği yapılıyordu. Bu bilgilerin Girit'e ne zaman geldiğini bilmemekteyiz. Fakat burada bir uygarlığın doğduğu kesindir. Şöyle ki, büyük yapılar, kompleks sosyal organizasyon ve okuryazarlık söz konusu olduğu gibi, mimari bilgileri Mısır'dan

almaları söz konusudur. İngiliz Arkeologları buraya daha sonra efsanevi kraldan dolayı Minoan ismini vermişlerdir (Roberts, 1996:18-19).

İşte biz ve Avrupa'nın ilgi alanımızı oluşturan Yunan M.Ö. 800 ile M.Ö. 300 yılları arasında doğmuştur. Onun Ege beşiğinde gelişimi ve tüm Akdeniz'e yayılışı oldukça karmaşıktır. M.Ö. 300 yılı ile Roma tarihi ve dolayısıyla Avrupa tarihini derinden etkileyecek süreç başlamış oluyordu. Tüm bu etkilerden daha sonra Batı Asya, Akdeniz, Batı Avrupa, Kuzey Afrika ilk etkilenenlerden oldu.

Yunanistan adı ülkenin yerleşimcileri tarafından kullanılmadı. Onlar kendi ülkelerine *Hellas* diyorlardı, ve kendileri de *Hellen* diler. Önceleri *Hellas* kelimesi *Thessaly* da ufak bir bölgeyi işaret ediyordu ki buradan Helenler zamanla ülkenin geneline yayıldı. Yunan ve Yunanlılar ismi bize Romalılardan gelmiştir, ki onlar ülkeye *Graecia* ve yerleşimcilerine de *Graeci* ismini verdiler (Smith, 2000:3). Yunanlıların medeniyeti ve dillerinin gelişmesi yeni yerleştikleri yerin izini taşır, ve yabancı etkisi taşıması muhtemeldir. Yarım adanın ilk yerleşimcileri olan *Pelasgian*'ların barbar ve Doğulu yabancılar olduklarına inanılmaktadır. İlk yerleşimciler olması nedeni ile medeniyetin ilk elementlerini oraya sokan kimselerdir. Attica'nın kralları olan *Cecrop*'ların (yarı insan yarı ejderha) medeni yaşam sanatını onlardan: Mısır'daki *Sais*'in yerlilerinden ödünç aldığı söylenmektedir. Ona, Atina kentinin temeli, evlilik kurumu, dinsel ayinler ve seremonilerin başlangıç atfedilmektedir. *Argos*'un, benzer yöntemle Mısırlı *Danaus* tarafından kurulduğu söylenmektedir, ki O Yunanistan'a onbeş kızıyla: taliplisi olan kardeşi *AEgyptus*'un onbeş oğlunun zulümden kaçmıştır. Mısırlı yabancı, yerli halk tarafından kral seçildi ve ondan da *Danai* kabilesi kendi isimlerini türetti ki bunu da nadiren Homer, Yunanlıların genel bir kimlik ifadesi için kullanmaktadır. Diğer koloni ise Asya yoluyla gelen *Pelops*'tur ondan da güney Yunanistan yarım adası *Peloponneus* adını almıştır. *Pelops*, Frigli zengin bir kral olan *Tantalus*'un oğludur. *Mycenae*'in kralı olur, Yunan kahramanlık çağının en ünlü ve güçlü bir hükümdarlığını kurar. Onun soyundan *Agamemnon* gelir ki, O da, *Grecia*'ın sahiplerini *Troya* karşı yönetir (Smith, 2000:9-10). Bazı Yunanlar örneğin Atinalılar, kendilerinin bölgenin yerlileri olduğuna inanmaktadırlar. Aslında, bu hemen hemen şüphe ile karşılanmaktadır ki bütün Yunanlar güneye göçmek zorunda kalmışlardır. Erken dönemlerde oturdukları yer olan kuzeyden yani balkanlardan çeşitli insan hareketlilikleri yoluyla Yunanistan'a, bir çok

göç dalgası aracılığıyla, 3-2 binli yüzyıllar arasında ya güç yoluyla yada zorlama ile oraya, göçmeye zorlandılar. Pre-Yunanların politik organizasyonları hakkında hiçbir şey bilinmemektedir. Fakat, Girit bunun dışındadır. Nitekim Girit'te onların güçlü arkadaşlık ilişkileri mevcuttu. Yunanlar, kendileri bu araziye bir kabile olarak geldi. Kabileler irili ufaklı dağınık ve düzenli bir şekilde buraya geldiler. İlk göçmenler, *Dorianlar*, *İonianlar* ve *Aeolianlar* dır. Bu Yunanlar, daha sonra burada kural koyucu oldular (Ehrenberg, 1960: 9).

Yunanlar yeni göçtükleri yerlerdeki yerleşik kültürü alarak ve Avrupa'nın içinden getirdikleri kültürü de buna katarak bir çeşit erken Helenik kültürü meydana getirmişlerdir. Böylece geldikleri yerin Akdeniz kültür havzası olması, Mısır, Mezopotamya, ve Asya ile kültürel temas arz etmesi burayı yeni dünyanın yeni insanların yaşadığı ve kültür ürettiği bir yer yaptı. Akdeniz'in göçmen Yunanlara İç Avrupa'dan daha cömert davranması ve iklimin sosyal yaşamın doğuşuna ve serpilmesine imkan vermesi, bitki örtüsünün Avrupa'ya göre çeşitliği tarımı daha verimli kılmış; bir iç deniz olması nedeni ile de Asya ile her türlü ticarete uygun kıyıların olması, burayı bayındır yapmaya yettiği gibi, ekonomik ve kültürel zenginliğe gark etti. Yunan şehir devletleri olan polisler, işte böyle bir ortamda doğmuştur. Polisler, Yunan ve Yunan olmayan unsurların bir kaynaşmasından ibarettir.

M.Ö. 500 yılları ile birlikte ticari hayat ve uzmanlaşmanın neticesi, şehirlerin arasında ve aynı şehirde yaşayan yerleşimciler arasında bir değişim başladı (Roberts, 1996:31).

Bu bağlamdan olarak bizler, kuzeydeki Yunan'a ait unsurlar ile güneydeki Yunan olmayan unsurlar arası ilişkiden bahsedebiliriz. *Mycenaeen* çağının ekonomik sosyal ve politik durumu açık olarak yazmalardan bilinmektedir ki bu Yunan olmayan unsurlardır. Bunlar sadece *Girit* değil, *Asyatik* faktörlerdir de. *Mycenaeen* devleti bir kale krallığıdır ve erken Yunan ismiyle πόλις (πόλις) dir, ki Polisin bu kavramdan gelmiş olması mümkündür. Burası sağlam duvarla çevrilmiş kale (Citadel) yerlerdir ve buralar kraliyet sarayının merkezidir. Genellikle yerleşim yerleri ile birleşmektedir. Çok güçlü yerleşim yerleri olmamış olmasına rağmen, genellikle daha çok kent karakterini kazanır. Citadel ve yerleşim(πολις) politik ve ekonomik hayatın şekillendiği merkezler haline gelmiştir. Buraların yerleşim alanı haline gelmesi nedeni ile, dışarıdan

buralara akın meydana geldi. Böylece bu durum, bu yerleşim yerlerinin yeni bir şekilde dönüşmesine sebep oldu. Bu dev yapılar, dış saldırılardan korunak almakta çıkıp zamanlar soylu ve kralların yaşadıkları yer haline geldi. Kabile reisliğinin ötesine geçerek krallık kavramı oluşmaya ve buna bağlı olarak monarşi doğmaya başladı. *İliad*'da *Agamemnon*'un pozisyonu diğer krallardan farklıdır. O, yalnızca bir ordu komutanıdır. Fakat hala Yunanlar, millet olamamıştır. M.Ö.V.yüzyılla birlikte *Mycenaean Yunanlar*'ı farklı yönle dağılmışlardır. Bu hareketlilik neticesinde bir kısım, Girit ve Asya içlerine yerleştiler ve peyderpey Ege adalarına, Kıbrıs'a yerleştiler. Bu süreç en çok kuzeyden güneye göç ettiklerinde hızlanmışlardır (Ehrenberg, 1960:10).

Daha sonra Krallar ve resmi memurlar yönetme ve hükmetme işinden sorumlu oldu. Yunan şehir devletlerinin yükselişine etki eden faktörler etnik, dinsel, coğrafi, sosyal ve politik şeklinde ifade edilebilir (Ehrenberg, 1960:5). *Aristoteles*, polislin temel özelliklerini ortaya çıkarmak istediğinde ilkin onun halka ait bir yer olduğunu üzerinde durmaktadır. Bundan maksat her şeyin üzerinde bir uyum, birlik yeri ve devletin vatandaşların toprağıyla tanımlandığı bir kimlik bölgesi olduğudur.

*Polisin alanının dar ve şehir merkezi çevresine yakın bölgelere kadar uzandığını, dağlarla, denizlerle ve kapı komşusu *Poleis* bölgesiyle sınırlı olduğunu bilmekteyiz. Platon, *Cumhuriyet*'inde polislin durumu için "polis birliğini kaybetmeyene kadar büyür, büyüsün fakat daha fazla değil" şeklinde bir tespitte bulunur. Genişleme arzusu bütün devletlerin ortak formudur. Fakat bu poliste zayıftır. Onun karakteri bir insan topluluğı gibidir. Başka polisleri de kendi sınırlarına alan devlet *Poleis* tir, yani polislin çoğuludur. Polis, zaman zaman genişler çoğunlukla kolonizasyon yoluyla, bazen de bir polis bölgesinde genişleyerek başarı gösterir. Örneğın M.Ö.V.yüzyıl'da *Argos*, *Mycenae*, *Tiryns* gibi bazı ufak devletlerin yok edilmesi yüzünden *Argelis*'i kendi toprağı, bölgesi yapmıştır. Bu çeşit bir örneğın en önemlisini bir farkla Atina'da görmekteyiz. Atina örneğı Yunan polislindeki birliğı ifade etmede kullanılabilir en iyi örnektir (Ehrenberg, 1960:28).*

Yunanlıların bir çok şeyi doğudan öğrendikleri ve ödünç aldıkları kabul edilen bir gerçektir. Fakat doğudan gelen etkiler direkt bir yolla Yunan vatandaşlarına sirayet

etmemiştir. Bu daha çok krallar yoluyla olmuştur. Bu bakımda *Yunanlı Myceaeen* krallıkları Doğu'nun etkisinden ayrı düşünülemez. Ve hatta *Minoen*'ler ve *Mycaenaen*'lerin merkezleri krallık saraylarıdır. Sonraki Yunan'lar da böyle bir durum bulunmamaktadır. Bizler polis hakkında konuştuğumuzda aslında mutlak monarşiden modern demokrasiden ve etkin toplumdan veya geç ortaçağdan bahsediyor olmaktadır (Ehrenberg, 1960:3-4).

Yunan kentlerinin çoğu *akropolise* veya yüksek binalara sahipti ki orada *patronal tanrılar* bulunurdu (Roberts, 1996:29). Düşünüldüğünün aksine Yunanlar dinsiz değildi, bilakis din, yaşamlarının her anına yayılmış ve hatta yaşamdan ayrılamayacak derecede toplumsal bir anlama sahipti. Yani toplumsal yapı, din ile tanımlanabiliyordu. Bunun yanında Yunan vatandaşları kendi sitelerine ait olmanın yanında diğer gruplara yani akraba ve arkadaşlarına da düşkünlüler. Erken zamanlarda akrabalık, toplumsal organizasyonların temelini teşkil ediyordu. Bunun yanında grup ilişkileri *pederşahi* idi. Kadınlar, aşağı varlıklar olarak görülüyordu, ki bunun en iyi ifadesini Aristoteles'te görmekteyiz her ne kadar hocası ile farklı düşünüyor olsa da.

Polis, kavramı daha sonra politikayı doğurdu. Bunun anlamı polisin sorunlarının politika olarak tanımlanmasıydı. Polisin sorunlarını çözmeye kullanılan teknik ise demokrasi olarak adlandırıldı. Demokrasinin daha önceleri hiçbir yerde uygulanmıyor olması söz konusu değildi, yalnızca Polisin sorunlarında halkın (vergisini veren) fikirlerine başvurulması yeni bir şeydi. Ve böylece bu kavram toplumsal olgunun Atina'daki adı oldu. Daha sonraları ise *demokrasi* kavramı Batı dünyasının temellerini tanımlayan olguların en başında gelmeye başladı.

Polisin bu soyut anlamı sosyoloji literatüründe Weber'in *ideal tip* kavramına tekabül ettiği gibi *Rasyonalizasyon* kavramının doğuşu için de önemli bir noktadır. Ve *Rasyonel bürokrasinin* kendisini doruğa ulaştıracağı Roma içinde önemli bir ilke olmuştur.

Yunan dünyası, uygarlık diye tanımladığı değerlerini M.Ö. VIII. yüzyıldan başlayan bir ekonomik canlılık temelinde oluşturmuştur. Çünkü dış ülkelerde yüksek bir değeri olan şarap ve zeytinyağının, ilk önce İyonya'da, bunun ardından Yunan Yarımadasının kıyı polislerinde dışsatım amacıyla yoğun bir şekilde üretilmeye başlanması, deniz aşırı

ticarete büyük bir hız kazandırmıştır. Bu ekonomik temel, gelişmiş Polislere yabancı zanaatkarların, sanatçıların ve tüccarların akmasına yol açmıştır. Denizaşırı ticaretin çok önemli bir diğer sonucu ise, her türlü işte çalıştırmak üzere çok sayıda kölenin Yunan dünyasına sokulması olmuştur. Köle ticareti, tüccar sınıfının semirmesinde ciddi bir etkendir (Yiğit, 2005:19).

İlk kentlerin metal çağında çıkması tesadüfü değildir. Bu çağla birlikte ticaretin gelişmesi, asker münasebetlerin gelişmesi, kentlerin birer büyük yapıların yanında güvenlik maksadıyla kurulmaları ve halkın zamanla köle düzeyine inmesi veya yaşam şartlarının zorlaşması Atina Polisindeki durumla karşılaştırıldığında olumlu bir anlama sahip değildi. Dünyada tüm bu çetin şartlara rağmen Atina, yine de iyi durumdaydı. Burada dikkati çekecek durum, Atina'nın konumunu M.Ö.332 tarihine kadar devam ettirmesi, monarşik yapıyı ihdas etmeye direnmesidir.

Politikanın, Yunan polisi Atina'dan çıkmış olması Polis ve politika arasında ki yakınlığı ifade eder. Nitekim bu günde Politikanın merkezleri kırsal yerler değil, büyük metropollerdir. Antik Yunanda ne politikanın ne de demokrasinin polis dışında oluşması düşünülemezdi. Yunan Polisinin evrimi, her şeyden önce demokratikleşme ve siyasileşme arasındaki yakın bağ ile belirlenir (Arblaster, 1999:39). Şehir devletlerinde devletten ayrı yada profesyonelce olan hemen hemen hiç bir kuruluş yoktur. Atina demokrasisi, tam olarak, devlet ve toplum arasındaki ayırımın uygun olamadığını ifade eden bir yapıya sahiptir (Anderson, 1974:43).

Hristiyanlık, Romasız bir dünya dini olamazdı. Bunun yanında ise Yunansız bir Roma'dan da söz edilemez. Roma sayesinde ki Hristiyan Avrupa, kökeni olan İsrail'e muhtaç olmadan varlık kazanabilmiştir. Yunan ve Latin Dilleri yoluyla Yahudi miti ve imkanları dünyaya aktarıldı. Asıl itibarı ile Mihtraik olan haç Hz. İsa zamanında politik birliği ifade eden bir simge hükmünde idi. Fakat Yahudilik, Yunanlılar için barbarlığa tekabül etmekteydi ki bu Hristiyanlıkta yoktu. 1000 yıl süre ile eğitilmiş Avrupalılar kendi dinlerinin kutsal metinlerini ve doktrinleri Yunanca'da ve Latince'de okumaktadırlar (Roberts, 1996:24). De Lacy O' Leary, *Yunan Bilimi nasıl Araplara Geçti* (2001) adlı eserinde en ünlü İncil metinlerinin Yunanca olduğunu ifade

eder⁹. Bu, bizim Yunan ve Avrupa arasındaki bağıntıyı anlamamızda gerçekten ve yeterli bir bilgi olsa gerekir. Bu nedendir ki Avrupalılar uzun yıllar klasik geleneğe bağlı kalabilmişlerdir; ve bir uygarlık yaratabilmede gerekli donanımı sağlamışlardır, ki bu donanımın aslını Yunan ve İbrani gelenek teşkil etmektedir. Ne yazık ki, diğer coğrafyadan gelen, etkilerin izleri hemen hemen silinmiştir gibi.

2.1.Politik, Polis

Yunan milleti için tarihsel periyod M.Ö. 820-479 tarihleri arasında süre gider (Kyriazis, 2005). Bu dönemde dış ülkeler ile girmiş olduğu ilişkiler bu ulusun tarihini dönüştürmeye yetmiştir. O dönemde Pers imparatorluğu, gelişmiş bürokrasisi, ulaşım sistemi ve merkezi parası ile Antik Çağda Roma'dan önce en yüksek örgütlenme düzeyine ulaşılabilme başarısının gösterebilmiş bir uygarlıktır (Berktaş, 1983:179). Presler sayesinde ki Yunanlar Milli birliği ve parçalanmayı birlikte yaşadılar.

Yunanların modern dünyanın çağdaş kavramlarının oluşmasında önemleri büyüktür. Demokrasi, tarih, politika gibi kavramlar; işte, bu çalkantılı dönemlerini ürünü olarak modern dünyanın değerleri olarak dolaşıma, Yunanlar tarafından sokulmuştur. Bu kavramların olgunlaşması da M.Ö. 500'lü yıllara denk düşer.Yunanların Perslerle girişmiş olduğu savaş Yunanların Barbarlar ile girişmiş olduğu savaştır, ki bu, yüzyıllar sonra Doğu ve Batı arasında, Avrupa ve Asya arasındaki karşıtlığa, savaşa tekabül eder. Bunun anlamı da Yunanların, Perslere olan üstünlüğü, modern zamanlarda Batı'nın, diğer Milletlere olan üstünlüğüne tekabül etmektedir (Roberts, 1996:27).

Politik tarihin gelişimi Atina ile başlar. Belki de bu konuya işaret etmenin en iyi yönü Atina'nın sadece Batı uygarlığı değil, insanlık tarihinin medeniyetlerini içeriyor olmasındandır. Bunun yeterli delillerini Atina *Liberty*'si ile Roma *Order*'i ispatlamaya yeter. Modern Avrupa devletlerinin vatandaşlarının moral yanı da Eski Yunan kenti vatandaşları gibidir. Bu anlamda yüksek politik ahlak, daha fazla kendine güven ve daha fazla güç istenci ile doğululardan ayrılır. Günümüzde Batı ruhu derken, aslında, Helenizm'in tekrar vücut bulmasından bahsediyoruz. Nitekim, tarih içinde Batı uygarlığının Doğu'ya ilk ciddi etkisi Helenizm aracılığı ile olmuştur. Ve politik

⁹ M.Luter incili yerel dil olan Almancaya çevirebilmek için geçte olsa Yunanca öğrenmiştir.

özgürlük, ki Helen şehirlerinde olmasına rağmen, Atina'dan daha etkili olmamıştır (Burns, 1932:49-50). Aristoteles, devleti: mümkün olan en iyi yaşama ulaşmak için benzer insanların birliği, olarak tanımlamıştır. Bunu da sayı olarak en çok değil ez az sayıda toplum tarafından gerçekleştirebilecektir. Bu bahisten olarak; bir şehir, devletçikleri olan polisler'in Yunanlar için neden önemli olduğu daha iyi kavranır.

Titus Burckhardt bize Yunanca Cosmos kelimesinin anlamını; düzen olarak birlik ve bütünlük olarak bildirir. Platon'un Devletinde de birey, bir üst kurum tarafından idare edilmektedir. Platon'un Devletinde toplumsal düzen olarak ideal toplum, Atina *Libertysini* yansıtmaktadır, ki bu ilk bakışta paradoks gibi görünmektedir, fakat bu Atina ideasının Platon'un zihnine yansımasıdır. Platon'un mağara örneğindeki durum Atina'yı temsil etmektedir ancak Atina'nın gerçeklerine varınca insan özgürleşir ve tam bir yurttaş olur, ve eğer kusursuz ideaya uyduğu ve benzediği anda Atina'da gerçekleşmesi gereken gerçekleşmiştir.

Eğer kanun ve düzen bizim zihinlerimizde yer ediyorsa bunun nedeni Roma'dır. Atina'dan önce hiçbir şehir Atina kadar ticarete sanata imkan vermemiştir. Yerleşik hukuk ve yönetim açısından değerlerin keşfini sağladı ve Batı, Avrupa için mükemmel bir örnek teşkil etti. Modern yaşamın temelini oluşturmada önemli kavramlardan biri olan *Liberty* Atina toplumsal kültürünün bir tezahüründen başka bir şey değildir. Artık Pagan kültüre sahip Antik Yunan, Romalıların ve Hristiyanların yeni yorumları ile defalarca hayat bulacaktır (Burns, 1932:51-55).

Fransız devriminin temel kavramları olan karşımıza çıkan *özgürlük, kardeşlik, ve eşitlik* sloganları aslında bu devrimin buluşu olmaktan çok önce Yunan Atina'sında zaten vardı. Asrılar sonra Avrupa politik düzenini belirleyen siyasal ideolojiler olan muhafazakarlık, sosyalizm, emperyalizm, liberalizm, kapitalizm, evrensellik, Atina polisinin bireyci anlayışının birer toplumsal kavramsallaştırmaları olan *Liberty* ve yine kendisi Roma'ya ait olan *Order* kavramlarının tezahürlerinden ibarettir. Türk toplumsal ve siyasal tarihine de damgasını vuran *Düzen ve ilerleme* (*Order and Progress*).¹⁰

¹⁰ Bu iki kavram pozitivistimin bayrağıdır. Bu yönü ile sosyoloji her ne kadar XX. yüzyıl bilimi olsa da kendini Yunan'a ait olan derlerin dışında başka bir değerle kuramaz.

kavramları daha sonra pozitif dünyayı tanımlayan kavramlardan sayılacak ve pozitivizmin temelini oluşturacaktır.

Platon, Atinalıların Liberty ideallerinin tamamen karşısındaydı. Çünkü o bireyselliğin demokraside suistimal edilmesinden endişe etmekteydi. O, bireyi organik bir bütün olarak devletin yetkisine vermek, ve vatandaşı diğer yabancı organizasyonlardan çıkarmak istiyordu (Burns, 1932:43). Aristoteles'in bakışı hocasına göre daha yumuşak ve Atina'nın ideallerine daha yakındı. O, Sparta yapısını eleştirmiş ve devletin militarist olamayacağını söylemiş; devletin, bireylerin fonksiyonlarına göre bir sınıflandırmasını yapmaya çalışmıştır (Burns, 1932:44). Aristoteles'e göre, *Liberty* saf bir ideal olmaktan çok kaydedilmiş olgulardır. Aristoteles, *Liberty* için şunları söyler: Liberty ne ki yapıyorsun o dur, yoksa ne yapıyor olduğunu söylemen değildir; fakat her istediğini yapmamalısın. Anayasaya uymalısın. Bir çok pratik, ki bunlar gerçekten demokratik gibi görünmektedir; demokrasinin yıkılışına sebep olmuştur.¹¹ Atina Demokrasisinin geldiği durumu Platon şöyle izah eder: Vatandaşların ruhları öyle alıngan şekil almıştı ki kızgın ve sabırsız olmak gibi; bir kölenin, ufak belirtilerini taşır oldular (Burns, 1932:46). Yunan tarzı demokrasinin zaman zaman aldığı bu tavrın günümüz ile yakınlığı dikkatten kaçmamalıdır.

Atina'nın M.Ö. 404' te düşüşü doğrudan sahip olmuş olduğu *Liberty* den değil, fakat onun kendi idealini, kendine sınırlar bir tarz da formüle etme teşebbüsündendir (Burns, 1932:48). Bu Atina demokrasisinin yıkılışı dolayısıyla ortaya çıkan kaos Modern dünyanın tüm toplumsal bunalımlarını üzerinde taşıyan Nietzsche'nin felsefesine de şekil vermiştir. Nietzsche'nin üstün insan'ı (Superman) bu çeşit arzuların ve isteklerin, dilediği gibi yaşandığı ve bunu yaparken insanların kendi istençleriyle gerçekleştiriminin bir iz düşümü olarak anlaşılmalıdır. İnsanın Titanlığına yani tanrılığına geri dönüşümünü ifade eder.

Gerçekten de politik idealler Atina'da Platon ve Aristoteles ile başlar. Politik idealler bir anlamda Atina'nın büyük felsefesinin bir ifadesidir de (Burns, 1932:43). Bu Batının kendi kimliğini tanımlama da kullandığı temel kavramlardır aynı zamanda.

¹¹ Aristoteles'in (1944) politika hakkında görüşleri çağcıl anlayış ile büyük anlayış farkı içerir. Her ne kadar Aristoteles politikanın yazarı olsada

Atina devleti kendi kimliğini günümüze, *ulus-devlet* olgusu vasıtasıyla tanıtır. Yunan toplumsal düzeni polis sınıf yapısından ayrı düşünülemez. Antik Yunan dünyasının hukuksal açıdan sınıfsal yapısı ise çok fazla çağdaş bir takım içeriğe sahip olmasa da şöyledir:

I). Toprak (oikos) sahipliğiyle özdeş olan Yurttaşlar (politai), polisin yerli halkını oluşturan ve belli haklara sahip olan özgür kişilerdir. Bu sınıf, daha sonraları sosyo-ekonomik farklılaşmalar sonucunda kendi içinde bölünmüş ve içinden yönetim mekanizmasını elinde tutan iyi doğmuşlar (eupatrid), yani Soylular çıkmıştır. Şarap ve zeytinyağı üretiminden büyük kazançlar sağlayıp, Spartalıların farklı pratiğinin de birleşimiyle geniş toprakları ellerinde toplayıp, polise hükmeden soylu sınıfı; iyi doğmuşlar (eupatrid), toprak beyleri (geomor), atlılar (hippeis) olarak belirlenmişlerdir. Özellikle Aristoteles, ilk oligarşilerin ortaya çıkışı ile atlılar sınıfı arasındaki ilişkiye dikkat çekmiştir.

II). Polis'e dışarıdan gelip yerleşmiş, genellikle zanaat, ticaret işleriyle uğraşan ve varlıklı bir kesim olan Yabancılar (metoikos), toplam nüfusun onda birini oluşturan bir kesimdir. Özgür olmalarına karşın, hiçbir yurttaşlık hakkına sahip olmamışlardır. Özgürlükleri bağışlanan köleler de bu kesimin içinde yer almıştır.

III). Hiçbir hakkı ve özgürlüğü bulunmayan, üretim araçlarını kullanan, daha doğrusu kendisi üretim aracı olan köleler oluşturmuştur. Bu kesim, özellikle ticaret ve endüstride büyük atılım göstermiş; Atina gibi polislerde, hızla artmış, sayıları toplam nüfusun üçte biri kadar olmuştur. Üretimin büyük ölçüde köle emeğine dayalı olduğu Yunan dünyasında, kölelik siyasal bir olgu olarak değil, doğal bir kurum olarak görülmüştür. Bu nedenle, kölelerin durumunu düzeltmekten yana düşünürler olsa da, onların da özgür olmasını savunan düşünürlere rastlanmamaktadır (Yiğit, 2005:1).

Geldiğimiz noktada Yurttaşların(politai) kendi aralarında dört sosyal sınıfa ayrıldıklarını söylemek mümkün gözüküyor: I) Büyük toprak sahibi soylular, yani *eupatrid*'ler. II) Ticaret ve zanaatlarla zenginleşen kentli orta sınıf, yani *demiurgoi*. III) Küçük toprakları olan yoksul köylüler, yani *georgoi*. IV) Toprakları ve belli bir işleri olmayan kentli emekçiler, yani *thetes*'ler.

Daha sonraları eupatrid'lerin toprakları ellerinde toplamasıyla birlikte bu sınıf iktidara ağırlığını koymuştur. Yaşanan çağ krallıktan azınlık yönetimine geçişin çağıdır. Antik Yunan dünyasındaki siyasal gelişmelerin ve toplum düzeninin geldiği bu noktaların içinde Sparta'nın farklılığı yine göze çarpmaktadır. Krallık kurumunu korumuş olan Sparta, yeni yasalarla biçimlenmeye başlamıştır. Spartalıların toplumsal ve siyasal kurumlarının belirginleşmesinde Lykurgos'un payından söz etmek çok da yanlış olmasa gerek. Çünkü M.Ö.IX. yüzyılda yasa yapıcı Lykurgos'un, yeni yasaları ortaya koyan düşünür olduğu söylenmektedir. Bu Herodotos'un yazdıklarından anlaşılmaktadır. Herodot Tarihi'ne bakıldığında, Lakie, daimon'lulara göre bu yasayı, yeğeni Sparta Kralı Leobotes'in valisi olarak bulunduğu Girit'ten getirmiştir (Yiğit, 2005:1).

Bugün evrensel bir anlam kazanmış olan demokrasi sözcüğü, etimolojik olarak eski Yunanca'dan gelmektedir. Eski Yunanca da “*demos*” sözcüğü halk, “*krasi*” sözcüğü ise *iktidar* yada *egemenlik* anlamına gelmektedir. Buna göre demokrasi sözcüğü, ilk olarak kullanılmaya başladığı antik Yunan da, “halkın egemenliği” anlamını ifade etmektedir. Bu sözcük, antik Helen dünyasında belli bir siyasi rejimi ifade etmek için kullanılmıştır. Özetle demokrasi sözcüğü, Yunanca'dan gelmekte olup, halk tarafından yönetilme anlamına gelmektedir (Şaylan, 1998: 13). Demokrasi öncesi Atina ve Yunan'da, kralların kimseye karşı bağılıkları yoktu. Bağılıkları yalnızca Eski Ahitte olduğu gibi *Zeus*'a idi. Fakat Demokrasi ile birlikte bu teolojik aşama milattan öncelerde halkın eline geçti. Bu daha sonra kralın *Boule* yani *senato* ve *konsil* ile sınırlandırılmasıyla neticelendi. Demokrasi, bir çok temel politik terim gibi- hatta politika bile *demos* ve *kratos* kelimelerinin birleşmesiyle oluşan bu Yunanca kelime, asıl itibarı ile poliste yaşayan sıradan insanları veya alt tabakadaki din adamlarını imleyen bir kavramdı, ki burada Atina'da başarılı; vatandaşların, kendi kendilerinin yönetmesi değil; yoksul ve sıradan halkın devlet veya kendi iradesiyle söz sahibi olduğuna inanmasıdır. Yunan demokrasisinde çoğunluktan bahsedildiği için ve çoğunluğun da yoksul olduğu için bir alt tabaka yönetim sistemi olarak anlaşılması gerekmektedir. Özellikle Aristoteles'inde vurguladığı gibi hiçte arzulan bir sistem değildi, ki Yunan soyluları ve seçkinleri *Euripides*'in *Yalvaran Kadınlar* adlı oyununda, *Thebes*'li haberci ile *Atina Kralı Theseus* arasında geçen o diyalogla da bu durumdan rahatsızlıklarını belirtirler. Bu nedenle yabancı devlet temsilcileri karşısında kendilerini mahcup hissetmişlerdir. Bu günde kitle kültürü eleştirilerinin kökeni *Euripides*'in *Yalvaran Kadınlar* oyunundaki Demokrasi

eleştirisine ve de Yunan geleneğine dayanmaktadır. Kitle kültürünün inşacı ve yayıcısı olan basın yayının büyük patronların elinde olması bizi Aristoteles'in *Politikasında*¹² ki o tasvire götürecektir.

Çağdaş demokrasi asıl itibarı ile şu anlamda yorumlanabilir. "İnsanlar servetlerinden dolayı egemen olduklarında, az yada çok olmaları önemli değildir, bu oligarşik bir sistemdesiniz demektir. Bu günde yoksul halkın yönetiyor konumunda olması sadece şekilden ibarettir. Asıl itibarı ile yönetici elitlerin oligarşik demokrasi meydana getirmesi söz konusudur" (Arblaster, 1999:28).

Atina demokrasisinin günümüz demokrasisinden farkı, onun doğrudan katılım olmasında yatmaktaydı. Bugün, -teknik anlamda- imkansızlıklar nedeni ile Atina demokrasisinin bu ilkesinin uygulanamıyor olması, günümüz demokrasisini otantik demokrasiden ayıran veya farklılaştıran en büyük faktördür. Şöyle ki, Atina yoksulları, kendileri adına oy kullanabilecek ve yargıda bulunabilecek birilerini seçmeyi gayri-demokratik buluyorlardı ki bu çeşit bir uygulama oligarşi olarak yorumlanmakta idi. Temsilcilerin seçilmesi, Yunanlılar tarafından demokratik değil aristokratik bir hile olarak değerlendirilirdi (Arblaster, 1999:28). Buna karşın, Aristokrasi, ise en iyi yönetim olarak kabul ediliyordu. Eski oligarşi, erdemli, asil, en iyi, azınlık, ileri gelenler, kavramlarını varlıklı gibi terimlerin yerine kullanılıyor olmasına karşın bu anlamların karşında yer alan kelime gurubu ise sıradan insanlar, yoksullar, yığın, en kötü gibi kelimelerdir. Bu günlerde de Batı entellektüalitesinin tartışma konusu olan yığın kültürü, popüler kültür, sessiz yığınlar, Yunan bilgelerinin demokrasiye yapmış oldukları o eleştirinin hala tazeliğini koruduğunun bir ifadesidir.

Atina' da *Liberty*'nin gelişmesinin doruk anı M.Ö.V.yüzyıldır. Atina köle ile doluydu, kadınlara politik özgürlük yoktu. 35.000 yerleşimci tamamen özgür ve devleti yönetiyordu; ve 100.000 civarında köle vardı, Attica'da 250.000 serbest insan vardı. Nüfus kabaca hesaplandığında 425.000 ile 310.000 civarında idi. Atina medeniyeti bu yönü ile barbarlığa çok yakındı. Üzücü salgınlar ve yoksulluk günümüzden az değildi. Sürekli savaş tehlikesi, politikacıların yetersiz zekası ve sadakati, Atina'yı görülmeye

12

Aristoteles politika adlı eserin 1290b satırında durumu ifade eder.

değer hayal şehir olmaktan uzaklaştırdı. Demokrasinin özünü temsil eden bireysel bağımsızlıklar, şehirde sık sık gem vurulmamış egoizm ve hayvani kıskançlığın özünü oluşturuyordu. *Liberty* kendisini kilitledi. Sayısız dalkavuğun ve dedikoducunu varlığını bilmekteyiz ve nihayetinde Sokrates'in trajik ölümü demokrasinin en büyük buhranı olarak tarih sahnesine geldi (Burns, 1932:45-46). Benzer manzaraların günümüz toplumlarında da görülüyor olması Demokrasi adına söylenebilecek benzer olgulardır.

Bunun yanında Atina diğer siteler ile karşılaştırıldığında Batı dünyasının sahip olduğu değerleri temsil etme adına en önde gelen site idi. Bu temsil süreci aşağı yukarı M.Ö. 594 yıllarında *Solon*'un müdahalesiyle -Aristoteles'in bildirdiğine göre- yığın ve soylular arasındaki ayrımı ortadan kaldırmasıyla başlar. Sonraki büyük reformlar M.Ö. 508'de, *İsagoras*'ın, öncülüğündeki muhafazakar aristokrat klikleşme ile *Cleisthenes* öncülüğündeki yığınlar arasındaki mücadelenin ürünüydü. *Cleisthenes* seçkinler ve yığınlar arasındaki ayrımı ortadan kaldıran girişimi yaptı. Her gün toplanan konseyin üye sayısını 400'den 500'e çıkardı. On kabile olan seçmen bölgelerinden bir yıllığına çoğunluk yoluyla meclis hizmeti vermesi için 50 kişi seçtirdi. Hakim makamı ve *Areopagus* gibi geleneksel makam veya kurumların aristokratların ellerinde bulunmasına rağmen bunları değişikliğe uğrattı. Böylece halk hükümeti, ödün vermeyenece; yani Makedonyalılarca yıkılana dek M.Ö. 461-332 tarihleri arası hüküm sürdü. Bugün okumuş tabakanın Demokrasi ve demokrasi ile ilgili kavramları her fırsatta dile getiriyor olmasına rağmen Yunan aydınları *Platon*, Tragedya yazarı olan *Aristophanes* halk yönetimini defalarca alaya aldı. Yunan tarihçi *Thucydides* tarafından da yönetim sistemi alaya alındı. Karşıt tarafta yer alan Atina demokrasisinin temsilcilerinden olan *Pericles* ise, 'halkın yol gösterdiği değil, halka yol gösterendi'. O öldükten sonra yerine geçen *Cleon* ise, nasıl davranacağını bilmeyen ama çoğunlukla el kol hareketleri ile halka yön vermeye çalışan bir insan olarak, günümüz demagogları için kötü bir örnek oldu. Atina aydınları için demokrasiye olan güvensizliğin nedeni *Socrates*'in Atina konseyi tarafından 220'ye karşı 281 oy ile baldıran zehiri içerek ölüme mahkum edilmesi idi (Arblaster, 1999:30-33).

Antik Yunan'da egemen toplumsal ve siyasal örgütlenme biçimi sitelerdir ve demokrasi bir site (kent) devleti olan Atina'nın siyasal düzeni yada rejimi olarak ortaya çıkmıştır. Atina bütün yurttaşların katıldığı meclis eli ile yönetilmiştir ve bu çerçevede bir

halk yönetiminden söz etmek olanaklıdır. Ancak bu durumu abartmamakta fayda vardır. Çünkü o dönemde nüfusu yaklaşık 300.000 olan Atina'da nüfusun büyük çoğunluğu köleler ve Atinalı olmayan fakat kentte yaşayan insanlardan oluşmakta; Atinalı sayılabilmek için de kişinin anne ve babasının da Atinalı olması gerekmektedir. Bununla beraber, yönetime katılmak için Atinalı olmakta yetmemekte, ancak yirmi yaşını geçmiş erkek Atinalılar yöneten meclise(Ekklesia) katılma hakkına sahip olmaktaydılar. Atina demokrasisinde, egemenlik sahibi *demos*, yaklaşık 30.000 kişiden oluşmaktadır. Atina meclisi(Ekklesia) siyasal gücü elinde tutan, temel kararları veren yürütme konseyi(Boule) ile mahkemelerde(Dikasteria) görev yapacak yargıçları seçen en etkili organdır. Buna göre Atina demokrasisinin, temsili değil doğrudan demokrasiye yakın olduğu şüphe götürmez bir gerçektir (Şaylan, 1998:14).

Eski Yunan demokrasisi, antik çağ da tamamen kendine özgü, hiç benzeri olmayan bir olaydı. Bu demokrasi kabile toplumundan devlete çok hızlı bir geçiş temeli üzerinde, paranın da icadıyla adamakıllı serbestleyen Doğu Akdeniz ticaretine ve özellikle köle ticaretine dayalı tüccar sınıfının yükselmesi ve -dışa yayılmasının kısıtlandığı, iç evriminin hızlandığı koşullarda- iktidarı ele geçirmesi sayesinde ortaya çıkmıştır. Bu bakımdan Eski Yunan toplumunun gelişimini bir anlamda Batı Avrupa tarihinin küçük ölçekli bir ilk provası olarak okuyabiliriz (Berktaş, 1983:94).

2.2.Din, Mitoloji

Din kavramı, yeryüzüne yayılmış insan topluluklarının birlikteliklerinin bir neticesi olan uygarlık durumuna imkan veren toplumsal kurum ve yapılar için hep bir imkan kaynağı olmuştur. Kimi uygarlıklar ilahi kaynaklı dinlere inanmışlar ve sonraları onları toplumsal dönüşüme uğratmışlardır. Kimi uygarlıklar da bu ilahi dinlerin birer eksik yansıması olan toplumsal dinler üretmişler. Fakat bunu kendi toplumsal bünyelerine uydurarak gerçekleştirmişlerdir.

Yunan'daki Mitoloji olgusu da benzer nedenlerle toplumsal din hüviyetine bürünmüştür. Bunun içindir ki mitoloji ve din ayırımı yapmak Yunan'da pek mümkün değildir. Festivaller ise, mitoloji-dinin toplumsal dışa vurumları olup, bireyin dönüştüğü ve değiştiği, her şeyden önemlisi ben ve biz duygusunun birlikte yaşandığı kültürel

dönüşüm aygıtlarıdır. Birey tarafından yaratılan ve fakat yaratırken de yarattığı nesne tarafından tekrar yaratılan bir anlama sahiptir. Antik Yunanda mitoloji-din olgusu daha öz ifade edecek olursak, bir toplumsal olgunun hem öznesi, hem nesnesi olmak demektir.

Mitoloji, Yunan toplumsal gerçeğini bize vermede en kullanışlı olgudur. Yunan toplumsal yapısının kurucu unsuru mitolojidir ve mitoloji kendisini din şeklinde toplumsal dolaşıma sunmaktadır. Mitoloji, en basit anlamıyla kültürün kökleri ve çıkış kaynağıdır. *Mitolojiden, kültür ve kültürler çakabileceği halde bir uygarlık asla çıkamaz.* Yunan'da mitoloji, modern dünyada dinin sahip olduğu anlamlara sahipken; tarih yazımı ise bu mitolojinin kutsallarının bedeni (mitolojinin ete kemiğe veya cana gelmesidir), şiir ve düz yazı bu mitolojinin güzelliklerini ifade etme tarzı olarak yorumlanabilir. Felsefe ise mitolojilerin ifadesi olan tarihin bu (mitolojik) etkilerden kurtulmuş ve yine tarihin etkisinde kurulmuş fakat tarih dışı insan-varlık teolojisinin bir ifadesidir.

Yunan dinin kaynağı mitoloji, bir çok bakımdan efsanelere, destansı savaşımlara, askeri seyahatlere ve gezilere dayandığı gibi zengin, duyumcu ve mizahi Yunan hayal gücüne de dayanır. Bu nedenle eklektik olma ve çevresini kuşatan kültürlerden yoğun bir şekilde etkilenmesine neden olmuştur (Kyriazis, 1993:90).

Bu sebeptendir ki Yunanlılar, belki bir büyük dine merkez olmamış ve yaratamamıştır, fakat bir mitolojiden, kendine bir din icat edebilmiş bir millet olması anlamında; adı uygarlık mezarlığında anılabilecek bir millettir. Yunan tarihi ve ondan doğmuş olan felsefe bunun en güzel ifadesidir. Yunanlıların, adı insanlık tarihinde anılacak bir *Musa*, bir *İsa* ve de *Ahmed*'i olmamıştır ve fakat onun yerini alacak bir *Socrates*'i, bir *Plato*'u ve nihayetinde *Aristoteles*'i olmuştur.

Mitolojinin tarihsel-toplumsal işlevlerinden biride eğitimde söz konusudur. Eski insanlar mitolojiyi, çocukların eğitim sistemine koşmaya başladılar ve onu olgun yaşlara kadar uyguladılar. Şiir vasıtası ile de hayatın her aşamasını istedikleri şekilde disiplin altında tutacaklarına inandılar. Fakat şimdi, aradan geçen uzun yıllardan sonra yazılı tarih ve felsefesi mitolojinin önüne geçti. Felsefe, bununla birlikte, ancak küçük sayıda

insanlara hitap eder iken, halbuki şiir, halka daha fazla yarar sağlar bir toplumsal görev üstlenmiştir (Durant, 1978:110). Mitoloji, iler ki aşamalarda; insanların tanrısal etkilerin yani gücün, sorunların çözümünde yetersizliğinden bahsedip kendi isteklerine göre toplumu kurguladıklarını görmekteyiz. Bu anlayıştan olarak; ideal toplum-düzen teşebbüsleri, tanrısal iradenin yetersizliğine birer cevap hükmündedir.

Mitoloji, bu bilimle uğraşan, onu meslek edinen kişiler için klasik edebiyat boyutlarını; teologlar, ilâhiyatçılar için dinler tarihinin başlangıçtaki boyutlarını; halk bilimcileri ve etnologlar için, örf, adet, gelenek kısaca sanat ve kültür boyutlarını; çocuklar için ise, geleneksel eğitimin temellerindeki *toplumsal özlerin biçimlerini* içerir. Bir çok yorumu itibarı ile idea ve gerçek arasındaki geçişleri ifade etmesi anlamı anlamında Mitoloji Modern dünyanın imkanların ve mümkünlerini ifade etmesi bağlamında Antropologların ilgisine bırakılamayacak kadar çağdaş anlamlara sahip olup Batılı Modern değerlerin köklerinde yatan bilinç altıdır.

Mitolojide, insanın psikolojik yapısının en derin yerinde olan ve çocukluk yıllarında yer almış olan *ilk-ve ilkel motifler* yer alır. Mitoloji de zaman yoktur, -ve insan yaşamının ilk normlarını-ölçütlerini, ilk biçimlerini içermesi anlamında toplumun tarih dışı referans noktasıdır. Modern yaşama ait ilk davranış kalıpları ve toplumsal ritüeller mitolojilerde aranmalıdır. Modern yaşamın köklerini ifade etmesi anlamında Yunan *mysteryleri*, sahip oldukları mitolojik birikime kendi kültürlerinde var olan birikim dolayımı ile varmamışlardır. Bu birikim daha çok Akdeniz kültürünün bir tecrübesidir. Bununla alakalı olarak *Orfik Mysteryler* Yunan *mysteryleri* için en önemli kaynak olarak anılabilir. Orfik inançla ilişkili olarak ifade edilen yaradılış miti ki orada kozmoloji tanrının kozmik yumurtadan doğması ile başlar. Yunanlılara kendi yaratılış teorilerini üretme imkanı vermiştir (Timelessmyths, 2005).

Yaşanmış denenmiş olanın, akılda ki yaratma gücü sayesinde sanata dönüştürülüp retorik unsurlarla zenginleştirilip, olağan üstü bir kimliğe büründürülerek sunulması, mitolojinin insanları bağlayan sihirli ve gizemli boyuttur. Bu boyutu ile mitolojik anlatımlar toplumsal yapının belirleyici unsurlarını ve toplumsal kurumların ilk belirleyicileridir. Şiir, müzik, estetik, sanat, felsefe ve başka bilim dallarında kendisini göstermektedir. Bu anlamda mitoloji, *gnosis* ve *teoloji*yle karıştırılmamalıdır, çünkü

mitolojide yaratıcılık, sanat ve estetik karakterler ve her şeyden önemlisi kendisini festivallerle ortaya koyması kendisinin ayırt edici faktörlerdir (Arda, 2005:1).

Hiçbir millet, olayları bir doküman olarak kaydedene kadar, bir tarihe sahip olamaz; Yunanda, ilk olimpiyatlara kadar tarih yazıcılığı olmamıştır. M.Ö.776 yılıyla Yunanlar, aralıksız olarak her hangi bir tarihi olayı veya anıyı yazmaya başladılar. Bu dönemden önce her şey belirsiz ve bilinmezdi; ve kahramanların kahramanlıkları ile ilgili şiirler Yunan mitoloji tarihini ifade ederken bu tarihten sonraki dönem bilimsel tarih dönemi olarak kabul edildi (Smith, 2000:7). Mitolojilerin yazılı birer belge haline gelmesi Yunan toplumsal tarihinin doğmaya başlamasına neden oldu.

Yunan mitolojisine ait bilgiler bizlere *Homerik* metinler vasıtası ile gelmiştir. *Homerik* şiirler, tarihsel kişi ve olayların kaydı olarak düşünülmemelidir. Fakat, diğer taraftan onlar bizlere, Yunan-toplum devletinin, ilk bilinen kurum ve örflerinin değerli resmini sunarlar (Smith, 2000:16).

Yunan dini, özet olarak doğanın bir yorumu, insan arzularının bir yorumu, ve Yunan toplumunun biricik kurucu unsuru olarak ele alınır. Bu ise festivaller de; insansı tanrılar için adaklar adama ve kurban kesme şeklinde mitik bir anlama bürünmüştür. Bize ulaştığı kadarı ile Yunan, *mystery*nin anlamını tam olarak tanımlanamasa da, açık şekilde sembolik bir anlama sahiptir, ve *Demeter* ve *Kore* veya *Dionysos Zagreus* mitine dayanmaktadır (Dickinson, 2004:34). Yunan din ve mitolojisi, Yunan bilincinin bir birinden ayrılmaz ve ancak birbiri ile anlam kazanan iki büyük tarihsel olgusudur.

Din, nasıl mitolojiden çıkmışsa Yunanistan'ın erken yasa koyucularının ilahi güçlerini de, -Lycurgus, Apollo, Minos'lu Zeus gibi- Yunan tanrılarında ilham aldıklarına inanılmaktadır (Dickinson, 2004:55). Yunan mitolojisinin din ve siyaset ile ilişkisini anlama ve çağdaş dünyada demokrasi ve yasa arası ilişkileri anlama açısından önemli bir kavramdır.

Yunan dini birbirine zıt olmasına karşın iki kısma bölünebilir. İlki hizmetle olan kısmı ki bu Olympian din ile alakalıdır. Diğerisi ise kefarete seremonileridir. Bunlarda ruhlar, hayaletler, kahramanlar ve yer altı tanrıları ile alakalıdır. Tüm bunların bir yorumu olarak Yunan dini, tanrılara tapınma veya onları kutsama gibi seremonileri, çıkar için

yani kötülükleri defetmek için yaparlardı. Tanrılar yeryüzündeki kötülüklerin kaynağı idi; bu nedenle onların gazabını çekmemek için onları teskin etmek, yatıştırmak gerekirdi. Diğer taraftan tanrılar harici varlıklarda vardı, ve yine bunlarda bir şekilde toplumsal yaşam için bir tehlike teşkil etmemeli idi (Harrison, 1960:10).

Yunan dininde tanrılara adanan adaklar çeşitlilik içermektedir. Adakların daha çok domuz olarak tercih edilmesinin temel nedenlerinden biri *Demeter* ve *Yeraltı* ilahları ile olan ilgileri olduğu gibi diğeri ise; iktisadi olup, domuzun ucuz yetiştirilmesi kolay ve fakirler tarafından sıklıkla tüketiliyor olmasındandır (Harrison, 1960:17). Biz, bunun bir neticesi olarak ilerleyen yüzyıllar da Batı dünyasında domuzun, Hristiyanlık dinin birey tarafından tüketilmesinin bir ifadesi olarak kullanıldığını, ve *toplumsal aidiyet nesnesi* olarak bir uygarlığı tanımlamada kullanılan *mitolojinin nesnelleşmesi* haline geldiğini görmekteyiz. Diğer bir Yunan mitolojisinin dikkate değer özelliği ise: tapınaklarda sunakların çok kısıtlı olması olduğu gibi, özel din adamları gurubuna ait ayrılmış bölümlerin de bulunmamış olmasıdır. Bu özelliklerin toplamının ifadesi ise: günümüz dünyasını şekillendiren Kapitalist kültürün mantığı olan Protestan ahlakındaki din adamları sınıfının yokluğunu hatırlatmaktadır.

Homerik şiirler bize Antik Yunan kültürü hakkında canlı tablolar çizerken: Herodotos'un çalışmaları da M.Ö.6 yüzyıl Helen uygarlığının panoramik görünümünü bizlere verir. Herodotos, bütün Doğu toplumlarının kültürlerini doğrudan veya dolaylı bir şekilde bizlere vermeye çalışır. Bu nedenle Herodotos'un çalışması bir dünya tarihi hükmündedir. Çalışması Modern tarih için bir vesikadır. Bunun yanında Heroik Çağ da yaşamamış olmasına rağmen sık sık mitolojik geleneğe gönderme yapar. Ve bir rasyonalist olmaktan çok şüphecidir. O insanlık tarihine bakarken; tarihin insan üstü güçlerle kontrol ettiği kanısındadır (Bury, 1909:45-46). Bu görünüşü ile Homerik şiirler Yunan mitolojisinin en canlı ve güvenilir kaynaklarıdır. Ve mitoloji Antik Yunan'a ait tüm toplumsal birikimlerinin odağında yer alması anlamında Batı kültürel birikiminin dayandığı temeldir. Ve hala bu mitolojik dünya anlayışından kendini kurtaramamıştır.

2.2.1. Tanrı, Tanrıçalar

Din sosyolojisinin yaygın ifadesine göre insanın ilk tanrıları, korktukları, ürktükleri ve çekindikleri doğa güçleridir. Yunan mitolojisinin kurucu unsurlarının başında da Yunan tanrı ve tanrıçaları gelmektedir. Yunan toplumuna tanrı olarak sunulan kişilerin asıl itibarı ile o dönemden birkaç yüz yıl önce yaşamış kahramanlar ve krallar olması muhtemeldir (Kyriazis,1993:90-93).

Yunan dinin tam orijinali bilinmemekle birlikte, *Aryan* istilacılarının olduğu M.Ö.2000 yıllarına denk düşer. Bu istilacılar, neolitik çağdan beri orada bulunan insanlarla karşı karşıya geldiler: *Aegeanlar* (Pelasgianlar) ve *Giritli Minonlar*. *Aryanlar*, *Aegeanlar* (Pelasgian lar) ve *Giritli Minonlar* içinde eriyerek bu gün kabul edilen Yunan kültürünü meydana getirdiler. Netice, Minoan-Mycenean olarak bilinen medeniyetin, M.Ö.1600 ile M.Ö. 1400 yılları arasında gelişmesi söz konusu oldu. Evvelki saldırılarda, Helladic toplum coğrafi olarak dağılmıştı. Bunun neticesi olarak yabancılar saldırıları yolları üzerindeki her şeyi silip süpürdü, bu yok edilen miras içinde bu bölgede hüküm süren bir çok inançta bulunmaktaydı. Bunun ilk neticeleri olarak bir sürü, artık yığın açığa çıktı; fakat zamanla açık bir şekilde tanrılarda sistematikleşme süreci başladı. Göklerin fatihi Zeus'un verimlilik tanrıçası ile evlenmesi; kaynaşma çabasının bir sembolüdür. Her ne kadar bu iki ilah arasında sürekli çatışma Iliad'da, görünse de; bu denk bir gerilimi ifade eder. Klasik Yunan *panteonları*, bütün kültürlerden gelen tanrılarla doludur. *Zeus* gök baba; *Demeter* yer ana; ve *Hestia* aile ocağının bakire tanrıçasıdır, ki O *İndo-Avrupa* istilacılardan ödünç alınmıştır. *Rhea*, Minoan'ın yerli tanrıçasıdır; *Athena*, Mycenean in; *Hera* ve *Hermes*, Aegean'nin; *Apollo*- Apollon kelimesi, Fenike dilinde "*Evrensel Baba*" anlamına gelen "*Ap Ölen*" den türetilmiştir. Apollon'un ilk kez Anadolu topraklarında ortaya çıkmış olması da onun Fenike ile, dolayısıyla da diğer güneş kültlerinin bir nevi merkezi durumunda olan Babil okulu ile bağlantısını göstermektedir. M.Ö.700'lerde Yunanistan'da Apollon inanırları azınlıktaydı. Bu tarihler itibarı ile Yunan dinin de dönüşüm süreci başlamıştır. İonianların *Aphrodite* Cyprus tan; *Dionysus* ve *Ares* ise Thrace den gelmiştir. Tanrıların babası olan Zeus, çoğunlukla *yılan* olarak simgeleştirilmiştir. Bu durum onu modern tıbbın koruyucu gücü yapmıştır (The Columbia Encyclopedia, 2005:2-11). Orfik öğretiyeye göre, tüm tanrıların en büyüğü olan Zeus, tüm evrenin kendisinden var olduğu Tanrıdır. Diyonizos ise onun

oğlu, yani tezahür etmiş İlahi Kelamdır. Bir diğer adı ile, Horus'dur. İnsanlar Dionysos'dan birer parçadır. İnisiyeler ise, insanoğlunun Hermes'leri, yani ikincil tanrılarıdır .

Yunan tanrılarının, sosyal hayata etkilerini günümüzde de hissedebilmekteyiz. Günümüz çağdaş kurumlarının kişilik sembollerini ifade eden amblemlerde de Yunan mitolojisinden kalan etkilere şahit olmaktayız. Tıbbın amblemin de ki yılan motifi, Hipokrat'ın ötesinde çokça yılanla tasvir edilen, Yunan tanrıları Zeus ve Dionysos'a vurguda bulunmaktadır.

Dionysos (Διόνυσος), Yunan ve Roma'da mitolojisinde bilinen diğer bir ismi ile *Bacchus*, şarabın sarhoş edici özelliğini temsil etmesi dışında; sosyal bir çok anlamada sahiptir. O, diğer anlamı ile medeniyetin koruyucusu, bir kanun koyucu, barış sever ve tarımın, tiyatronun her ikisinin patron tanrısıydı aynı zamanda (Collins, 2000).

İlk Yunan dini Homerik'tir. Şiddetli Dorik saldırılardan önce *Achaeanlar*, Küçük Asya'da, Trojan savaşlarını yaptı. Savaşın tarihi, tarifi Iliad'dır. Erken Yunan dinin ilk resmi *Achaean Dor*, *Minoan*, *Mısır* ve *Asya* unsurların bir harmanlanması olarak belirdi. Bu safhadaki Yunan dinine Iliad'ın yazarı olan *Homerik* din adı verilir. Tanrılar *Olympian*, daha sonra *Olympus dağı* ve *Thessalian dağı*nda yerleşmişlerdir. İlk Mısır etkisi yarı-insan, yarı-hayvan şeklinde temsil olunan tanrılar gözden kaybolmuş, ve *Olympianlar* saf bir *anthropomorphik* figür halini almışlardır. *Zeus*, göklerin üstün efendisi, orijinal Aryan önemi taşımakta; o, egemenliği iki yer altıyla alakalı Pre-Aryan kardeşler, yeraltının efendisi *Hades*, ve su ve denizlerin efendisi *Poseidon* ile paylaşmaktadır.

Tüm bunlar, Hesiod'un *Theogony* adlı eserinde açıkça ifade edilmektedir. Yunan tanrıları, her yerde hazır nazır olan, her şeyi bilen, her şeye gücü yeten olarak düşünülmemelidir. *Olympian* tanrıların en önemli özelliği şehre ait tanrılar olmasıdır. Yunan şehir devletleri, tanrıları şehrin koruyucuları olarak görürlerdi. Halk kültleri, salgınlara, istilalara ve yokluklara adanmıştır. Bununla ilişkili olan dinsel Festivallerde yabancılar ve vatandaşların toplanabilmeleri için büyük fırsatlardı. M.Ö.500 yılları ile birlikte sivil çekişmeler başladı; eski tanrılar yargılandı. Tanrılar, umulduğu kadarı ile

mantıklı cevaplar içermiyordu; buna karşın Homerik tanrılar, farklı kişiliğe sahip olmasına rağmen hala mantıksal olarak kabul edilebilir durumdaydı. Fakat insanların ihtiyaçlarına cevap vermekten uzaktı. Artık tanrılara güvenilemiyordu. Bu nedenle Yunan kırsalının toplum dini, Homerik dinden sonra revaç bulabildi. Bu da M.Ö. 1400'lere giden festivaller vasıtası ile açığa çıkan *Eleusinian, Dionysos, Orphik Mysteryleri*ydi.

Yunan felsefesi de insanın doğa ile olan ilişkilerine Mystery ve gizil değil de, daha rasyonel ve bilimsel yaklaştı. Mitlerin felsefi sorularla rasyonalize edilmesi Homerik *pantheon*'nu yıkılışını hazırladı. Bu boşluk daha sonra Hristiyanlık tarafından dolduruldu (The Columbia Encyclopedia, 2005:2-11).

Yunan'da din, Yunan topraklarında ki diğer inançlarla birlikte paganizmin sonuyla başlar. Homeros'un *Iliad* ve *Odyssey* adlı eseri ile nasıl ki Yunan dinin temelleri atıldı, ve epik kaynak toplumsal meşruiyet kazanıp sosyal ve lokal din meydana getirdiyse, Hesiod ile birlikte Homeros'un dinin tanrıları kritik edilmeye başlandı. Esas olarak Yunan tanrıları insanoğlu gibi varlıklardı, ona olan üstünlüğü ne ruhsal ne de moral özelliklerdi, fakat üstünlüğü, ölümsüzlük, güzellik ve kuvvet gibi dış yetenekleri açısından. Tanrılar ile insanların bu ilişkisi, içsel ve manevi değil dışsal ve mekaniktir. Tanrılar arasında kaprisler ve istekler arasında çatışma mevcuttur. Tanrıların, ne istedikleri tam olarak bilinemiyordu ve onlar kendileri için neyin iyi neyin kötü olduğunu bulmalıydılar. Yunanların, adakları, duaları ve tanrısalları iç manevi yaşamla ilişkili değil, fakat tüm bunların anlamı tanrısallığın maksadın etkilerini keşfetme amaçlıydı (Dickinson, 2004:18-19).

Din, Yunan toplumunun temelini meydana getirdiği gibi, Yunan Uygarlığın oluşumunda çok büyük katkıları olmuştur. Yunan tanrıları hatırlamalıyız ki, saf ruhsal varlıklar olarak bilinen ve kalben dua maksadı ile yaklaşılacak varlıklar değildir. Onlar, bize üstünlükleri olmasına rağmen, insan formunda, zamanları yeryüzünde geçer ve insan ilişkilerine karıştırdılar. Tanrılarla adları birlikte zikredilecek diğer bir unsurda *Herolar*dır. *Herolar*, tanrıların çocuklarıdır. Bu bir çok nedenden dolayı tanrılar, edebi anlamda toplumun kurucularıdır. Onlardan ailenin ve ırkın birliği, sosyal yapının temelleri çıkmaktadır (Dickinson, 2004:12).

2.2.2. Tarihçiler - Filozoflar

Tarih zamanın, felsefe zaman dışının çocuklarıdır. Bu iki kavram, Yunan kültürününün diğer kurucu öğelerindedir.

Yunan mizacı ifade edilmek istense birincisi, merak ki bu *felsefeyi*; diğer ise, dikkat ki bu da *tarihi* doğurmuştur. *St. Paul* M.S. 51-52 de yaptığı bir seyahatinde, Atinalıların özelliklerini şöyle ifade eder: “onlar zamanlarını ya konuşarak yada yeni bir şeyler dinleyerek geçirirler zamanlarını başka hiç bir şeyle harcamazlar”.

Bizler, her ne kadar tarihin Herodot’un ilk olimpiyatları yazması ile başladığını bilsek de hakikatte tarih, Yunanlılar için Perslerle girdikleri savaşla başlar. Tarihçiler bu konuda müttefiktir. M.Ö.492 ile ilk mücadele başladı. M.Ö.490 Maraton’da, Perslerin yenilgisiyle ve ardından Yunanların üçüncü olarak M.Ö. 480-479 tarihi ile kesin zaferi olarak Persleri evlerine yollamasıyla son buldu. Bunun anlamı Yunan demokrasisinin, Pers monarşisine, barbarlığına, köle tacirlerine karşı; özgür insanların zaferi olarak yorumlandı. Tarihçiler ve Filozoflar ise bu şanlı tarihin tanıklarıydı ve insanlığın yazılı zihni olan yazılı müsveddelerin sahipleri idiler. Yunan-Pers tecrübesi Batı dünyasının kendilik bilincine tarihsel vesikadır. Yunanların, Persler karşısında aldıkları başarı asıl itibarı ile Avrupa tarihinin de dönüm noktası olarakta anılmaktadır. *Özgür* Yunanların, *Monarşik* Perslere ve de dolayısıyla Doğululara vermiş olduğu zarar çok sonraları Avrupa tarafından hayırla yad edilecektir. Avrupa’nın, Yunan ellerinde doğumu; şüphesiz bir Monarşi olan Perslerin elinde doğumundan daha tercih edilebilirdi ki bunun gerekçesi yüzyıllar sonra Avrupa’nın en ileri medeniyetini temsil ediyor olması iddiasında yatmaktadır.

Yunan tarihinde ifade edilen, mitolojinin realiteye dönüşmesiydi belki de. Yunanların özgür yurttaşlık bilinci ve demokrasi bilinci, ileride Batı bilincini yani Avrupalık bilincini meydana getirmede kullanılan temel göstergelerdendir. Rönesans ve Reform kavramları da Avrupalık bilincine ait olup Yunan şuurunu ifade eden kavramlardır.

Nasıl ki Avrupa’nın Coğrafyasını ifade eden ilk defa Yunanlılardı ve yine Avrupa’ya bilincini veren kurum ve kavramlarda Yunanlılardı; Avrupa tarihinde, Doğu-Batı

bilinci veya düşmanlığının şimdiler de yenilenmesinin arkasında Antik Yunan tarih bilinci yatmaktadır.

Şimdiler de ülkeler arası ilişkiler uygarlıklar arası ilişkiler olarak yorumlanmaktadır ki uluslararası teorisyenlerin dünya sistemini /siyasetini formüle(yapısal unsurlar ararken) ederken kullandıkları Medeniyetler çatışması tezi bunun en bariz örneğidir. Trojan savaşı Asya-Avrupa çatışmasının bir ifadesidir (Roberts, 1996:32). İşte medeniyet, bu, çatışma ve tarihte doğmuştur.

Biz şimdi ise Yunan edebiyatının yeni olan diğer bir evresine geçeceyiz. İlk düz yazının metin içinde kullanımı, M.Ö. 700 işaret ediyorken; erken altıncı yüzyıla kadar düz yazı yazınsal amaçlı kullanılmıyordu; ve hatta düz yazı kompozisyonu ne mitolojik ne de lokal efsanelerin toplamı değildi; dahası ya kutsal yada profandı. Gerçek tarihin pratik ve önemli kullanımı, Pers savaşlarına kadar ne biliniyordu nede düşünülüyordu. Fakat Yunan Filozoflar, bunun tan yeriydi, ve Hesiod'un şiirsel kompozisyonları ile çağdaştı. M.Ö.VI. yüzyıla ait olmasına rağmen bu, şiir ve dinden yayılmaya başladı, ve yeşerişi ne ozanlar ne din adamları ne de kahinler tarafından oldu. Bu çağ yedi Bilgelerin Maxim ve ilkelerinin tarihçiler tarafından toplaması ve neşredilmesiyle başlayan bir çağdır (Willson and Willson, 2003:358).

Yunanlıların kabul ettikleri bilgiler, -ki onlar Yunanistan'ın yedi bilgisi olarak biliniyor,- bunların isimleri hakkında çelişkili bilgiler vardır. Büyük çoğunlukla kabul edilen isimler: Atina'nın kanun koyucusu *Solon*, İonyalı *Bias*, *Chilo* (Spartalı Ephor) Lindos'un despotu *Cleobulus*, Corinth'in despotu *Perian'der*, Mitylene'nin kanun koyucusu *Pittacuc* ve Miletli *Thales* tir (Willson and Willson, 2003:358).

Solon, Atina'nın kanunlarını yapmıştır. *Kendini bil.*

Chilo Sparta'da özlü sözleri ile ün yapmıştır. *Sonu düşün.*

Thales Milet'te astronomi eğitimi vermiştir. *Eminlik yıkımın habercisidir.*

Bias Prie' ne de moral vaaz vermiştir. *Çoğu insan kötüdür.*

Lindus'lu *Cleobulus* cömert ve bilge bir insandı. *Aşırılıktan sakın.*

Köleliğe karşı olan *Mitylene* Pittacus'u yükselirken görür. *Fırsatlarını bil.*

Periander'in mahkemesi yoluyla kazanç elde ettiği söylenir. *Endüstride imkansız diye bir şey yoktur (sabır ve sebat dağları aştırır).*

Daha sonra bu yedi bilgenin bu özlü sözleri, Delphi tapınağında sergilenmiştir (Willson and Willson, 2003:358). Yunan kültürünün temelini teşkil etmesi anlamında, çağdaş toplumsal ve kültürel değerlere kaynaklık etmede maksim (Kant felsefesinde ahlaksal ilkeler) rolünü oynamaktadır. Delphi tapınağının bu her bir sütunu, Batı değerlerinin kendisinden yükseldiği yüce değerleri ifade etmesi anlamın da bizler için oldukça önemlidir.

2.3. Toplum, Kültür: Homeros, Hesiod

Yunan dünyası, M.Ö.V. yüzyılında kuruldu. Yunan, Anakaraya, Ege, Anadolu kıyıları ve hatta daha uzak bölgeler Karadeniz gibi yerlere, Yunan şehirleri yayıldı. Ne var ki bunun ötesinde dünya, Yunanlıların bildiği kadar, iki insandan birinin yazdıkları tarafından anlaşılabilirdi. Bu insanlar, sanatın, bilimin ve tarihin babalarıydı. Halikarnaslı(Bodrum) Herodotus Anadolu'nun küçük bir kentinde M.Ö. 500 yılının ilk yarısında doğmuştur. Ömrünün büyük bir bölümünü gezerek harcamış ve bize buralardan haber vermiştir. Bizler Yunanlıların yaşadığı yerin kuzey-batısına, Yunanlıların *Europa* adını verdiklerini de onun vasıtasıyla öğrenmiş oluyoruz. Herodotus bunun hakkında az bilgi vermiştir. Burada ilk defa bir metinde orayı tanımlamak için *Europa* kelimesinin kullanıldığını görüyoruz (Roberts, 1996:32). Batı toplumunu adlandırma da ve tanımlama da bu nedenle Yunan çok önemlidir.

Sanatta ve edebiyatta hızlı gelişme, Yunan tarihinin en memnuniyet verici ve göze çarpan özelliğidir. Bir yazarın çok güzel ifade ettiği gibi, Yunan düşüncesinin gelişimin de erken dönemlerden politik bağımsızlığın yitirilmesine kadar, ara verilmemiş bir gelişme vardır; ve her bir takip eden çağın, bazı dahilerin büyük yapıtlarında, -ki bunlar ilerleyen zamanlarda hep beğenilmiş ve model olmuştur-, etkileri görülmüştür.

Yunan edebiyatının ilk dönemi M.Ö.776 civarında biter ve bu zaman epik şiir dönemi olarak adlandırılır. Bu dönemin baş yapıtları Homer ve Hesiod'un epikleridir. İlk söylenenler aslında kahramanlık, savaşçıların ve yarı tanrı işlerini içermekte iken; sonrakiler bize farklı yurtiçi yaşamdan safhalar sunmakta ve daha çok etik ve dinsel karakterdedir. Homer, başlıca Asya İonia'sına ait olan şiir, veya okul nazımı sunar. Onun şiirleri Hesiod'a atfedilmektedir. Hesiod ozanlar ekolünü temsil eder, ki bu ilk Boeotia'da gelişti ve oradan Phocic ve Euboea'ya yayıldı. Ona atfedilen, çalışmalar üç cilt halinde olan: *The Works and Days*, *Theogony* ve *Shield of Hercules*' dir. Bununla birlikte sonrakiler ise genellikle diğer başka şairlere aittir. *The Works and Days* adlı esrinde; o, hayatı tanzim eden kuralları ve rutinleri ifade eder. Bu çalışma, bir kardeşe tavsiye mektubu olarak nitelendirilebilir ki burada geçmiş davranışlar, yanlış davranışlar vasıtası ile gelecek için tavsiye niteliğindedir. Bu kitap *Prome'theus* hikayesi, *İnsanın Dört çağı* ve *Kışın tasviri* şeklinde üç bölümden oluşmaktadır. *Theology* bölümünü ise tanrılarının ve kahramanların nereden geldiği hakkında mitoloji sözlüğü niteliğindedir (Willson ve Willson, 2003:334-340).

Hesiodik şiirler, ataların soyağacı (genealogical) ve didaktik olmak üzeri iki grupta toplanır. İlk grubun merkezinde *The Works and Days* yer alır. İkincisi ise *The Theogony* yer alır (Hesiod, 1995:16).

The Works and Days' deki şiirlerde dört ana bölüm vardır. Girişten sonra şair, *Pandora Myth*'nin anlamını; nasıl, şeytan ve yapması zorunlu işlerin meydana geldiğini ifade ederek; dünyanın beş çağının tasviri ile konuya devam eder; şeytanın yükselişinin izleri, ve dünyanın sefil durumuna vurgu, kaçınılmaz bir mücadele durumu olarak gösterilir. Sonraki *Fable of the Hawk and Nightingale* de ise şiddet ve adaletsizliğin kınanması üzerine kuruludur. Şair kutsamadaki zıtlığa vurgu yapar, ki bu bir millet dürüstlüğüünün ayılması olarak tanımlandıktan sonra ceza ile ise de cennetin şiddet olarak gösterimi hedeflenir. Ve bölüm yaşamsal ve sağgörülük üzerine toplanmış genel bir seri emirlerle biter. İkinci bölüm ise insanın, nasıl yokluk ve sefaletten endüstri yoluyla ve her ikisiyle tarım, deniz ticareti vasıtası ile kurtulabilmesinin imkanını ortaya koyar. Üçüncü bölüm ise, sıklıkla günlük ve aile hayatı ile ilgili olaylarla ilişkili muhtelif emirleri içermektedir. Son bölümün de, ayın günleri üzerine tarım ve diğer işler için yararlı veya yararlı olmayan bir seri uyarı yer tutmaktadır. Şair, teknik bir

araca sahip değildir, yalnızca moral yeteneğe sahiptir. Bunun gerçek amacı da insana nasıl bu zorluklar dünyasında en iyi şekilde yaşanılırı göstermektir (Hesiod, 1995:16-17). Bir çok yönden okunuşu ile Hesiod bizlere Yunan'ın toplum hayatını çizerken erken dönem Avrupa'sının da belirtilerini ortaya koyar.

Genealogical şiirler den ise, sadece genealogical şiir grubundan olan *Theogony* tamamlanmıştır, ki o tanrıların ailelerindeki soy ve bizi etkileyen değişim olaylarını-şeylerin başlangıcının izini sürer. *The Works and Days* gibi bu şiirlerde dramatik konu yoktur ; fakat onun ilkeleri açık ve basittir. Tanrılar kronolojik olarak sınıflandırılmış : bir jenerasyon kadar katalog edilmiştir. Birbirinde ayrı üç giriş vardır. Bunlar *Chaos* (kaos, kozmoloji ile ilgili), *Earth* (yer, ontoloji ile ilgili) ve *Eros* (arzu, insan; teoloji ile ilgili) tur. Bu üçünden *Earth* cenneti meydana getirir, cennetten titanlar ve *Cyclopes* ve yüz elli devler doğar. Titanlar babalarına karşı gelirler, *Earth*'in kışkırtmasıyla Cronos'un liderliği altında isyan ederler. Bunun sonucu, *Heaven* ve *Earth* ayrılığı olur, ve Cronos evrende saltanat sürer. Cronos geleceğinin üç çocuğundan biri tarafından sonlandırılacağını bilir, ve onlar doğduğunda her birini yutar. Yalnız, *Rhea* doğanlardan biri olan Zeus'u kurtarır. Zeus, büyür ve Cronos'u büyük bir güçlkle- bu tasvir edilmemiştir- yener. Cronos yuttuğu çocukları kasmaya zorlanır. Zeus, evreni insan malikanesi gibi, Cronos'un kustuğu kardeşleri arasında paylaşır. Zeus'un erken dönem saltanatında iki olay vuku bulur; *titanlarla* ve *Typhoeus* ile savaş olur ve Zeus hala saltanat hüküm sürer. Şiir bir çok tanrının doğumunun listesini verdiği gibi bir çok tanrıçanın da listesini verir.

Bundan sonra Hesiod resmi olarak kozmik ve Olympian tanrılara ve tanrıçaların doğmuş oğullarını sayarak ölümlülere veda eder (Hesiod, 1995:19-20).

Theogony'ye eklenecek diğer bir şiirde *The Catalogues of Women* dır. Burada ise; Helen soyunu ve atalarını delillendirmeye çalışır (Hesiod, 1995:21).

Homer'in zamanından M.Ö. 560 yıllarına kadar Yunanlılar tarafında ayırt edilmiş bir çok çeşit şiir, yazı bilinmekteydi . Düz yazının bize, zamanın çocukluk aşaması olduğu söylenir. Düz yazı, az veya çok bu periyotta pratik edilmiş; yaralı bir amaç veya zorunluluk olmasına karşın, popüler bir yazın kolu olarak gelişmiştir (Wilson ve

Pierpont, 2004:341). Yaşamı sefaletle geçmesine rağmen ölümü ile büyük bir üne kavuşmuştur. Yunanlar onun şiirlerini okuyarak kendilerini bulmuşlar. Kendilerinden geçmiş, tarihlerini tanımışlar, festivaller yapmışlardır. Homer dışında hiçbir antik çağ klasiği onun ulaştığı yere ve üne ulaşamamıştır (Willson ve Willson, 2004:34-59).

Homer'in şiirleri Yunanlılar için kutsal kitap hükmündedir. Bu nedendir ki ona “*The Bible of The Greek*” denir (Dickinson, 2004:36).

Bir taraftan Yunan dini iç evrim geçirirken, -kendini yok etme eğilimi içindeydi- , diğer taraftan bilimsel ruh tarafından saldırıya maruz kalmıştı. Anthropomorfik sistem akla yakın olmaktan ziyade daha çok hayal gücüne yakındı (Dickinson, 2004:36).

Yunanın sahip olmuş olduğu tarihsel ve edebi metinler bu toplumun toplumsal hafızası hükmündedir.

BÖLÜM III: DİN-MİTOLOJİNİN SOSYAL GÖRÜNÜŞÜ OLARAK FESTİVALLER

M.Ö.500 yıllarında Atina'da Yunan kültürü ve ırkının genel karakteristiği açığa çıkmaya başladı. Yunan dini neşeli, kendinden emin, tanrılarla arkadaş ve onun hizmetinde fakat festival havasındadır. Homer'de ise, adak olmasına karşın: din, fırınlanmış bol et ve tatlı şaraptan oluşan bir festivaldi. Onda ne oruç, ne temizlik, nede kefareten eser bulamazsınız. Bir de tanrılardan korkulmazdı; korkulan, yalnızca ruhlardı (Harrison, 1960:XXIII). Şenlik toplumu, tüketim toplumu, hazzın toplumsallık kazandığı paganizm, Yunanı özetleyen en temel toplumsal kategorilerdir. Fakat bu şenlikten nasibini alanlar sadece seçkin azınlıkları ifade eden demokratlardır.

Yunan denince akla ya Demokrasisiyle ünlü Atina yada Tiranlığı ile ilgili Sparta gelir. Bu iki temel olgu, Avrupa'nın kurucu unsurlarını içiriyor olması bağlamında, Yunan'ı imlemektedir. Bu noktada Batıyı ifade eden harmoni ve güzellik kavramalı gerçekte Yunan ideallerini tanımlayan başlıca kavramlardır (Burns,1919:VIII). Tabii ki totaliterliği de bu iki kavramı açıklamak için kullanmak yerinde olur.

Thucydides, Yunan ideallerinin şu şekilde ifade eder. “*Ümit ve arzu her yerdedir, ümit rehberlik ediyor, arzu takip ediyor*; ümit tasarlıyor, arzu bizi iyi kadere tükenmez bir şekilde inandırıyor. Onlar gözle görünmez üstesinden gelinmez tehlikeler gerçekte görünmesine rağmen daha çok şeytana çalışıyorlar”. İşte Yunan idealleri ve mitolojisi, yapı olarak Avrupa olgusunu açıklayan içeriğin ta kendisidir (Burns, 1919:VIII).

Yunan idealleri geniş anlamda moraldir. Bu anlamda Yunan sanatı için konuşacak olursak: Yunan ruhunun sanat hakkında bir retorik olduğu doğru değildir. Yunan sanatı, diğer bütün moral idealleri renklendirmiştir. Onların edebiyatı ve felsefeleri Yunanın moral idealarını üretmiştir (Burns, 1919:VIII).

Atina'daki sosyal hayat, özellikle onun dinsel yanı, köle hayatı veya modern insanın hayatından daha çok ortaçağ hayatı gibidir. Her ne kadar modern yaşama dair bir takım referanslar içeriyor olsa da bu böyledir. (Burns, 1919:VIII). Büyük veya küçük şehre yerleşmiş Atinalıların bütün yaşamı doğa ve kanun tarafından idare ediliyordu.

Bunlardan doğa ise düzensiz eşitliksiz ve bireysel mülk sahipliğine dayanıyor; kanun, düzenli, ortak ve herkes için aynıydı. Doğa, arzu-ihtiraslara ve ahlaken kötü olana işaret ederken; kanun, onura, şerefe işaret etmekteydi. (Dickinson, 2004:56).

Atina, kır halkı için; bir kent, bir pazar veya festivallerde toplanma yeri idi. Kır yaşamı, Atina tüccarı ve işadamları için *Peiraeus*'a gider- gelirken ortaya çıkmış bir tarihsel olguydu. Atina'nın az olan zenginleri ziyafetler verir, herkesi buna davet ederlerdi. Atina endüstrisi daha çok deniz endüstrisiydi ve kölelerin artışına bağlıydı. Atina'nın fakir zanaatçıları, artan bu işe nefretle bakarlardı. Atinalı kadınlar teorik olarak sosyal yaşama kapalıydılar; bir yolunu bulup şarap eğlencesi ve iyi arkadaşlıklar kuruyorlardı ancak; Atina'nın erkek çocukları *gymnasia*'da ve kızları da *tapınaklar* çevresindeydi; Atina'nın amatör politikacıları, halk sözcüleri, askerler, iyi vatandaşlar diğer toplumsal grubu ifade ederken; Atina'nın sefil jürilerinin, kanundan anlamadıkları halde olaylarla uğraşmaları; ve dalkavukların vatanperver ihbarları vesilesiyle gelir kazanmaları Atina'nın olağanları idi. Tüm bu durumlar Yunanların genel karakteristiğini oluşturan unsurlardır. Bunun yanında sosyal yaşamın bu özelliklerinin dini tarafı ne vahşi hayat gibi ne de modern insanın hayatı gibi değil, ortaçağ yaşamı gibiydi. Tüm bu toplumsal unsurların bir arada kompozisyon oluşturdıkları yer ise festivallerdi (Burns, 1919:VII-VIII).

Ischomachus, yaşam yolunu şöyle özetler: “Önce tanrılara tapar; sonra, yapabileceklerimin en iyisini yapmaya çalışır; duanın yardımıyla sağlıklı yaşam ve sağlam vücut, şehirde iyi bir ün, arkadaşlar arasında iyi dilek, namlı güvenli bir savaş ve şerefin arttığı bir talih dilediğininde bulunurum”. Bu bir Yunanlının yaşama ve hayata dair dindarlığıdır (Dickinson, 2004:105).

Toplum, dini bir birliktir ki o birlik festivallerde sağlanır; ölümle yüz yüze gelinir, yaşamın sıkıntılarından kurtulunur ve böylece bireysel korkulardan özgürleşilirdi. Toplum, politik olarak organize olduğu kadar; Yunan sosyal yaşamı, kanunda esneklik ve yerel serbest gelişme ile bireysel özgünlüğün gelişmesi arzusu da gösterirdi. Yunanın, diğer gelişimi kendisini edebiyatta gösterir, ki Homeros ve Hesiod bunun en büyük örnekleridir. Benzer şekilde dramalar da, akla ve kamu yaşamının hareketliliğine olan Yunan hayranlığı ifade eder (Burns, 1919:VIII-IX).

Yunan ideallerinin diğerk bir kaynağı da Filozoflardır. Bu idealleri daha tutarlı ve yüce konuma yükseltmişlerdir. Platon, en göze çarpan moral-duygucudur. O sıradan insanın değerlerini küçümsedi, fakat o entelektüel ve duygusal hayatın temel elementlerini yüceltti; o, mükemmel bir topluma dair isteklerini vurguladı ve bunun kriterlerini belirlemeye çalıştı. Yunan düşüncesinin düşüşü sırasında bazı geleneksel ideallerin daha açık bir şekli, bundan önce görünmesi söz konusu oldu. Örneğin iyi yaşamın doğallığı, sıradan insana saygı gibi (Burns, 1919:VII-IX).

Bütün Yunanlılar, kendilerinin ortak atadan geldiklerine inandıkları gibi aynı dili konuşuyorlar, bu yolla da birliklerini sağlamaları kolaylaşıyor ve toplumsallaşma adına büyük adımlar atmada güçlük çekmiyorlardı.

İnsanların tarihi, onların yaşam tarzı kaynak alınarak yorumlanır. Bu yaşam tarzı onların hayranlıklarının bir türüdür ve daha çok tanımlanabilir niteliktedir. Bizler de bu düşüncelerle, Atinalıların yaşam arzularına bakabiliriz. Böylece bunlar sosyal ve en çok yaşama hayranlığı olarak adlandırılabilir; bu ise oldukça sosyaldir. Ve bizler, Toplum olgusunun çağdaş anlamı için, Yunanlardan ödünç alacağımız kelime olsa olsa *Polistir*. Tabii ki bu kolay bir cevaptır. Polis derin anlamlara sahip toplumsal yapıları içeriyor olması anlamın da tutumların yorumu olarak, bizim cevap olarak verdiğimiz poliste, değerlere bağlı olarak tanımlanabilir. Öncelikle Atinaların zihninde kanun, hükümet kurumları ve tanrılara tapınma veya kamusal eğlence arasında hiçbir ayırım yoktur. İkinci olarak; Atina'lı sıradan insanın hareketlerini, kutsal olan ve seküler olandan ayırmak hiç de kolay değildir. Atina sosyal yaşamının yönlendirici karakteristiğini daha çok dinsel olarak adlandırabiliriz. Zira bu başlıca grup ilişkileri açıkça insan-olmayan veya süper-insan realitesini içermekle yada duyular dünyasını aşıyor olmakla ilgilidir. Bu orijinal etkiler, Atina yaşam ideallerini ve karakteristiğini forma sokar, ve bu her zaman, sosyal yaşamın en yüksek nesnelleşmesi olan dinsel alanda bulunur. Polis olgusu, ana olarak dinsel bir birliktir; Polisin idealleri de esas itibariyle dinsel bir olgudur. Onun temelleri, politik olsa da; bu daha az fundamentaldir (Burns, 1919:1-3).

Atinalılar, tanrılara hizmet etmek için çok vakit harcadıkları için kendilerinden gurur duyarlar. Bununla birlikte tanrılara hizmet onlar için bir eğlencedir. *Thucydides*, *Pericles*'in yaptıklarını şöyle anlatır, ‘biz Atinalılar, tanrılara -müsabakalar ve kurban

törenleri vasıtasıyla- hizmet etmekle geçen zamandan artakalan zamanda dinleniriz.” *Platon* ise Atinalıların içinde bulunduğu durumu şöyle anlatır: “tanrılar merhamet etsin! Burnundan kan gelirmiş gibi çalışana, ki bizim ırkımız büyük sıkıntılar içinde doğmuştur; festivaller tespit edilmiş, ki bunda insan başka işler izlemiş. Ve onlara bundan zevk almaları için *Muses* ve *Apollo* gibi partnerler verilmiş. Rehber *Muses* ve rehber *Dionysus* bu topluma önderlik etmiş. Şu ki, insanların festivallerde eğitimleri gerçekleştirebilsinler diye.” Daha sonra *Pausanias* ve *Plutarch*, dinin Yunanlılara biricik karakterini vermiş olduğun da hem fikirdirler. Fakat bu dinin diğer bir göze çarpan yanı, sosyal karakterli olmasıdır. Dogmatik değildir; dini temel bir ilke vaaz edilmemiştir. Zira, din belirgin bir biçimde, düşük oranda magic ve yüksek oranda sembolizm içermektedir. Burada bizi ilgilendiren şey; dinin, polis’in tüm bireylerini bütünleştirici bir yapıya sahip olmasıdır. Bu, her Yunan kentinde vardı ancak özellikle Atina da hiç olmadığına fazla idi. Bu kurum, insanların geleneksel tüm sosyal ilgilerini içeriyordu. Özellikle Atina’da Diğer Yunan kentlerine oranla din, asla kiliseye benzer bir örgütlenme olanağına sahip olmamıştır (Burns, 1919:3-4). Bu Batı Hristiyanlığı ile karşılaştırıldığında Yunan’ın Hristiyanlığa kazandırmamış olduğu ve aynı zamanda Avrupalıya vermiş olduğu gelenek olsa gerektir.

Tüm bunlara rağmen örneğin, Sokrates’e yapılan haksızlık, politik değil ve hatta teolojik de değildir. Durum polis’in, o zamana kadar karşılaşılmamış sosyal kurumlarının bir etkisi olarak; yani demokratik kilise anlayışına çok yakındır. Atina, politikanın dine doyumun doruğu ulaştığı bir yapı idi (Burns, 1919:5).

Dini duyguları, polis hayatının her hangi bir kısmından ayırmak imkansızdır. Atina dini aktivitelerinin ikinci temel özelliği, herkes tarafından paylaşılıyor olmalarıydı. Ayırt edilmiş din adamları kastı yoktu, ve belirli aileler özel dini fonksiyona sahip olmalarına rağmen, din adamları kastını veya sınıfını oluşturmadı. Atina festivallerinin en önemli karakteristiği, toplumun her bir üyesinin bu organizasyon da bir fonksiyonu yerine getiriyor olmasıdır. Yunan dininde, papazlar olmadığı gibi cemaatte yoktu, bizim buradan anlayacağımız meslekten olmayan din adamlarıdır. Bütün Atinalılar, Anthesteria, Panathenaia ve diğer geri kalan festivallerde rol alırlardı. Burada, Atina dini seremonilerinin politik anlamdan çok demokratik olması söz konusudur. Atina, dinin, diğer kentlerin dinine nazaran daha popüler din anlayışının olduğu bir yerd.

(Burns, 1919:6-7). Bu anlamda Batı Hristiyanlığının da, Atina'daki O şenlik dininden aldıkları oldukça fazladır. Vaaz kesinlikle bilinmez. Din, dogmatik olmaktan çok *dramatiktir*. Tapınakta cemaat içi bir yer bulunmamaktadır. Gerçekten de tapınak bir kilise gibi değildir. (Burns, 1919:6). Bu, Batı Hristiyanlığın da daha farklı bir yapıya bürünmüş; Yunan şenlik anlayışı kiliseye taşındığı gibi Yunan tapınaklarında olmayan kilise içi sosyal alan oldukça geniştir. Baptizmin (vaftiz) ilk örneklerini -ki bu hayata başlangıç olarak çeşitli sembolik ve *magic* anlama sahip araçlarla yapılır- benzer biçimlerini bizler, Atina festivalleri vasıtasıyla ergenlikte yetişkinlik seremonilerinde gözlemlemekteyiz.

Burada dikkati çeken bu ritüellerin tüm dinlerde olması ve fakat dikkatten kaçmaması gereken ise yapılaş şeklinin kültürel birikimin farklılığı ve kaynağıdır.

Din, polislin Moral yapısını da etkiliyordu. Seremonilerden ayrı olarak polislin başlıca memurları dindardı. *Archon Eponymus*, kendisini Moral ailesi olarak düşünüyordu (Burns, 1919:12).

Yunan'daki dinsel seremonilerde Doğu kökenlidir. Bunlardan biri olan, *Adonis* nisanın sonunda olur, ki bu Hristiyanlıkta *Good Friday*'e denk düşer; burada, Atinalı kadınlar *Adonis* için yas tutarlar, ağlar; yastan sonra ikinci gün ise; sevinirlerdi; çünkü, *Adonis* dirilmiştir (Burns, 1919:10-11). Atinalıların milli bayramları yani uygarlığın festivalleri *Dionysia* ve *Eleusinia* dır ki bunlar hakkında daha sonra bahsedeceğiz.

Yunan, tanrısallık kavramı o kadar esnekti ki her zaman kolayca bireysel olmayan şeylerin özü (esence of things) olarak kendisine göndermede bulunulabilirdi (Burns, 1919:5). Dinin, Yunan polislinin temeli oluşu polislin dinsel bir birlik olmasındandır. Toplumu birleştiren ikincil bağ ise dinsel topluluk ayinleri ve festivallerdir. Çok eski zamandan beri, Yunanların aynı tanrılara taptıkları gözüküyordu; fakat, gerçekte bütün milletin ortak bir dinsel toplantıları yoktu. İşte böylece toplantılar yavaş yavaş büyüdü, bir çok komşu kent tarafından şekil verildi, ki bu da periyodik belirli dinsel ayinlerin birliğinin başlangıcıydı (Smith, 2000:20). Böylece Atina ve diğer şehirlerde uluslaşma süreci M.Ö.500'lerde başlamış oluyordu.

Yunan dinin diğer bir özelliği de vicdan anlayışının olmamasıdır.

Eğer bizler kendimizi Yunanlıların Ortodoks inançları ile sınırlamak istersek, bunun en kritik çarpıcı düşünürleri şüphesiz Euripides ve Platon olur. Şu ki, dini anlam tam olarak şevkle gelişmiş; ve felsefede, popüler inançların ardından gerçekleşmiştir ki bizler bunun en yüksek örneğini onların düşüncelerinde görmekteyiz (Dickinson,2004:34). Platon'a "*Grekçe konuşan Musa*" denmesi bu yüzdendir (Solomon and Higgins, 1996)

Din, M.Ö.V. yüzyılda festival kökenlidir. Din, Euthyphron' da tanrılarla iş yapmak, birlikteliğin bir biçimi, ruhlardan korkmaktır. Tanrı Zeus'a, kurbanlar kesmek ve ziyafetler vermektir. Kurban kesmek veya adak adamak, Holocaust* veya adakları yememe şeklinde gerçekleştirilmektedir. Ve bu festivallerin kökeni Olympian olmaktan çok daha ilkel tabakaya aittir. Bize, kendisini festivallerde gösteren, Antropomorfik Yunan dini; asıl itibarı ile ölü ruhlara tapınma şeklinde anlaşılmalıdır. Sosyal yaşam gözle görülür bir oranda festivallerde görünüyordu, her Atinalı için başlıca sosyal aktivite ritüeller burada gerçekleşiyordu (Burns, 1919:12).

Atina'daki grup yaşamı ve doğasının geleneksel anlamı, belki de dört büyük festival vasıtası ile anlaşılabilir. Bu festivaller vasıtası ile de Atina'nın moral ve entelektüel yapısı onun filozofları vasıtası ile de etkilenmiştir. Festivaller vasıtası ile Atina'da bir takım değerler yükseldi. Bu değerler *individualism* kavramı, *güzellik hayranlığı*, *uyum* veya *akıl* şeklinde sıralanabilir (Burns, 1919:13). *Individualism* vasıtası ile siyaseti, *güzellik hayranlığı* ile *sanatı* ve *uyum* veya *akıl* ile de *felsefeyi* doğurdu.

Yunan tarım yılı üç ana kısma ayrılır; ekim dönemi olan sonbaharı kış izler, ve ilk çiçeklerin açtığı ve hasatların toplanmaya başladığı ilkbahar bunları takip eder (Harrison, 1960:30). Tarımla ilgili Yunanın sahip olmuş olduğu özellikler kendisini kuzeye değil daha çok güneye yaklaştıran bir nedendir.

Yunan dininin festivallerde kendini göstermesi söz konusu iken; bu durumunun günümüz batı toplumlarının dinine yansımaları ise şu şekilde olmuştur. Hristiyanlığın önemli günlerinden biri olan *Good Friday* tarihsel olarak gerçekte trajik bir anlama

* Nitekim günümüz Batı kültüründe karşı karşıya olduğumuz bir çok kavram ve terim Yunanca kökene sahip olduğu gibi Holocaust kelimesi de Yunanca'dan gelmektedir. Ve sebepsiz yere öldürme ve katliama uğratma anlamına gelmektedir. Bu kavram birkaç yıl sonra ikinci dünya savaşı sırasında Hitler'in Yahudi katliamını tanımlamak için de kullanılacaktır.

sahipken günümüzde ise bir şekilde şenlik havasında işlenmektedir. Tarihsel anlam açısından çarınha gerilme günü olması, yas günü olması, *Tanrının Cuması* olmasına rağmen; Yunan şenlik dinin, neşe, coşku ve kendinden geçme gibi festival kültürü haline gelmiştir. Aşk ve nezaket gibi Hristiyanlığın en bayrak kavramları, belki de bu durumun en iyi örneğidir.

Bu festivallerde her ne kadar kuzey halklarının ete düşkünlüğü bilirse de hayvan adamadan ziyade tahıl adama bu dinin diğer bir özelliğidir. Çağdaş bir yorum olarak vejetaryen anlayışın köklerinin de bu pagan anlayışın da aranması hiç de şaşırtıcı olmayacaktır.

3.1. Hasat Festivalleri: Kalynteria, Plynteria Thagelia

Resmi Atina takviminin başlangıç ayı *Hecatombion* yani Temmuz-Ağustostur. Bu festivaller ise *Targelion* yani mayıs-haziran aylarında yapılırdı. Erken dönem yaz hasatı bu festivallerde yapılır. Bu festival, ilk meyvelerin çıkmaya başlaması ile başlar ve tahıl hasatı ile devam ederdi. Ardından tüm bunları bağ bozumu takip ederdi; üzüm ve incir gibi. *Thargelos*, ilk hasatta elde edilen tahıldan yapılan bir çeşit ekmektir. İçinde her çeşit tahıl vardı ve bu bir anlamda kekti. Bu nedenle ilk elde edilen ürünle bir festival yapılırdı. Tahıl ve meyvelerden oluşan bir şükür festivali idi. *Thargelia*'da müzik yarışmaları yapılır ve kazanılan ödüller Apollo tapınağına adanırdı. Son mahsul olan şarap fıçılarının açılışı, insanları kötülükten ve güvensizlikten korur inancı ile yerlere dökerek kutlanıyordu. Yunan dininin en nezih karakteristiklerinin sergilendiği festivallerde mevcut ritüeller, seremoniler asıl itibarı ile insanların zevkleri ve tercihlerine uygun olarak yapılıyordu. Tanrıların yiyecekleri asıl itibarı ile insanların yiyeceklerinden seçiliyordu. Ne kadar ilginçtir ki sunaklarda tanrılar için adanan hayvanlara bile tuz serpilirdi. Bu ayinlerde şarap ve ekmek kutsal elemanlar olarak kullanılıyordu. Tanrılara sunulan sunaklardan olan şarap ise kadınlar tarafından süt olarak ifade ediliyordu (Harrison, 1960:88-91).

Atina'da, tabii ki bu festivalden kendi payına düşeni alıyordu. Bu ise, arınma şeklinde olmaktadır. İnsanlar çeşit çeşit tahıl ve meyveleri boyunlarına asarak arınma işlemini gerçekleştirmektedirler. *Farmakolojide*; buradan yani şehrin ve halkın kendilerini kötü

ruhlardan, hastalıklardan, salgınlardan koruması ve kovması için yaptığı törenden gelmektedir. *Pharmakhos* şehrin arınması için yapılırdı.

Sosyal yaşam ve aile kurumunun gerçeklerinden biri olan evlilik törenlerinde damada ve geline vurulması ve bunun anında üzerlerine de çeşit çeşit tahıl ve meyvelerin örneğin pirincin, çiçek yapraklarının dökülmesi bu Yunan festivallerinden kalan veya bununla benzeşen çağdaş geleneklerdir.

Plynteria festivali, *Plynteria* ayında yapılan yıkama-arınma-temizlenme festivalidir. Daha sonra *Kallynteria* da yeni elbiseler giyilir, güzelleşilirdi. *Kallynteria*, festivali temizlik festivalidir. Bu vesile ile kutsal yerler temizlenir ve güzel hoş bir çevre meydana getirilir, çeşit çeşit meyvelerle arınma gerçekleştirilirdi (Harrison, 1960:115).

Bu festivallerin bir kısmında, mayıs ayında; insanın bir imgesinin tahta köprüden nehire fırlatılması şeklinde sergilenirdi. Bu ritüel, çağdaş bir yorumla ele alındığında; bunun Ademoğlunun yer yüzüne -nihilist ifade ile- fırlatılmasının sembolleştirilmesinden başka bir şeyi ifade etmediği anlaşılır (Harrison, 1960:118).

Bu festivallere paralellik arz eden ritüellerin, dünyanın bir çok yerinde olması da söz konusudur. Bizler, *Anthesteria* da adakların arınmada ölü ruhları uzak tutma maksadı ile kullanıldığının gördükten sonra: *Thargelia* da, İnsan adama ile karşılaşmaktayız fakat insanın yerinin, ilk elde edilen hasat meyveleri ile yer değiştirmesi söz konusudur.

3.2. Kadın Festivalleri: Arrephorie, Skrophoria, Haloa, Stenia, Thesmophria

Festivaller Yunan kadınları için evden uzaklaşma ve toplumsal hayata katılmak için çok önemli birer fırsattır. Özellikle *Thesmophoria* ve *Dionysos* mysteryleri bunun için bulunmaz bir fırsattı. Din ve de festivaller kadınların sosyal hayata katılmaları için en önemli kaynaktı. Böylece de kadının sosyalleşebilmesi ve ev dışı bir sosyal alanın oluşabilmesi için bir imkandır. Bu festivallerin diğer festivallerden daha özgün olması; kadındaki bir çeşit *libidinal* enerjinin bu festivaller vasıtası ile açığa çıkmasıdır. Bu nedenle *Thesmophoria* ve *Dionysos* mysteryleri arasında çok yakın bağlar mevcuttur.

Bu festivallerinin Mısır'dan geldiği konusunda yaygın bir anlayış vardı.

Yunan mitolojisinde *Demeter* ve *Cybele*, bütün Yunanın büyük ana tanrıçalarındandır. *Thesmophoria*, *Pyanepsion* (kasım-aralık)'un 11-13 arasında gerçekleşen *Anthesteria* gibi üç günden meydana gelen festivaldir. Sonbahar festivali olduğundan, daha çok ekim ile ilgilidir. Bu festival, tanrıça *Demeter'e* adanmış şölenlerden ibarettir. *Demeter'e* şükür maksatlı gerçekleştirilmektedir. Bu festivale ancak evli kadınlar katılabilmektedir (Harrison, 1960:121). Kadınlar, Tanrıça *Demeter'e* domuz sunarlardı. Domuzun Yunan festivallerinde böyle sıklıkla kullanılması, domuzun kuzey halklarına olan o yakınlığındandır. Ve bu günde domuz, Batılı olma bilincinin tüketim nesnesidir. Domuzun bir arınma nesnesi olması söz konusu olduğu gibi sihirli-magic bir içeriği de söz konusudur.

Kadının doğurganlığı ile toprağa gömülen tohumun kendisinde barındırmış olduğu o potansiyelin kutsallığı arasında bir bağlantı kurulmuştur. Toprağa gömülen sihirli-magic verimliliğin kutsanmasına ait bir festivaldir.

Ana ile toprağın ortak bir anlama gelmesi söz konusudur. Zeus, her ne kadar baba tanrı olsa da; kendisinin bir anasının olması ve babası Kronos'un zulmünden anası *Rea* tarafından kurtarılması; mitolojide, kadının ve de ananın daha fazla önem kazanmasına neden olmuştur.

Kore, *Demeter* ve *Pandoras* en meşhur Yunan tanrıçalar olup, Yunan kültür hayatında çok yoğun izleri vardır. Özellikle *Athene*, Atina'nın kendisini imlediği gibi; sahip olduğu değerler olan; akıl (reason), ışık-aydınlık (light) ve özgürlüğü (liberty) de ifade ediyordu (Harrison, 1960:302).

Thesmophoria ve *Dionysus mystery*lerinden hareketle bu festivallerde, kadınlar ev içi

yaşamdan bir müddet olsun uzaklaşırlar; ormanda tamamen ilkel dürtü ile şekillendirilmiş tamamen vahşi-yabani, -kelimenin antropolojik anlamında- doğal bir yaşam sürerlerdi. Fakat tüm bunların ilginç, meydana gelmekte olan tüm bu olguların dinsel bir kaygı ve samimiyetle gerçekleşiyor olmasıdır (Aftuck, 2005).

Thesmophoria, *Arrephorie*, *Skrophoria*, *Stenia*, *Haloa* demek sihirli kutsal taşıma anlamını çağrıştırmaktadır. Sihirli seremonileri, arınma ve oruç takip eder. Verimlilik ve doğurganlık, bu festivallerin içeriğini anlamada kullanılacak ana terimlerdir ki bunlarda bu festivallerin kadın festivalleri olarak adlandırılmasına yetmektedir (Harrison, 1960:120-162).

Thesmophoria festivali ile açığa çıkan Demeter asıl itibarı ile kanun taşıyıcı ve kanun koyucu rolündedir. Demeter ile yerleşik hayat, tarımsal hayat, evlilik ve medeni hayat kendisini bu festivallerle gösterir. *Thesmoi*, Yunan'da kanunlar anlamına gelirken , Demeter *Thesmophoros* da kanun yapıcı, koyucu anlama geliyordu. Bu festivalin en göze çarpan ve çok fazla anlam verilemeyen yanı; bu festivalde kullanılan temel kutsal nesnenin domuz, ve domuzun aynı zamanda kanun ile aynı değer veya anlama sahip olmasıdır (Harrison,1960:132). İlginç bir şekilde *curse* (lanet, beddua) ve *law* (kanun) arasında bir ilişki mevcuttur. Burada *Law* (kanun)'un temelini teşkil etmede *curse* temel bir kavramdır. Tabii ki bu durumun mitoloji ve festivallerle ilişkisi gözden ırak tutulmamalıdır. Sonraları *Law* ve *Curse* arasındaki ilişki Roma hukuku ve modern hukukunun temelleri için önemli bir kaynak oluşturur. Modern hukukun ıslah etmekten çok cezalandırma anlayışında olmasının arkasında *law* ve *curse* arasındaki mitolojik-festival kökenli ilişkide yatmış olması gerekmektedir. *Curse*, daha sonraları *vow*'a ve *pray*'e doğru olgunlaşması ve nihayetinde sosyal düzeni meydana getiren en temel Etik unsurlardan olması söz konusu olmuştur (Harrison, 1960:138-142).

Sosyal bilimlerde; özellikle Antropoloji gibi ilkel toplumların yapılarını inceleyen bilimlerde, anaerkil yapı -Yunan mitolojisinden etkilenerek- kendisini çok yoğun bir şekilde hissettirmektedir. M.Ö.VI. yüzyılda Atina'da, *Erinyes* kanunun müşahhaslaşması olarak; Adalet bakanı olarak ifade olunuyordu. Simge olarak yılan saçlı bir tanrıça olarak temsil olunuyordu (Harrison, 1960:217).

3.3. Eleusinia

Bütün Atina festivalleri boyunca karşılaştığımız en önemli özellik festivallerin kaynaklığını teşkil eden Mysterylerin dinden ayırt edilemiyor olmasıdır. Hatta erken

Hristiyan metinlerinde de bu Mysterylerden kurtuluş yoktur. Yunan düşünün kemal düzeyi felsefe olmasına rağmen; yine, bu mysteryler başı çekmektedir.

Atina, her ne kadar Yunanın bir polisini oluşturuyor olsa da; aslında tüm Yunan'ın bir proto-tipini temsil etmekteydi. Atina'da gerçekleştirilmiş, ve Atina ruhunu veya Yunanlılık düşüncesini meydana getiren diğer bir festival de *Eleusinia*'dır.

Festivalin öncelikle göze çarpan yanı, dinsel bir tecrübeyi ifade ediyor olmasıdır. Temmuz ayında elçilerin ateşkes ilan etmeleri, ve tüm Yunan'ın buna riayet etmesi olimpiik oyunlara benzer bir ruhun ifadesi olup; Yunanlılarca, ne kadar dinsel bir önemi haiz olduğunun ifadesidir. Festival, asıl olarak hasat yapıldıktan sonra ekilen yeni tohumların yeşermeleri ile ilgili olup; yağmur isteme maksatlıydı. Domuzların arınmanın bir ifadesi olarak denizde yıkanmaları ve adanmaları; festivalin, göze çarpan diğer bir özelliğidir. Eleusinian, festivallerinin diğer festivallerden ve mysterylerinden en önemli farkı kutsama aracının domuz olmasıdır.

Filozofların meydana getirdikleri milli kurumların gizli karakterini oluşturan bir çok sistem, sosyal ve özel yaşamla yakından ilişkilidir ki bunlar felsefe ve dinde toplanmıştır. Bunların en fazla kutlanana, büyük Eleusinian festivali, dini *Ceres* ve *Proserpine*; Yunanistan'ın farklı yerlerinde dört yılda bir fakat, daha özellikli olarak Atinalılar tarafından her elli yılda bir Attica'nın *Eleusis*'de kutlanırdı. Seremoni, eylülün onbeşinden yirmi üçüne; dokuz gün sürerdi. İlk gün tapınacak kimseler yalnızca toplanır; ikinci gün kendilerini arındırmak için denizde yıkanır; üçüncü gün, kurban günüdür. Dördüncü gün, tanrıçalara sunma günü; beşinci gün, meşale günüdür. Kalabalık, akşam çökünce ellerindeki meşalelerle çayırılıkta gezinmeye çıkar¹³ (Burns, 1919:63). *Ceres*'in kız çocuğunu aramasının taklitini yaparlar; altıncı gün ise, bağ bozumu tanrısı, *Bacchus* günüdür; yedinci gün, sportif eğlence günü; sekizinci günü ise, daha az mysterylere ve ilahi vahiye adanmış gün; dokuzuncu gün tanrıya şarap armağan etme günüdür (Willson ve Willson, 2004:367-368).

¹³ Tohum-mısır tanrıçası Demeter'i anmak için yakılan ve taşınan bu meşaleler arınmanın bir sembolü olduğu gibi; ileride Roma kiliselerinde-*Rogation day*- mum yakma şeklini alarak nihayetinde de modern dinsel ritüel haline gelmiştir

Eleusinian festivallerin toplumsal yanına gelince; insanların, özellikle 3000 civarında insanın, bir mekanda bir araya gelmeleri ve karanlıkta oturmaları; daha sonra ansızın perdenin kalkması ve sahnenin o parlak ışıklarının seyircinin yüzüne vurması; sonrasında, aktörlerin rollerini sergilemeleri mekanın müzik nameleri ile dolup taşması, orada bulunan seyircileri başka bir aleme götüren ve fakat bu dünyaya ait sosyal aktivitelerdi. Çağdaş eğlence kültürünün ilk örnekleri olmaya adaydır. Eleusinian festivallerinde sergilenen ritüeller de orfik elementler göze çarpmaktadır; bu da Dionysos *Iacchos* olarak bilinmektedir (Harrison, 1960:539-540).

Bu Mysterylerin en önemli figürlerinden biride, tanrı Eros'tur. Eros'a tapmak erken dönem Yunan'ında yaygın bir ibadet şekli değildi. Fakat, sonuçta bu yaygın bir davranış haline geldi. *Thespieae*'de¹⁴, Ona tapınma, doğurganlık kültüründe ateşli bir hal aldı. Eleusinian Mysterylerinde önemli roller oynadı. Atina'da, Aphrodite ile birlikte çok popüler bir kült haline geldi ve her ayın dördüncü günü ona adandı (Collins, 2000). Dionysos ile bağlantılı olan kutsal evlilik ve kutsal doğum *Eleusinia* olmuştur.

Sonuç olarak festival Atinalıların moral büyüklüğünü ve yaşamın değerini renklendiren bir yapıya sahiptir, ve bu moral atmosfer sayesinde Sokrates'in moral anlayışı yani etik doğmuştur (Burns,1919:70).

3.4. Anthesteria

Anthesteria, Anthesteria'nın (şubat-mart) onbiri ve onüçünde: Dionysos'un şerefine adanmış; onun için şarap fıçılarının açılması, sunulması, içilmesi, sarhoş olunması, dua edilmesi, ve ondan yardım dilenmesinin söz konusu olduğu bir festivaldir (Harrison, 1960:32-33). Gerçekte, bir şarap festivalidir. Asıl itibarı ile bizler hiçbir Yunan festivalin de şarabın ihmal edildiğini görememekteyiz. Bunun sebebi ise dinsel kendinden geçme-ecstasye(vecd) halinin bireyin kendi iradesi ile değil de; dışarıdan başka bir varlıkla yapılmasıdır, ki Yunan festivallerinde şarapta bu iş için kullanılmıştır. Bu vecd- ecstasy hali, insanın tanrı ile dolmasının eksik ve sembolizmden yoksun bir ifadesidir.

¹⁴ Boeotia'da bir Antik Yunan şehiri.

Anthesteria, aynı zamanda ölü ve arınma ayı olarakta bilinmektedir. Şöyle ki: *Plutark*, *Roman Ouestion*s adlı eserinde bu durumu şöyle ifade eder: “ Bütün Romalılar ölülerine adakları ve sunakları şubat ayında yaparlar”. *Februa*, *Feralia* ve *Fe(b)rua* yani *şubat*, etimolojik olarak arınma anlamına gelir. Şubatın 13 – 21’i arası evlilik yasaktır. Bu günde buna riayet edilmektedir (Harrison, 1960:51).

Festivallerin diğer bir özelliğide bireysel arınma rolünü ifa etmesidir. Arınmadan kasıt, ölü ruhları sakinleştirmektir. Yoksa günümüzde olduğu gibi manevi bir anlama sahip değildir. Yunanlılar için manevi arınma, kötü ruhlar ve onların etkilerinden uzak olmaktır (Harrison, 1960:53).

Anthesteria bir erken dönem ilkbahar festivalidir. Bir çok yönü ile de bu günkü *Shrove Tuesday* yani *Pankek* gününe ve Paskalyadan önce gelen büyük perhiz başlangıcına denk düşmektedir. Diğer paralellikleri ise; Hristiyanlıkta, kasımın birinde bütün azizlerin şerefine kutlanan günün ertesi olan yani, kasımın ikisinde bütün ruhlar için verilen ziyafettir. Atina festivallerinin en kutsalıdır. İlk gün yeni şarap fiçılarını açarak başlar; kır halkı, şehre at arabaları ile akın eder. Şehrin caddeleri, ağzı küfürle dolu insanlara sahne olur. Ve yeni mahsuller ,pazarda halka satışa sunulurdu. Fakat bu festivalin en önemli yanı aile ziyafetleridir. Bu arada kölelerde bu festivallerden nasiplerini almaktadır. Aynı zamanda halka yönelik ziyafetlerde; Dionysos papazları tarafından verilmektedir. Bu ziyafete katılanlar; önlerine konulan şarabı bir dikişte içerek yarışa girerler, ve bunun neticesinde kazanan kek ve şarap kazanmaktadır. Ziyafetten arta kalanlar ise tanrı *Dionysus* şerefine dökülmektedir. Atinalıların hayatlarında , *Anthesteria* ne kadar önemi haiz ise: benzer durum bugün Hristiyanlıkta da Christmas akşam yemeğindeki Christ’in doğumunu ekmek ve şarap ile kutlamaya benzer (Burns, 1919:14-17). Şarap, arzuları yani erosu ve kendinden geçmeyi şeytanı temsil ederken ekmek ise doğanın zenginliğinin sembolik göstergelerinin kaynağı olan toprağı temsil eder. *Dionysus*’un evlenmesi yeni sosyal yaşamın mevsimsel dönüşümlerini ifade eder.

Festivali önemli bir aşamasını ifade eden şarap fiçılarının açılışı, Pandoranın kutusunun açılışını temsil ettiği gibi; tanrının her seferinde kendisini yenilemesi ve insan sosyal hayatına can vermesi olarakta anlaşılabilir. Şarap fiçılarının kendinden geçme

nesnesi olmasının yanında insanlar için başlarını sokacakları bir yer olması söz konusudur. Şarap fıçılarının Atina'da korunak olarak kullanılmasının Atina halkı için tarihsel arka planı söz konusudur. *Peloponnesiyan* savaşı sırasında şehir ilticacıların hücumuna uğrar; bu nedenle insanların başlarının sokacakları hiçbir yer kalmaz: bu sebepten ötürü fıçılar yaşam için en güzel sığınaklar olur. Öyle ki daha sonra bu; meşhur Yunan filozof *Diojen*'in, yaşam felsefesinin en temellerinden olur (Harrison, 1960:43).

Sosyal birlik bu festivallerin birleştiriciliği neticesinde hayat bulmaktadır. M.Ö.V. yüzyılda Anthesteria festivali sayesinde, grup duygusunun örneğini görebilmekteyiz (Burns, 1919:18-19). Aristoteles'in Etiğinde ki arkadaşlık, doğallık anlamında bize sosyal yaşam kavramının niteliklerini vermektedir. Festivalde, polis her bir bireyinin bir rolü ve önemi vardır. Festivallerde bu anlamda bir sosyalleşme aracıdır.

Anthesteria festivallerinde daha çok hayalet ve cin/peri(sprite) ritüelleri ön plandadır. Bu ilkbahar festivali açık bir şekilde Dionysos'a adanmıştır. *Anthesteria*, kelime anlamı olarak *türetme* olarak tercüme edilebilir. Rüzgara ve diğer yer altı güçlerine, çeşitli adaklar adanmaktadır (Harrison, 1960:XVII)

Anthesteria yılın mevsimlerini içine alır. *Pindar*, bulduğu her fırsatta yazdığı şiirleri söyler. Toplantı zamanı çiçekler açar, ilkbaharın güzel kokulu sesleri duyulur; demet demet menekşeler ve gül yeryüzüne çıktıkları zaman: çelenkleri saçları süsler; o zaman flüt sesleri duyulur ve korolar *Semele*'ye ilahiler söyler. Festival tabii anlamıyla ilkbaharın gelişini ve son yılın mayalanan şarabını ifade eder, manevi olarak Dionysos onun maskesidir, ki o sadece bir şarap tanrısı değil, fakat başka bir efsanenin bildirdiğine göre; kışın onun yazgısının ölüm ve ilkbaharda tekrar doğmak olduğunu temsil eder. Seremoni taşkın neşe sahnesi ile açılır; hizmetkarlar ve köleler evrensel gürültülü kutlamaya davet edilir; okul tatilleri başlar; ve bütün yerler hareketli aktivite ve fuar eğlencesi içinde, hayat dolu olur. Pazarlıklar, erkeklerin kadınları soyunurken seyrettikleri gösteriler, hokkabazlıklar günün bütün saatlerini doldurur; ve akşama doğru görevliler, büyük bir yürüyüş için başlarına çeşit çeşit süsler takarak taçlanırlar, toplanır. Yürütüş meşalelerle başlar; buna Dionysus'un heykeli kılavuzluk eder, ve onu, alkollü gürültücü kalabalık kitleler halinde yürüyerek veya binek arabasında takip

eder. *Hours* (mevsim tanrıçaları), *Nymphs* (doğanın nehirde ağaçta yaşayan ruhu) veya *Bacchea* (şarap tanrısı ve arzu veren tanrı) tanrı ve tanrıçaları gibi kostüm giyinerek sıra oluşturup; şarap tanrının kafilesini takip ederler. Varış yeri tanrı tapınağıdır, ve orada müzik ve dans eşliğinde adaklar adanır; bütün bunlar, ziyafet ve içme müsabakası ile neticelenir (Dickinson, 2004:14-15).

Bu festival aynı zamanda ölü ruhların tekrar kalktığı bir festivaldir de. Bu anlamı ile; atalar kültü olarak adlandırılabilir. Onlardan ve onların verecekleri zarardan uzak durmanın birkaç yolu vardır bunlardan biri aromatik özelliğe sahip bir bitkiyi çiğnemek veya oruç tutmaktır.

Böylece festivalin ilk kısmı tamamlanmış olur. Şu ana kadar olan neşe eğlence ton değiştirir. Dionysos şarap tanrısı olmasına rağmen, aynı zamanda trajik bir görünüşü vardır; onu da cehenneme düşmüş olarak kaydeder; ve yaşamın yenilenmesinin memnuniyet verici kutlaması; ilkbaharda, onun ölümü şerefine verilen ziyafet takip eder. Anthesteria da doğanın önemi anlaşılmakta idealize edilmektedir (Dickinson, 2004:15-16)

3.5. Panathenaia

Diğer bir Yunan toplumsal mekanlarından olan *Panathenaia*'da, sosyal yaşamın biçimleri ifade edilir; bununla ek olarak birliği kucaklar, ki bu manevi yaşamın bir fonksiyonu olan karşılıklı dayanışmaya ayak basmaktır. Dört yılda bir yapılan bu dini festival gününde bütün Atina hayatına ait aktiviteler ideal şekilde, şarkı yarışmaları lir veya flüt ile, at yarışları ve atletizmle, güreş, boks, ve benzeri, askeri at ve piyadelerin geçişi; savaşta saldırma ve savunmayı içeren savaş dansı; kadınların mistik nameleri ve geçler korusu; tüm bunlar, bu festivalde sergilenir. Bütün bu sergilenenler *Parthenon*'un mermerlerinde ifade edilmiştir (Dickinson, 2004:16).

3.6.Dionysia

Öncelikle *Dionysos* (Διώνυσος veya Διόνυσος / Dionysus veya Dionysos), bilindiği gibi Yunan'a -vatanı olan kuzeyden, Trakya'dan - en geç giren, göçmen bir Tanrıdır. Antropologların ifade ettiği kadarı ile *Dionysos*, mevsimlerin gelip geçmesi ile doğan ve

ölen, bir doğa tanrısıdır. Doğal olarak Olympian bir tanrı değildir. Fakat zamanla Olympian tanrılara üstün gelmiş ve onların etkisini zayıflatmış ve hatta bütün bir Yunan kültürü için en etkili bir tanrı olmuştur. Apollo ile eşdeğer bir toplumsal kullanılışığa sahiptir.

Bunun yanında *Dionysos*'un nereli olduğu konusunda çeşitli tartışmalar vardır. Örneğin Thebes (Theban yukarı Mısır'ın başkenti) kentinde doğduğu ve oradan da Yunan'a geçtiği düşünülmektedir. *Dionysos* her ne kadar Zeus ile ilişkilendirilse de; daha çok toprak tanrıçası olan *Trakyalı Semele*'nin oğlu olarak anılmaktadır (Harrison, 1960: 371-405).

Dionysos, Yunanın en önemli ve etkili tanrılarındandır. Kendisi aynı zamanda tanrı Zeus'un oğludur. Fakat evlat edinilmiştir. Bunun yanında Yunanistan'a dışardan, büyük bir ihtimalle Mısır'dan gelmiş olma ihtimali olan bir tanrıdır. Bu tanrının en önemli özelliği; eski bitki tanrısına tapınma ile sarhoşluk ruhuna tapınmanın bir sentezi olmasıdır. Bu önce Yunanistan'a arzulara tapmayı (ve bununda fiziksel olarak kendinden geçme-sarhoşluk şeklinde) ve sonrada manevi neşe ve hazzı getirdi. Bunun bir neticesi olarakta tanrılar, insanların ihtiraslarının birer mahsulü oldular (Harrison, 1960:X).

Nasıl ki, *Athene* zeytinlerin hanımı ise; *Dionysos*'da şarabın efendisidir. Şarabın efendisi olması hasebi ile, ve şarabında kuzeyli olmaması nedeni ile, kendisinin kuzeyli olma ihtimali zayıflamaktadır (Harrison, 1960:412). Asma üzüm bir ağaç olduğundan *Dionysos* aynı zamanda ağaç tanrısıdır da. İncir de *Dionysos*'un diğer bir sembolüdür. Bunun yanında *Dionysos* bir çok isme sahiptir. Bunlar; *Bacchos*, *Baccheus*, *Iacchos*, *Bassareus*, *Bromios*, *Euios*, *Sabazios*, *Zagreus*, *Thyoneus*, *Lenaios*, *Elethereus* olarak çağaltılabilir (Harrison, 1960:413).

M.Ö.V. Yüzyılla birlikte *Olimpian* tanrılarının gözden düşmesi ve *Orfik* tanrılarının etkilerinin artırmaları söz konusu olmuştur. Bunun bir ifadesi olarak *Dionysos*, diğer tanrılarının etkisini kırarak, teolojik teorinin bir ifadesi olarak; Eros, her şeyin kaynağı olarak tanımlandı. Modern dünyanın arzuyu fetişleştirmesinde de benzer bir durum olması dikkatten de kaçırılmamalıdır. Modern psikolojinin temel isimlerinden

S.Freud'un Eros merkezli kişilik tanımlaması bunun en iyi ispatıdır, ki *Dionysos* ile olan bağlantısı ise *Dionysos* festivallerinde *fallusun* bayraklaştırılması şeklindedir.¹⁵

Genel olarak, Yunan dinine hakim olan anlayış Dionysos kaynaklı olarak, tapıncı değil kutsamacıdır. Apollo genç bir biçimde hayatın sadeliği, birliği ve saflığı, iken *Dionysos* bir çok biçim ve şekilde, olabildiğince değişimi ve farklılaşmayı ifade eder (Harrison, 1960:439-440).

Unutulmamalıdır ki drama, *Dionysos* dini ile bağlantılıdır. Onunla birlikte Musa'nın ilahileri ve dini içerikli şiir ve şarkıları Yunan'a taşınmıştır (Harrison, 1960:449).

Yunan dini yaşamının merkezi olan *Delphide*; biz, mistisizm elementlerinin bariz tasdikini görmekteyiz, ki bu onların yeteneklerine yabancı olsa gerektir, ve yine aynı elementler zalim ve daha barbar formda Dionysos kültü ile bağlantılı olarak tekrar gözüktü. O şarap tanrısı, aynı zamanda ilham tanrısıdır; ve Ona tapınma ritüeli sarhoşlukla kendinden geçmenin en doruk noktasıdır. Gündelik yaşamın bilincini ve sıkıcılığını bastırmak, kontrol etmek ve olumlu yada olumsuz yanlarını düzenlemek; hayvani yaşamın biricik sade ve dolaysızlığına kaçmak; ve hatta bununla hiçbir aşağılık hissetmemek fakat dahası ilahi gücü yüceltmek söz konusudur. Bu ise *Euripides Bacchae*'sın da anlatılmıştır (Dickinson, 2004:28-29).

Fakat aşırıya varan bu aktivitenin anlamı olan Dionysos tapınması sadece Yunanistan'da olmuş değildir. Bu onunla ilgili bir efsane olan *Dionysos Zagreus* miti ile de ilişkilidir. Biz bunun izlerini, genel Yunan kavramlarının eğilimlerine zıt olan, orphik tarikat olarak bilinen esoterik bir doktrinden öğrenmekteyiz bulmaktayız. Hikayenin bildirdiğine göre: *Zagreus*, *Zeus* ve *Persephone*'nu oğludur. *Hera*, kıskançlıkla Titanları onu yok etmesi için gönderir; büyük mücadeleden sonra titanlar onu öldürür; onu ufak parçalara bölerler ve yerler; fakat, kalbini *Athene* kurtarır ve Zeus'a götürür. Zeus onu yutar, ve ondan ikinci Dionysus'u çıkarır. Dionysus titanları şimşekle yok eder ve onların küllerinden İnsanı yaratır. İnsan bu yüzden iki elementin bir birleşimidir; biri kötü Titanik, diğeri iyi Dionysiac; daha sonra varlık Dionysus'un

¹⁵ Dionysos festivallerinde erkekliği temsil eden Dionysos'un fallus ile temsil edilmesi söz konusudur. Festivale katılanlar tanrı Dionysos'a olan bağlılıklarının topluluk halinde penis taşıyarak ifade ederler. Bu durum batının fallus merkezli kültür olmasının arkasındaki nedeni açıklamaya yeter.

bedeninden ayrıldı, ki bunu da Titanlar yedi yok etti. Bu ana dualizm, hikayenin bildirdiğine göre insan varlığının trajik sürekliliği; ve onun sürekli mücadelesi, Titanik elementlerin kendisinden arınmaktır. Süreç bir çok şekilde genişletilir; fakat, nihai kurtuluş *Dionysos Lysius*'un yardım sözü tarafından (Dickinson, 2004:29). *Dionysos*'un bu hikayesi Hristiyanlık inancındaki Hz.İsa'nın yeniden dirilmesi inancının doğmasına neden olmuştur (Harrison, 1960:439).

Burada orfik tarikatın inanç esası olan, sahip olduğumuz ilk günah inancı; hayatın kısımlarında olan iki birbirine zıt ilkenin birbiri arasında mücadelesi; ve nihai kurtuluşun ilahi güç yardımı ile olacağı sözüdür (Dickinson, 2004:28-29). Tüm bunların ortak anlamı, Yunan pagan inancı olarak nitelenen bu inancın günümüz din anlayışlarına yaptığı katkıdan bahsetmek değil ve fakat Akdeniz kültürünün mensubu bulunmuş olduğu Uygarlığın günümüz uygarlığına olan paralellikleri veya sahip olmuş oldukları mitik ortaklıktan bahsetmektir.

Dionsia ile birlikte trajedi, comedi ve drama kendisini yunan toplumunda hissettirmeye başlamıştır. *Eleusinia* ve *Dionsia* festivalleri ile Yunan toplumu polis grup yaşamını oluşturmaya başlamış; bireysel gelişimin tüm olanaklarında kendisini göstermeye başlamıştır. Sosyal bir anlama sahip olan din kendini festivaller ile ortaya koyuyordu, ki bunun en iyi örneği *Dionsia* da mevcuttu. Bu festival vasıtası ile *Semele*'nin oğlu *Iacchu*'a kendilerine zenginlik vermesi için dua ediyorlardı (Burns, 1919:39-41).

Tanrının, Atina'ya M.Ö.IV. yüzyılda girdiği kabul edilir ve şehrin nüfusunun ve zenginliğinin böylece arttığı kabul edilir. Atina, drama mabedi haline geldi. Yunan dini, tiyatral bir hüviyete *Dionysos* vesilesi ile kavuştu. Daha sonra bu tiyatral anlayış Hristiyanlığı benzer bir biçime sokmuştur (Burns, 1919:42). Bu durum gelecek çağlar için drama kaynaklığı etti. *Dionysos*, şehrin tanrısı olmaya başladığı gibi arzuların ve sarhoşlukla kendinden geçmenin en basit sembolü oldu. Polisin dini haline geldi. Ölçsüzlük, sınırsızlık, irrasyonelite, şehre verilen *Dionysos* tarafından yeni duygular ve tatlar oldu.

Dionsia festivallerinde kullanılan kutsal mekanlar ve onun yerleşimi günümüz modern tiyatrolarına kaynaklık teşkil etti. Bu dönemlerde yani M.Ö.500 yıllarında trajedi ve drama olabildiğince gelişti (Burns, 1919:42).

Artık şehir insanların duygularının yatıştığı dindiği ve sekinete vardığı yerler değil; taşkınlıkların ve aşırılıkların yaşandığı yer haline geldi.

Bu festivalle şehir ruhu yaratıldı. Kırsal yaşamın sakin donuk ve durağanlığı temsil eden Apollocu şehir anlayışı yerini; *Dionasiac* külte, kültüre bıraktı.

Özet olarak, Dionsia festivallerinde Atina, kendisinin insan yaşamına, onun yüksek ve derin yapısına olan o hayranlığını ifade ediyordu. Bu festivalle biz özelde Atina halkının; genelde ise Batı toplumunun duyguyu ve bunun aşırılığı olan arzuyu keşfedişini görmekteyiz. Bu yüzden Avrupa düşün bunalımını temsil eden *Nietzsche* için *Dianysiac* elementler, Apollon dine olan baskınlığı temsil ettiği gibi; bireysel arzulardaki değişimin itkisel yanını ifade etmesi açısından Yunan'da önü alınamayacak ve etkileri günümüze dek taşınacak olan bir değişimin ana tetikleyicisidir. Diğer bir değişle Batı toplum ve birey bunalımlarının en dikkati geçen noktasıdır..

BÖLÜM IV: YUNANLILIĞIN BATI KÜLTÜR KURUMLARI ÜZERİNE İZDÜŞÜMLERİ

İkinci ve üçüncü Bölümlerde ortaya koyduğumuz üzere Yunanlık kandaşlık esasına dayanan bir durum olmayıp tamamen coğrafi ve tarihsel bir olgudur. Kuzeyden gelen kavimlerin son olarak yerleştikleri coğrafya ile girmiş oldukları iyi Jeo-Politik ilişki karşımıza *Yunanlılık* olgusunu çıkardı. Yunanlığın, sahip olmuş olduğu özellikler, kedisini en iyi şekilde polis kavramında ifade etmektedir. Ve polisin sahip olmuş olduğu değerler, Polise ait her bir bireyin de sahip olduğu değerlerdir aynı zamanda. Bireysel özgürlükler, Mitolojik hayal gücü-özgünlük, coğrafi imkansızlıklar nedeni ile açığı çıkan toplumsal yapı ve kurumlar, ve her şeyden önemlisi Polisteki sosyal imkanların ifadesi olan festivaller; bütün bunların hepsi, Yunan değerlerini oluşturduğu gibi çağdaş dünya için birer referans konumundadır.

Yunanın, çağdaş dünyayı tanımlayan değerleri üretmede Avrupa'ya göre daha bereketli olmasının nedeni Doğu ile girmiş olduğu ilişkilerdir. Tabii ki, bu ilişki ticaret esasına dayandığı gibi başka şeylere de dayanmaktadır. Bu Avrupa'dan aldıklarını Doğuya; Doğudan da ya resmi yolla yada baskınlar yolu ile aldıklarını da Avrupa'ya aktarma şeklinde olmuştur. Yunan'ın, Doğu ile girmiş olduğu ilişkiler kendisini toprak ekonomisinden kurtararak toplumsal ve kültürel değişmelere imkan sağlamıştır. Doğu sosyo-kültürel değerleri aktarımı sonucu; Yunan'da, tüketim fazlası meydana gelip; neticesinde tamamen ticari mal birikimine imkan verdi. Bu durum Batı adına Yunan tarafından, ortaya konan sermaye birikimini ifade ediyordu. Uzun yılları alan dönem sonunda İtalya, Yunan kültürünün canlandığı nokta olarak; Rönesans şeklinde belirdi. İşte böylece; Batı dinini, siyasetini, düşününü, tarihini, edebiyatını etkileyecek ve belirleyecek bir hal alarak günümüze taşındı.

Modern zamanlarda; Batının, Yunan tecrübesinin diğer bir *Mythik* aşamasını ifade etmesi anlamında; insanlığın, hala, var oluşundan bu güne sahip olduğu ontolojik-yapısal sorunlardan hiç bir şey kaybetmediğini ifade eder.

4.1. Dinde

İngilizce'ye eski Fransızca yolu ile Latince'den gelen *Religio* kavramı: anlam olarak doğüstü güçlerden korkmak ve -Latince *pietās* yani- dindarlık, sorumluluk anlamından gelir. Kök olarak ise, bağlanmak(tie up) anlamına gelen *religare* kelimesinden gelmiştir; o da, *re+ligare* (to bind) kelimesinden gelir (Collins, 2000).

Kavramın etimolojik anlamda, bir şeylere bağlanma ve inanma anlamı bizi; Yunanın mitoloji anlayışını din olarak tanımlamaktan alıkoyamaz. Bugünkü din sosyolojisinde tanımladığımız din kavramı da, Yunan tarih perspektifinden bakıldığı kadarı ile; büyük sosyologların nazarında, *Mit*'lerden türemiş yada türetilmiştir. Din, moden sosyal antropolojinin babası olan Durkheim tarafından, sosyal fenomen olarak kabul edilir. Bu boyutu ile sosyal olgu, sosyal gerçeklik, gibi kavramlar mitik anlam ve öneme sahip kavramlardır (Lewis, 1996:51).

Eleusis Mysteryleri, Dionysiac veya Bacchic Mysteryleri, Meter Mysteryleri, İsis Mysteryleri ve Mithras Mysteryleri; Yunan kültürü dolayımı ile Batı kültür ve kurumlarının sekilendirilmesinde yada geldiği yerin anlaşılmasında kullanılacak birincil kaynaklardır

Yunan dinin toplumsal köklerini ifade eden mitolojilerde çevre ülkelerden Yunan'a gelmiştir. Bu nedenle, geniş anlamda; Yunanda, din anlayışı dünyanın geri kalan kısmının sahip olmuş olduğu geleneksel din anlayışın dışına çıkamamıştır. Fakat bazı form değişiklikleri ile diğer geleneksel din anlayışları karşısında başkalaşım süreci içerisine girmiştir.

Antik yunan dinine kaynaklık eden Miken-Girit dini, Akdeniz coğrafyası nedeni ile Mısır dinlerinden-mysterylerinden etkilenmiştir. Buna mukabil Pre-Homerik din, Miken-Girit dinidir. Festival boyutuna sahip bu dinin günümüz Batı toplumu kurumlarına yansması, kendisini en iyi din kurumunda hissettirmiştir. Şöyle ki, bu *Miken-Girit* dinin en önemli simgelerinden ve Minoan ibadetinin en önemli sembollerinden olan *çift balta* (double axe) Hristyanlığın haçına ilham kaynağı olmuştur (Kyriazis, 1993:107). Ve bu durum asıl itibarı ile Mitraik bir yapıya sahip olup Yunan paganizminin devamı olan Roma'da kendisini daha fazla hissettirmiştir.

Diğer Yunan mitolojisinin dini kaynakları ise, Mısır, Küçük Asya'ya aittir. Tanrı Osiris, kendisi, karısı İsis ve onların oğlu olan Horus'dan oluşan bir üçlemedir. Osiris (İdris), yaşamın kendisinden doğduğu kutsal babayı, İsis onun dişil ve üretken yanını, Horus ise İlahi Kelam ve maddi alemi temsil eder. Bu inanç sistemine göre Tanrı bir bütündür ve tektir. Bu üç kişilik bölünme zaafın değil, mükemmelliğin ifadesidir. Proclus'un - Platonik varlık anlayışı dolayımı ile- pagan tanrılar hakkında yapmış olduğu açıklamayı; üç büyük kilise babasından biri olan *Denis (Dionysios The Areopagite)*, Hristiyan evren anlayışının melek düzenini, kilisenin yeryüzündeki derecesini, hatta varlık zincirini ve görünmez ruhlara alemini -de içine alacak şekilde genişleterek açıklamak için kullanması söz konusudur (Luscombe,1997:24). Hristiyan teslis inancının mitik boyutu; Yunan'ın, çevre ülkelerden aldığı mitolojik kültürü, devşirmesi ve kendi toplumunda içselleştirmesi ile mümkün olmuştur. Orfik öğretiye göre, tüm tanrıların en büyüğü olan Zeus, tüm evrenin kendisinden var olduğu Tanrıdır. Dionysos ise onun oğlu, yani tezahür etmiş İlahi Kelamdır. Bir diğer adı ile, *Horus*'dur. İnsanlar Dionysos'dan birer parçadır. Mısır mitolojisinin Antik Yunan'a etkileri nedeni ile Yunan da mitoloji kültürü gelişmiş iken bunun Batı toplumuna etkilerini Hristiyanlık üzerinden görmekteyiz. Yunan *Mysterylerinin* M.S. 391-392 tarihlerinde ansızın kaybolması, onların Hristiyanlığın içinde tekrar doğuşlarının başlangıç anını ifade eden bir tarihtir (Burket, 1987:53).

Yunan Mitolojisinin baba tanrısı Zeus, Hristiyan inancında Crist'e yani Hz. İsa'ya benzemektedir. Özellikle Zeus'un Mısır-Trakya-Girit kökenli bir tanrı olmasının yanında *Dikte* de bir mağarada doğmasının çeşitli kazılarla ortaya konması; bu yakınlığı ifade etmede yeterli bir kanıttır (Harrison, 1912:4-11). Benzer bir şekilde, pek fazla bilinmeyen *Mitraizm*'de bu durumun kısmen dile getirilmesi; Yunan ve Roma uygarlıklarının kültürel temellerini anlamada ve Modern dünyayı anlamlandırmada yararlı olabilir kanaatindeyiz. Şöyle ki, aslen Mitraizm kültürü İran ve Hint kökenlidir; ve bu kültürün etkisini bizler, Yunan mirası üzerine konmuş Roma üzerinde görmekteyiz. Yine Mithra'nın *25 Aralıkta* bir mağarada, çobanların nezaretinde doğması; daha sonra bir hoca ve üstad olarak şehir şehir gezmesi; 12 arkadaşının ve havarisinin olması; mucizeler sergilemesi; kendi bedenini dünya barışı için feda etmesi; ölümünden üç gün sonra göğe yükselmesi; her yıl yeniden doğuşunun kutlanması; Mesih- kurtarıcı -ışık-hakikat-yol olarak ifade edilmesi; kutsal gününün cumartesi olması; Hristiyanlıktaki

Easter kutlamalarına kaynaklık eden ana *Mithraik* festivallerin varlığı; Mithra'nın bedeni ve kanının kutsal olması ve kutsanması; saydığımız tüm bu unsurların toplamı olan *Mitraik* unsurlar: *Zeus-Crist* kavramlarında özetlenmektedir. Bu nedenle klasik Hristiyanlığın oluşumuna temel teşkil etmesinin yanında çağdaş dünyanın temel dinamiklerinin de temel belirleyicilerindedir (Holding, 2005). Ve hatta daha iddialı konuşmak gerekirse; Batı yada Roma, Hristiyanlık gibi bir Judo-Greek geleneği yaşamamış olsa idi; bugün Batıda, yaşayan din olarak *Mithraizm*'i görüyor olacaktık. Buna karşın *Mithraizm* kendini Roma toplumsalında, Hristiyanlık ile aynileşerek kaybettirdi. Zaten Roma'da, özellikle askerler arasında; gizli bir örgütlenme yapısı onun (gizli)secret bir cemaat olarak yavaş yavaş tarih sahnesinden silinmesine neden oldu.

Hristiyanlıktaki bapizm (vaftiz), yani yeni doğan çocukların dinsel bir törenle kutsanması da; diğeri bir, Yunan festivallerinde karşılaşılabileceğimiz manzaralardandır. Biz, Hristiyanların bapizm geleneğinin, Zerdüştilerden aldığı hakkında bilgilere de sahibiz (Cumont, 1903). Hristiyanlığın sahip olmuş olduğu bir çok ritüel gibi kökenini mysterylere borçludur (Harrison, 1912:34). Bir çok ilk çağ Hristiyanı, Hristiyan ibadetleri ile *Mysteryler* arasında bir çakışmanın olası olduğuna şahit olmuşlardır. Platonik felsefenin etkisi yanı sıra; *Baptisizm Mysteryleri* ve *Eucharism* bunun en dikkati çeken örneklerindedir (Burket, 1987:3).

Mythik inanın ne olduğu sorusu, Antik döneme ve Hristiyanlık inancına ait en önemli temel sorudur (Burket, 1987:1). *Franz Cumont; The Oriental Religion In Roman Paganizm* adlı eseri ve *Richard Reitzenstein'in Hellenistic Mystery Religion* adlı eserlerinde Yunan ve Helenistik dünyaya etki eden Doğu din ve inançlarından bahseder. *Mater Magna*, Yunan ve Roma için Frig tanrıçası iken; *İsis*, Mısır; *Mithra*, ise İran'a aittir. Bu tanrı ve tanrıçaların Yunan kültürünü etkilemeleri söz konusu olduğu gibi Yunandan sonra gelen *Roma, Rönesans İnsanı ve Modern Batı Uygarlığı* kurumları üzerinde çok büyük etkiler bırakmıştır.

Yunan festivallerinin bir sosyalleşme aracı olarak kullanıldığını daha önce Olimpiyatlar¹⁶ için yaptığımız yorumlarda ifade etmiştik. Mitlerin ilk kullanışı

¹⁶ Batı'da Olimpik ruh Fransa tarafından 1896 da gerçekleştirilmiştir. Bu organizasyonun ikinci ayağı Atina'da yani olimpiyatların tarihi(M.Ö.776) yerinde gerçekleştirilmiş ve İnsanlık dini değerleri olarak ifade edilerek tüm ülkelerin bu ortak muştü etrafında toplanmaları söz konusu olmuştur. Antik şekli Eski Yunan'da yapılan oyunlar Fransız

olimpiyatlar vesile ile; oyunların, kahramanların ve ölü ruhların şerefine adanması şeklinde olmuştur. Olimpik oyunların festival olmasının yanında diğer bir özelliği de dinsel olmasıdır. Olimpik oyunların Cristmass'a denk gelecek bir vakitte gerçekleşmesi dinsel bir gün olan Cristmass'ın hem pagan hem de festivallerden mülhem özellikler taşıdığını ortaya koyar (Harrison, 1912). Batıda da, Cristmass'ın şenlik havasında; ve bir o kadar da tüketim çılgınlığı içerisinde geçiyor olması; toplum-din ve festival kavramlarının Batıda, nasıl birbiri içine geçtiğinin en güzel ifadesidir.

4.2. Siyasette

Politika, kanun ve yönetim işleri ile sınırlandırılabilir. Fakat Atina politikası için dini, bu alanın içinden çıkarmak doğru olmaz. Moralin bir çok yönü , drama, mimari, müzik, ve de heykeltıraşlık gibi tüm bu estetik alanlar; Yunanlı deyişte ve anlamda politiktir. Atina'da, polis hizmetleri, ve onun festivalleri ile; mahkemeler arasında açık bir ayırım mevcut değildi. Bizim anlayacağımız manada saf dinsel olan, saf politik olandı. Bu anlamda Festivaller, bir çeşit diplomatik fırsat, bir iş girişimi olarak; tanrısal güçten ayırt edilmemektedir (Burns, 1919:72).

Bizler sembolik ve doğacı toplum modellerine temel teşkil edecek gelişmelere ilk defa Antik Yunan'da rastlıyoruz (Sunar, 1999:57). Her ne kadar Antik Yunanla birlikte toplum, felsefi olarak inşa edilmeye çalışılarak; toplum, dinsel tanımlamaların alanı dışına çıkmıştır deniliyor ise de; asıl itibarı ile felsefenin mitik olması ve bu mitikliğin de çağdaş manada dine tekabül etmesi nedeni ile felsefe, hiçbir zaman dinin alanı dışına çıkmayı başaramamıştır; ve bu nedenle de, politika bu alandan hiçbir zaman soyutlanamamıştır. Bu nedenledir ki, Platon'un Devleti ideal Tanrı devletin yeryüzüne bir ışması, idenin yani dinin yeryüzüne taşması şeklinde de okunabilir. Aristoteles'in ifade ettiği kadarı ile de bizler Polisi dinsel olarak tanımlayabiliriz. T.Hobbes ve J.Locke'cu Modern devlet anlayışları da, bu köklerin yani Yunan düzen (Apollo) ve ilerleme(Dionysos) anlayışının bir tezahürüdür.

soylusu Pierre Frèdy, Baron de Coubertin tarafından 19. yüzyıl'ın sonlarında modernize edilmiştir. Olimpiyat Oyunları'nın yaz sporlarını içeren ve daha iyi bilineni olan Yaz Olimpiyatları, 1896'dan beri Dünya Savaşları istisnaları hariç her dört yılda bir yapılagelmiştir. Kış Oyunları ise 1924'te yapılmaya başlanmıştır ve 1994'ten beri Yaz Oyunlarının yapıldığı yıllardan iki sene sonra yapılmaktadır.

Atina ideallerinin günümüz politik anlayışına yansımaları ise; *demokrasi ve bireysel özgürlük* kavramı, olarak özetlenebilir. Bu kavradan biri olan *Liberty*, Modern zamanların meşhur kanlı Fransız ihtilaline damgasını vurmuştur. Yönetmel açıdan ise *otonomi* de Antik Yunan'da modern olarak ifade edilebilecek önemli kavramlardandır.

Olimpian , *Pythian* , *Isthmian* ve *Nemean oyunları*, Atina için yeni politik ilgiler için fırsat teşkil ediyordu. Bunlardan Olimpian'da, her dört yılda bir, temsilciler ve özel hacılar şehri ziyaret ederlerdi. Dört bir yana haberciler gönderilirdi. Olimpia'ya elçiler yollanırdı; böylece atletik müsabakalar, edebi konuşmalar ve adaklar adanırdı (Burns, 1919:82). Tüm bunlar Atina'da, politik durumun ne kadar canlı olduğunun ifadesidir. Bu nedenle 1896 de ilk Olimpiyatın yapılmasının arkasındaki karar, tamamen politik olup; dünya milletlerini bir takım Atina idealleri etrafında birleştirmek maksatlı iken; Dünya milletlerini, Yunan sitelerinde olan şekli ile tek bir polis'in değerinde birleştirmeyi amaçlanmıştı.

Atina'nın, *bireyci özgürlük (Individual liberty)* kavramı öz olarak öncelikle aristokratiktir; bu nedenle azınlığın ideasıdır. İkinci olarak ise, *şehirli yurtseverlikle (Civic patriotism)* alakalıdır. Bunun günümüze izdüşümü ise politikanın daha çok büyük kentlerde olması şeklindedir. Modern ulus devlet fikrinin dayandığı temel unsur olan milli devlet anlayışları kendilerine antikiteden kök almışlardır.

Çağdaş demokrasinin günümüz açmazı ise öz itibar ile aristokratik ve şehre ait bir takım duygusal birliktelikleri ifade etmesidir. Bunun en güzel ifadesi; bugün, hala politikanın bir takım elit sınıfların kontrolü altında olmasıdır. Yönetimin halkın elinden fakat bir takım iktidar elitlerin vasıtası ile sağlanıyor olması; Atina Filozoflarının, Atina demokrasisine yapmış olduğu o eleştirinin günümüzde de hala nasıl geçerliliğinin koruduğunun ifadesidir. Modern devlet anlayışının yolu Atina polisinden geçer. Çünkü Atinalılar için polis devlet olma hükmünde idi. Batı, totaliter ve tiranlık rejimlerine olan düşmanlığını her ne kadar yaşamış olduğu yakın dönem tecrübelerine bağlasa da; bu düşmanlığın asıl kültürel kökleri daha derilerde Yunan da yatmaktadır. Bu durum Atina ile Sparta arasındaki ilişkide yatmaktadır. Uzak örneği olan Perslere dayanmaktadır. Bunun tarihsel şuuru Homeros'un eserlerinde saklıdır.

Batı, politik değerlerin soy kütüğü olması anlamında; Atina demokrasisinden öğrenebileceğimiz bir çok şey vardır. Atina demokrasisinin doğuşunda, Atina krallarının büyük bir rolü olduğu gibi; Atina aristokrasisinin de rolü vardır. Biz I. Bölüm de, buna benzer bir durumla karşılaştık. Orada, *Uygurluk* kavramı Fransa'da, aristokrasinin eli ile mümkün olmuştu. Bununla birlikte tüccar sınıfının etkisi de yadsınamazdı. Bu itibar ile Batı medeniyeti asıl itibarı ile, *aristokratik, burjuva* eksenli aktörlere sahip olan *etnosentrik* bir kültüre dayanır.

Dünyanın başka bölgelerinde örneğin, Çin'de, Hint'te *Cumhuriyet ve Demokrasi* gibi kavramlar ve kurumlar olmasına rağmen; Atina'daki toplum durumunun, Batı demokrasileri için bir referans olmasının nedeni; *Atina Demokrasisinin* dünyanın diğer bölgeleri ile karşılaştırıldığında *bireyci* olmasının da yatmaktadır. Atina demokrasisi, daha çok bireyin ön plana çıkması ve bireysel değerlerin ön plana alınmasını istemektedir. Diğer çağdaş olan demokrasilere nazaran, Atina demokrasisinin itici gücü; kendisinin dayanmış olduğu deniz aşırı sömürgelerden gelen gayri-demokratik yollarla elde edilmiş zenginliklere dayanır. Bu zenginlikler sebebi ile de 300-400 bin civarında olan özgür Atina'nın, 20 bin civarında olan kamu görevlilerinin ücretleri ödenebiliyordu. Ve Atinalı her yurttaş, Demokratik organizasyonlardan en az birine katılmıştı. Bu nedenle, Yunan Demokrasi anlayışı, bu kadar saf demokrasi anlayışını pratize etmek için köleye ihtiyaç duymaktadır. Saf Demokrasi, artık değerle beslenen ve üretemeyen bir sınıfa ihtiyaç duyar, ki Atina bunun için en uygun Yunan polisidir.

Benzer bir durumun çağdaş batı demokrasilerinde söz konusu olması mümkündür. *I.Wallerstein*'in *Dünya Sistemi* olarak tanımlamış olduğu modern dünyanın yapısı merkez-çevre kuramı, Çağdaş Batını gelmiş olduğu durumu izah eder ki Atina bunun Antikitedeki ilk örneğidir. Batıda, Refah devleti anlayışının mümkün olmasının sebebi; batının gütmüş olduğu kolonyalist politikalar ve nihayetinde de emperyalist politikalarıdır. Tüm bunların tarihsel referansları Homeros'tur. Gelmiş olduğumuz *küresel kapitalizm-finansal kapitaliz* aşaması ise zayıflayan refah devleti politikalarının son iktisadi strüktürüdür. Bunun çağdaş kültürel mantığı da Post-modernizm dir. Nitekim Frederic Jameson postmodernliği geç kapitalizmin kültürel mantığı olarak tanımlar. Batının geçirdiği ekonomik krizler asıl itibarı ile *Dionysiak iç tepiler* olup; Yunan toplumsalına ait tepkilerdir. Burada dikkati çeken nokta, toplumsal taleplerin en

maksimum düzeyde karşılanma aracı demek olan demokrasinin; kendini işletebilmek için sermaye ile işbirliği halinde olmasıdır; ve bu nokta demokrasinin tarihsel kökleri ile Batı arasında benzerlik açığa çıkar.

Atina demokrasisinin sahip olduğu üç büyük sorun; zengine de yoksula da eşit siyasal hakları veren düzen; gelirlerin paylaşımındaki zorluklar; ve dış ilişkiler; şu an Batı demokrasilerindeki açmazların da ontolojik sorunlar olduğunu ortaya koyar. Perslerle yaşanan tecrübeler neticesinde M.Ö.429 da, Atina’da, yönetim saf demokratik biçime dönüşünce, kendileri için istedikleri özgürlükleri başkalarına tanımamaya başladı. M..Ö. 462-461 yılları arasında Pericles Atina’da ilk demokratik reformları gerçekleştirdi. Atina demokrasisi Pericles’in ölümü ile erdemini yitirdi; -benzer bir durum Batı demokrasileri içinde söylenebilir, ve Batı demokrasilerinin zaman zaman erdemli olduğuna şahit olmaktayız- M.Ö. 428 de Atina’ya bağlı sitelerden *Mitylene* bağımsızlığını istedi. Deri satıcısı *Cleon*, bunu şehirdeki tüm askerlik çağına gelmiş erkekleri öldürerek engellemeyi teklif etti. Bunu ise demokratik bir tavırla ve hatta adalet talebi ile yapıyordu. Bu talebe karşı çıkıldı fakat, ılımlılar bile önce kararlaştırılan altı bin kişi yerine binden fazla insan öldürebilmeyi başarabilmiştir. Tüm bu olan bitenlere rağmen Atina demokratik kalabilmeyi her nasılsa başarabilmiştir. Bu şekilde hızını alamayan Yunan demokrasisi; Persleri yenmenin verdiği hakla diğer çevre olan sitelere olan vergiyi kendi lehlerine artırdılar. *Melos*’u birkaç ay süren kuşatma neticesinde alarak tüm erkekleri öldürdüler. Kalan çocuk ve kadınları köle olarak sattılar. *Thucydides*, Atina elçilerinin durumunu şöyle özetler: “*sizde bilirsiniz ki hak, güçleri eşit olanlar arasında söz konusudur. Güçlüler yapabileceklerinin yaparlar zayıflarda katlana bileceklerine katlanırlar*”. Atina demokrasisinin doğuşu hakkında Platon’da benzer bir şekilde aristokrasinin yerini yoksulların, zenginleri alt edip onları sürgüne göndermeleri ile doğduğunu ifade eder. Benzer durumlara batı demokrasilerinin belirli dönemlerinden örnekler verilebilir (Parkinson, 1984:159-165). Siyaset teorisinde *J.S.Mill* ve *J.Bentham*’ın birey anlayışları olan *en çoğun en fazla mutluluğ, myhytik* Atina’nın günümüze çağdaş yansımaları olarak okunmalıdır. Çağdaş demokrasinin merkezi yerinde duran ulus devlet anlayışını tanımlayan millet-milliyetçilik anlayışlarının da Yunan’dan çıkarabiliriz. Yunan sitelerinin siyasal ve sosyal yapılarının, modern milliyetçiliğe kaynaklık ettiğini; Atina polisinin örgüt yapısına en iyi bir şekilde ortaya koyar (Sezer, 1990:116).

4.3. Düşünce Hayatında

Teorik sosyolojide ve felsefede, sosyolojik olan ile felsefi olan birbirinden ayrılamayacak kadar karşılıklı geçişlere sahiptir. Bu nedenle Yunan Uygarlığının günümüz uygarlığına yapmış olduğu etki, felsefenin nesnelleşmesi olan sosyolojide daha fazla izini kaybettirir.

Michael Foucault'nun soy kütük çalışması, benzer bir şekilde toplumsal yapıların temelini tespit etmede kullanılan bir yöntem olmasının yanında toplumsal yapıların iç dinamiklerinin de deşifre edilmesinde kullanılan bir yöntemdir. Nitekim biz de, Foucault'un daha önce Batı kültürünü deşifre etmede kullandığı, arkeolojik/soy kütük metodunu bir anlamda Yunanlılığa uygulamaya çalıştık.

Artık yağmur, Zeus nedeni ile değil de bulutlar nedeniyledir. Her şey böylece hareket etmektedir; gelişmektedir. Mitoloji, yerini akla bırakarak; doğa olayları nesnel veya nedensel olarak açıklanmaya başlanmıştır. Bu, gelecekte felsefenin insanlık tarihine ne kadar büyük bir evlat vereceğinin ifadesidir (Burns, 1919:159).

Nasıl ki din olabildiğince mysterylerden etkilenmiş ise felsefede ondan etkilenmiş; ve hatta, var oluşunu mysterylere borçludur. Homeros'un sahibi olduğuna inanılan, *Odyssey* ile *modern dünya miti* arasında çok büyük bir benzerlik vardır. *Odyssey*, değişimin şekli; mekanizmin ilkesidir. Bu durum benzer bir şekilde kendisini bize: *Robinson Crusoe*'da -Marks'ın ifadesi ile- *liberal kapitalizmin miti ve kökeni* şeklinde göstermektedir. Bu modern mitten, bütün toplum ve ekonomi yükselir ve bu beyaz bloğun becerisi ile emeğine bir çok şey borçludur (Adorno ve Horkheimer,1979:61). Hegel'de, açıkça karşımıza çıkan efendi-köle diyalektiğinin modern dünyada mitolojik kökleri Homer'in *Odyssey*'inde saklıdır. Modern dünyanın temel kavramlarından olan, özel mülkiyeti, örgütlü işçiyi, burjuva, proleter ilişkisini ve hatta hristiyanlığı, *Odyssey* mitolojisinden hareketle yorumlayabiliriz (Yonarsoy, 1992)

Diğer bir Yunan mitolojisi kahramanı tanrıça *Pandora*, Yunan mitolojisinde, tanrılar tarafından kendisine emanet edilmiş; içi yeryüzünde bulunabilecek bütün kötülüklerin doldurulduğu ve bunun yanına bir de dünyanın kötülüklerine direnme gücü sağlayan umudun kapatıldığı bir kutunun emanet edildiği meraklı, tedbirsiz bir kadını, tanrıçayı

simgelemektedir. Kutu açılır ve yeryüzüne kötülüler saçılır. Pandoranın kutusunda geriye kalan sadece umuttur. Bu mitolojik hikaye ile, işte ilerleme ve gelişme düşüncesi Pandoranın umudu; Altı çağa dönüş şeklinde, modern insanın bunalımını ifade eder. Kapitalizmin bir veçhesi ile insanlara umut dağıtıyor olmasına karşın diğer taraftan yeryüzünü büyük bir yıkıma sürüklemesi *pandoramik* bir durum olmaktadır. Yunan mitolojisine hakim olan anlayış tanrıların yeryüzündeki insanların iyiliğini düşünmüyor olmasıdır. İnsanın varoluşu tanrıya rağmenidir. 20.yüzyıl insanının içinde bulunmuş olduğu bu bunalım içerisinde yaşamış olduğu çağın *post-mitik* özelliği nedeniyledir. Ki çağın bu *post-mitik* yapısı yaşamın her yerine öyle sızmıştır ki bunu ancak sembolik bir okuma ile anlamlı hale getirebiliriz. Goethe'nin Faust'u da, modern insanın Aydınlanma ile karşı karşıya kaldığı o şaşkınlığı ve modern bilincin doğuşunu ifade eder. Bu bağlamda modern mit anlayışının en klasik başyapıtı olarak bu eseri kabul edebiliriz¹⁷

Yunan felsefesi, büyük bir mitoloji kültüründen hemen sonra ve dizgisel felsefeden hemen önce, insanı merkeze koymasının yanında; insan olarak, *Yunan nedir?*¹⁸ Sorusunu cevaplamaya çalışmıştır. Mesele, felsefenin yani düşünsel etkinliğin nerede çıkıp çıkmadığı değil; bu düşünsel etkinliğin merkezine konan şeyin ne olduğu sorunu olduğu gibi merkeze kimin konduğudur da.

Elbette merkeze insanı koyar ve diğer gerçekleri bunun dışına iterseniz; felsefe saf anlamda, Yunan değerlerinin Tarih dışı çağı olan Altın çağın tekrar yeni baştan kurgulanmasından başka bir şey olmayacaktır. Bu bahisten olarak, Doğu dünyası için ne insan sorunu, ne çevre sorunu, ne de varlık sorunu vardı. Sorunun olmadığı yerde tabii ki felsefede olamazdı. Tabii ki bu anlamda doğu dünyasının bu sorulara duyarsız kandiğinden bahsetmiyoruz ancak Batı için soru olan bu alanların doğu için soru olmaktan çok uzak olduğunu ifade ediyoruz. Fakat batının felsefe tarihini yazarken tamamen batı dışı dünyadaki düşünsel etkinlikleri felsefe olarak tanımlamama gibi etnosentrik yanılığının düştüğü hataya düşmekten sakınmalıyız (Scharfstein, 2006). Tüm bu sorunların yaşandığı dünyanın dinamik merkezi Yunandı; Doğu karşısında Batı, olmanın ön bilincini oluşturdu; Felsefe, kendini tarihte en iyi Yunanda yaşadı. Karşıt bir bilinç olarak Doğunun zenginliklerinin mantıksal kategorilerinin bir ifadesi olarak;

¹⁷ M.Bermann Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor adlı eserinde Faus'un bizce nasıl okunması ve anlaşılması gerektiğine dair bilgi vermektedir.

Doğunun tarihsiz veya talihsiz bir ifadesi olmaya çalıştı. Platon'un *Devleti* büyük oranda *Herodote*'un Mısır gözlemlerinin idealize edilmesiydi. Diğer taraftan *Chuang Tzu's*'nin argümanları Platonun üç-insan argümanına, gerçek ve hayalin birbirinden ayırt edilemezliği ve bir tartışmanın objektif galibi olamayacağı görüşü ile benzerlikler arz etmektedir (Scharfstein, 2006). Bizler daha sonra ki zamanlarda Batıda benzer bir şekilde Doğu tarzı ideal Devlet tiplmeleriyle karşılaşmaktayız. Bu tiplmelerin toplumsal bilinci, Doğunun zenginliklerinin Yunan bilincinde bırakmış olduğu derin izlerde görülür (Yonarsoy, 1992).

M.Ö. 580 yılları itibarı ile *Thales* ve *Anaximenes* yetişti ve ileride Batı uygarlığının temel ölçütlerinden biri olacak *felsefe* ve *bilimin* doğuşunun kapısını araladı. Bu nedenle kendileri içi Doğa filozofları tabiri kullanılır. M.Ö. 530 yılında ise matematikçi *Pythagoras*, Croton'da dini *kardeşlik örgütünü* kurdu. M.Ö. 399'da *Sokrates*, baldıran zehiri içerek ölüme mahkum edildi. M.Ö. 386'da Platon *Akademie* ders vermeye başladı. M.Ö.335'te ise Aristoteles *Lyceum*'u kurdu (Kyriazis, 2005). Yunan uygarlığının kurucularından olan *Euclides*, *Çiçeron*, *Pisagor* ve *Eflatun* gibi felsefe okulu ve din kurucuları hep Mısır'ın o ünlü mabedinde, "*Osiris Mabedinde*" inisiye edildiler. Günümüz uygarlığı üzerinde özellikle son ikisi son derece etkili olmuştur Yunan altın çağının bu filozofları ileride, Rönesans ve Reform için Batıya kaynaklık teşkil edeceklerdir.

Yunan düşüncesinin en önemli örneklerini bize veren Platon'un eserlerinde tamamen Yunan mitolojisinin tanrıları ve geleneği yer alır. Örneğin *Timaeus*'ta Atina/Attic kült konu edilir ve Yunan kozmoloji anlayışı felsefi bir tonda anlatılır. Eser, Yunanın toplumsal temellerini, mitolojiler vasıtası ile açığa çıkarılan ontolojik olguları içerir. Atina Akademisi her ne kadar Rönesans insanı için ve seküler üniversite için ilham kaynağı olsa da Atina devlet dinine entegre olmuş dinsel bir okuldur. Bu boyutu ile din ve mitoloji iç içe girmiştir. Bu bağlamda modern dünyanın kurumlarının *mythik* olması kaçınılmazdır. *Timaeus* ile asıl itibarı ile Yunan'da hiçbir şey değişmeyecektir, yalnızca *Spiritual mythten*, *Rasyonal mythte* geçiş söz konusudur (Blackhirst, 2004).

¹⁸ Aydınlanma çağında da benzer soruların sorulduğuna şahit olmaktayız.

Burada hemen akla gelen en önemli soru şu olsa gerek: acaba mitoloji mi Yunanı doğurdu? Yoksa Yunan mı mitolojiyi sorusudur, ki bu sosyolojinin yapısalcı toplum kuramının muhatap olduğu soruya benzer.

Batı felsefesine insanı sokan ve *insanı her şeyin ölçütü* yapan *Protogoras*'ın sofist felsefesi, XX. yüzyıl Ekzistansiyalist felsefesi için toplumsal bir ortam meydana getirmiş; Kierkegaard'cı bunalıma imkan veren Rönesans ve reform insanı yaratabilmiş; kendine, topluma yabancılaşan yeni uygarlığın *a priori* olmuştur.

Socrates, Aristophanes'in *Clouds* ve Euripides'in *Frogs* adlı eserinde, fizikçi ve matematikçi bir bilim adamı olarak tasvir edilir. Modern anlamda felsefenin kurucusu olduğu, bir çok çağdaş akademisyen tarafından ifade edilmektedir. Sokrates'in Atina polisi ile çok iyi ilişkiler kuramamasına rağmen, Atina yaşam tarzından vazgeçememiştir. Atina'nın, görece diğer site devletlerine oranla daha modern niteliklere sahip olması; belki de Sokrates'in dikkatini çeken ve kendisini ondan koparamadığı; önemli bir faktör olmasının yanında; bu durum çağdaş akademisyenlerin Sokrates'i modern felsefenin temeli olarak kabul etmesindeki temel saiktir de. Sokrates'in felsefesinin dinsel olmadığı konusu şüphelidir; ve hatta Sokrates'in ait olmuş olduğu grubun dinsel bir grup olduğu fikri kabul görmektedir. Sokrates'in ortaya koyduğu felsefenin toplumsal arka planında Yunan mitolojisi ve dini yatmaktadır. Bu da bütün bir Batı uygarlığını üzerine inşa olmuş olduğu mitik dini geleneği ifade eder. Sokrates ölümü ile birlikte sahip olmuş olduğu din anlayışı kendi izini mitik dünyada kaybettirdi. Socrates, Atina toplumuna yeni tanrılar ve inançlar getirerek en vahim kötülüğü yapmıştır. Toplumsal değerleri ve onun kurumlarını tartışma konusu yaptı. O güne dek sürmekte olan Yunan geleneğine, en büyük darbeyi indirdi. Her ne kadar *etiği* Batı alemine kazandırmış olsa da; bu boyutu ile Dizgisel felsefenin bu kısmı ona ait olmasa da, *Olympus Dağı* tanrılarını yerle bir etmiştir.

Yunan mitoloji geleneğinin en büyük temsilcilerinden olan Apolliyen ve Diyonizyan karşıtlığı estetiğin en temel kavramı olduğu gibi sosyoloji anlayışının en temel iki kavramı olan *düzen ve ilerleme* anlayışının iki büyük mitik köküdür. Bu da en iyi şekilde kendisini sosyoloji bilimini XIX. yüzyılda kuracak olan Auguste Comte'un pozitivist felsefesinde bulacaktır. İlginç bir şekilde bu iki kavram Nietzsche'nin

felsefesinde de çok büyük olumlu anlamlara gelirken; yine bu iki kavram, Rönesans insanın yaşadığı bunalımın kaynağı olması nedeni ile paradoksal bir yapıya sahiptir. Yüzyılın toplumsal ruhbilimcisi Nietzsche için bu durum hem bir hayat kaynağı, hem de yaşamın kendisine kasteden, umutsuz bir kaderin ifadesidir. Bu iki kavram modern yaşamın bunalımlarının toplumsal Oidpus kompleksidir.

Dionysos, her ne kadar bize modern bir dünya inşa edebilme bilgisini verse de; kendisi ile birlikte insanlığın yıkıma sürüklemiş ve başına modern dünyanın bunalımlarını açabilmeyi becerebilmiştir. Toplumbilim dilinin, son on yılda büyük bir coşkunlukla ifade ettiği ve fakat çaresizlikle kutsadığı kültür bunalımı, kitle kültürü kavramları bunun en canlı örneğidir. Bu durumun psikolojideki karşılığı ise çağdaş psikolojinin, ruh sağlığı yerinde insan tanımının; nasıl modern insanın bunalımlarını örtmede kullanılıyor olmasında saklıdır.

Batı alemi, Descartes ile başlayan bilim alandaki büyük dönüşümü; daha çok Apollocu evren anlayışının Batıda yerini Dionysiac, 'eros-haz' evren anlayışına bırakmasıdır. Socrates öncesi felsefenin, pür anlamda Batı modern felsefesini ifade etmesine karşın Socrates sonrası felsefenin en somut örneği olan Dizgisel felsefenin olgun Yunan örneği, Aristocu evren anlayışı; Modern bilim ve evren anlayışı ile büyük çelişiler içermektedir.

Genel olarak ortaçağ düşüncesi kendine kaynak olarak M.Ö.600-400 arası Antik çağın filozoflarını, Platon Aristo ve Plotinus gibi, kendi dinsel felsefesi için kaynak olarak kullandı. Asıl itibari ile kendileri pagan olan bu filozoflar kilise babaları tarafından Hristiyanlık felsefesini formüle ederken üstün otorite olarak kabul edilmişti. Bu babalardan Hippo'lu St. Augustine Hristiyanlığa Platon vesilesi ile geçmişken; ve diğeri, Hristiyan ortaçağ felsefesinin ilk kilise babası olup Roma düşünürlerinin sonuncusu olan Boethius, Plotinus vasıtası ile Aristo okudu- öğrendi; Atina okulu ve İskenderiye okulu etkisinde kaldı; Roma dünyasında klasik kültürün düşüşe geçmesi nedeni ile efsanevi Yunan düşüncesinin sonsuza dek kaybolacağı korkusu içinde oldu. Fakat Rönesans ve reform ile birlikte Antik düşünce başka bir boyutu ile tekrar Batı dünyasının kendisini tanımlamada kullanılmış ana kaynaktır (Luscombe, 1997).

Aristocu evren anlayışı, her ne kadar Batı felsefesi için ortaçağ boyunca, çok büyük anlamlara gelse de; modern paradigma açısından Batı dışındaki bir evren anlayışını imliyordu. Bu nedendir ki, sadece Batının, Doğu ile birlikte anılabileceği Ortaçağda kendisini etkin kılabilmeyi becerebilmiştir.

Batı Aydınlanma bilimi-felsefesi, tam olarak Aristocu evren anlayışının eleştirisine dayanmakla birlikte; aslen kendine sokrat öncesi Yunan değerlerini almada azimkardır. Aydınlanma filozofu olarak ifade edilebilecek *Bacon*'da, *Telesio* ve *Campanella* yolu ile Yunan felsefesinden etkilendi. Batı'yı ilerki yıllarda derinden etkileyecek ve adeta temellerini sağlamlaştıracak olan bilimcilik anlayışı, bu yüzyılda yani Rönesans yüzyılında gün yüzüne çıkıverdi (Cooper, 1917:220).

Bizler her ne kadar Modern felsefede, Antik Yunan değerlerine bir yöneliş göremesekte; bu değerden kaynaklanan bir yükseliş ile karşı karşıyayız. *Hume* ile birlikte Yunan tözcü felsefe, Batının gerçek felsefesi olmaktan çıkıp metafizik alana itilmiş olup, bilimci anlayış her alana sirayet etmiştir. Hatta adı felsefe olan alan dahi bu parçalanmadan nasibini almıştır.

Galilée, *Kepler*, *Copernic* sayesinde Batı kendisini tamamen Doğu ile karışmış olan, o Yunan kültüründen kurtarabilmiştir. Bunu da yine bir Doğu aidiyetli *Dionysos* kültü ile gerçekleştirmiştir. Bu nedenle Batı kimlik bunalımını içinde derinden şizofren bir tarzda yaşayan *Nietzche*; durumu batının gerçekte yine kendi kökü olan Antik Yunanın Socrates Öncesi toplumsal düşününe dönmeyi teklif ederek çözüme kavuşturmayı dener.

Batı sosyolojisinin en teorik kısmını ifade eden ve Alman geleneğinin tüm ideacı-tözcü yanlarını üzerinde barındıran Frankfurt Okulu düşünürleri de, modern dünya ile Antik dünya arasında sembolizmi aşan bir tarzda benzerlikler bulurlar. Aydınlanma bir mittir ve aydınlanma mitolojiye geri dönüştür. Homer'in *Odyssey*'i batı burjuva uygarlığının erken dönem tipik ispatıdır. İkinci olarak *Marquis de Sade*'nin de içinde yer aldığı bazı filozofların ispatı ile Aydınlanma düşüncesi burjuvazi eğilimi yönünde körü körüne objektiflik ve doğallık seklini aldı (Adorno ve Horkheimer, 1979:XVI). Benzer bir şekilde Alman geleneğinin en önemli temsilcilerinden olan Weber'in *Protestan ahlaki*

ve *Kapitaliz Ruhu* adlı eserinde de dinin (mitolojik Hristiyanlık- Mithraik Hristiyanlık), modern yaşamın toplumsal şuuru olduğunu görebilmekteyiz. Kitabın isminden dahi anlaşılacak şekilde, *ideadan - metaya* bir geçişten bahsedilir ki bu Yunanda var olan düşünceye aykırılık teşkil etmemektedir.

Modern dünyanın doğuşunu hazırlayan iktisadi gelişmelerin XVI. yüzyılda İtalyan site devletlerinde kendini göstermesi ile Hristiyanlık ile İtalya arasındaki ilişki ve İtalya ile pagan kültür arasında ki ilişki hiçte göz ardı edilemez. Max Weber'in Protestan Ahlakı ve Kapitalizm arasında kurmuş olduğu ilişki Mitoloji ile sosyal gerçeklik arasındaki ilişliyi açıklamaya yetmektedir.

Aydınlanma projesi, Mystery, güç ve efsanelerine güvenin sarsılması ile başladı. Bilişsel teknikler, tasarlanmış anlayış şeklini alarak, özgür düşünce çabası halini alır. Özellikle doğa üzerine hakim olma şekline gelmiştir. Mitik olandan, günümüz modern dünyasına kalan; *pozitivizme olan irrasyonel inanç ve bilimdir* (Adorno ve Horkheimer, 1979). Bu nedenle Aydınlanma Batı için yeni bir dünya değil Yunan'a dönerek aydınlanma şeklini almıştır. Fakat bu katışıksız Yunan olan metinler vasıtası ile sağlanmaya çalışılmıştır.

Dinsel festivaller vasıtası ile kişisel güç ve kuvvetin en eski biçimleri sergilenmektedir. Bireyler, kendilerine göz kulak oldukları gibi örneğin genel görünüm ve dışardan yansıyan şekilde kendi egolarını da geliştirirler. Bu durum öyle genişler ve başka alanlarla bağlantılı bir hal alır, ki ekonomik kendine yeterlilik ve mülkiyet üreticiliği halini gelir (Adorno ve Horkheimer, 1979: 87). Çağdaş bireyciliğin, -J.S.Mill ve J.Bentham gibi- fikri alt yapısı ve kapitalizmin kültürel mantığı çok naif de olsa Mitoloji-dinde yatmaktadır.

Festivaller, bireyin toplumsal inşasının sağlandığı in iyi toplumsallaşma mekanları olarak tanımlanabilmektedir. Böylelikle, yabancılaşma ve toplumdan kaçış bir sığınak olmakta ve böylece benin muhafazası sağlanabilmektedir (Adorno ve Horkheimer, 1979:105).

Sonuç olarak Aydınlanma, Mitik, estetik, din, Ahlak, ekonomi ve toplum arasında geçişler meydana geldi. Daha fazla kazanma dürtüsü dinsel estetic edilişi şeklinde ve pazarda *Dionysiak* satın alma vecid hali ile karakterize edildi.

Aydınlanma ve onun değerlerine karşı sanatın yüceltilmesi, Yunan estetiğinin canlanması şeklinde belirdi.. Nietzsche'nin felsefesinde dünya, sanat yapıtı olarak anlaşılmaktadır; bu yüzden iç yaratım ve içsel taşkınlık, insan yaşamının bir ifadesi olup toplumsalın dışına çıkmak ve onu insan üstü bir tarzda kavramak gerekir aynen Yunan mitolojisindeki insan atası olan Tiranlar gibi.

XX. yüzyıl felsefesi teolojisi ve psikolojisi *Nietzsche*'siz anlamlı değildir. Alman filozoflar *Scheler*, *Jaspers* ve *Heidegger*, Fransız fiolozoflar *Camus*, *Derrida* and *Foucault* *Nietzsche*'ye çok şeyler burçludur. *Nietzsche*'nin ilk kitabı *The Birth of Tragedy from the Spirit of Music* (1872) ile Yunan Trajedisinin Apollonian and Dionysian elementlerden doğduğunu ifade eder ve Socratic rasyonalizm ve optimizmin de, Yunan trajedisinin ölümüne neden olduğundan bahseder (Marxists, 2006).

Yunan kültürü, Orfik geleneğin etkisi ile felsefede dizgisel döneme girmiş; kendisinin idea ile sınırlandırarak; adeta Apollo'nun Dionysos'a olan üstünlüğünü ifade eder iken; bu durum Nietzsche tarafından, büyük çöküşün başlangıcı olarak yorumlanmıştır. *Dionysiak* anlayış dizgisel *Apollo*cu anlayış tarafından köreltildi (Nietzsche, 1996).

Nietzsche, Batı aleminin kültürel kaynaklarının bütün bir Yunan uygarlığının dikkate alarak tanımlamaz. O, Sokrates sonrası bütün bir Yunan birikimini görmezlikten gelmek ister. Gerçek felsefe, gerçek düşünün, estetiğin; Sokrates öncesi döneme ait olduğunu tanımlamaya çalışırken Batı değerlerini dahi Yunan'ın bir dönemi ile sınırlandırır.

Nietzsche her ne kadar Sokrates ve ondan sonra gelenlerin felsefelerine, çürümüşlük gözüyle bakmayı *Dionysiak* içgörünün bir başarısı olarak görse de, ve köhneleşmişliğin kaynağını da Dionysiak yetkesizlik olarak tanımlasa bile; tüm bu olan bitenlerden asıl itibarı ile Dionysos kültürü sorumludur. Şöyle ki, Sokrates ile başlayan dizgisel felsefenin her şeyi tekleştirilmesi ve tözsel bir anlama bürümeye çabası Platon'da doruğa ulaşacak Aristo'da damıtılacaktır. Öyle ki Hristiyanlığın, Romanın resmi dini haline

gelmesi ile logos kutsal bir şekilde ete kemiğe-kimliğe bürünüp, yer yüzü krallığına sahip olacak; skolastik tecrübe ile olgunlaşmış Yeni çağ alanı ile olgunluğa erişecektir. Her şeyi tek biçimleştirici bir noktaya varmış ve kendi olmayana imkan vermeyerek tüm toplumsal alana sirayet etmiştir. Bu anlayış asıl itibarı ile Nietzsche'nin Batı kültüründe yok diye eleştirdiği ve umut beslediği Dionysiak kültürün kendisinden başka bir şeyin ürünü değildi. Her şey Nietzsche'nin, kendinde var gördüğü şeyin yani o ruhun aslında karşısında durandan başka bir şey olmadığıdır. Dionysiak kült, toplumsal için bir imkan olmasının yanında; asıl itibarı ile tüm bu olumsuzlukların asıl kaynağıdır da.

Nietzsche'nin *Apollo ve Dionysos* arasındaki çatışmaları ve gerilimleri ortaya koyma tarzı, ileride Freud'un *cinsellik ve medeniyet* arasındaki görüşlerini öncelliyecik, kendisini psikanalitik yaklaşımın referans noktasına yerleştirecektir. Nietzsche'nin bir diğer etkisi ise; Batı entelektüel çevresinin en etkile okullarından olan Frankfurt okuluna yapmış olduğu etkidir ki bu, bilgi, iktidar ve toplun üzerine görüşlerde saklıdır. Frankfurt okulunun modernlik eleştirisi Alman filozof Nietzsche'nin Apollo–Dionysos gerilimine dayanacaktır (Stauth ve Turner, 1991:7-8). Nietzsche'nin etkisi altında kalan bir diğer çağdaş düşünür ise Weber'dir. Weber, Nietzsche'nin etkisi ile kapitalis dünyanın toplumsal ruhunu tanımlayacak değerleri Apollo–Dionysos zıtlığından alır. Apollo, aklın ve biçimin tanrısı iken; Dionysos, duyguların ve cinselliğin tanrısıdır. Protestan etik ise Apollo'nun, duygusal yaşam üzerindeki biçimlendirmesini ifade etmesi anlamında, ekonomik yaşamın kaynağı olup, Hristiyanlık değerlerine ait olmaktan çok Yunan Mitolojisine ait biçimlendirmelerdir (Turner, 1999:8).

Nietzsche'nin aydınlanmayla kurduğu ilişki Homeros'la ilişkili iken ve kendisinin tamamlayıcılarından biri saydığı Aydınlanma da hem hükümran aklın evrensel devinimini hem de yaşam düşmanı nihilist gücü görür (Adorno and Horkheimer, 1979).

Batının yaşamış olduğu toplumsal buhran, toplumbilimin -toplumu mitik bir hale sokması nedeni ile- kendi bunalımı haline gelmiş; toplumun kendi çürüyen toplumsal dürtüleri, toplumsal norm haline gelmeye başlamıştır (Nietzsche, 1991:73). Nietzsche'den Heidegger'e ve oradan da Gadamer'e, Alman felsefe geleneğinin temelinde Yunan kültürü yatmaktadır.

Batı Felsefesi XIX. yüzyılın ilk çeyreğinin en meşhur kriz Filozoflarında olan Heidegger'in *Varlık ve Zaman* adlı eserinde: Batı Modernitesinin, matematik, fizik, biyoloji ve hatta teolojide bir kriz anında olduğunu ifade eder; her ne kadar bu dönemler bu bilimler açısından bir bakışla gelişme dönemini içeriyor olsa da. Heidegger bu krizin nedenini bilimin köklerinden, yani Yunan kültüründen kopuşa bağlar. Şehir yaşamının insan için yıkıcı dönüşüm içermesi, *Dionysiak* kültürün bir tezahürüdür. Heidegger de, Nietzsche gibi modern dünyanın bunalımlarının günahını, Platon ve Aristoteles'e bağlar. Her ne kadar bu filozoflar Yunan olsa da; felsefelerini, Akdeniz kültürü üzerine yani çevre uygarlıklara ait olan sürgün Dionysos'a burçlu olmasıdır. Bu kendisini tamamen Modern Felsefenin kurucusu olan Descartes'in inşa etmiş olduğu felsefede bulur. Descartes felsefesi ile insan, etkin bir özne boyutuna ulaşır; doğaya hükmeden, kendi için olan; bir sosyal varlık haline gelmiştir. Bu ise kendisini bize en iyi teknikte hissettirmektedir. Heidegger'de Yunanlılık doğa-insan uyumu olup, Yunan Mitolojisinin Olympus Dağı yerli tanrısı olan Apollo'nun temsil ettiği *düzende* tarihsel karşılığını bulur. Nihayetinde Heidegger, Greklerle felsefenin başladığını Hegel ile sona erdiğini ifade ederek; Felsefenin, ne kadar Yunanlı ve Batılı olduğunu ortaya koyar. Heidegger üzerine mütalaalarımızı daha da genişletebilmek mümkünse de konumuzun sınırları içinde kalıp Heidegger-Yunan ilişkisini daha fazla tartışma konusu yapmak istemiyoruz (Megill, 1998).

4.4. Psikolojide

Yunan Mitolojisinde tanrıların yeterince insan olmaları; onların bir birleri arasındaki ilişkiyi insan bilimlerine taşımada ve insan bilimlerinin temelini oluşturmada bir etken oluşturmaktadır.

Thales "her şeyin tanrı ile dolu olduğunu; Zeus'un hava, yer, gök ve her şey olduğunu ifade ederken; ve bütün her şeyin bundan daha fazla olduğunu da *Aeschlus* belirtirken; Aristoteles" ruh olan bu şeyin, her şeye karıştığını ortaya koyarken; ruh için *psych-spirit* kavramını kullanmış; modern psikoloji de bireyi tanımlarken etimolojisi Yunan'a dayanan bu terimi almakta hiçbir beis görmediği gibi, Yunan mitik kültüründeki sahip olmuş olduğu, O, mitik anlamı da psikolojiye taşımıştır (Stassinopoulos ve Beny, 1983).

Pschye, Yunan mitolojisinde Eros'un sevdiği güzel bir kızı ifade ettiği gibi; o, ruhun somut bir halini de ifade etmektedir.

Yunan mitoloji kültürü, geç-bronz çağ civarında Girit kıyıları civarında çıkmış olmasına rağmen; bütün insanlığı etkileyebilecek bir kültürel potansiyel oluşturabilmeyi başarabilmiştir, ki bunun en iyi örneğini bizler; *Oedipus kompleksi*, *elektra kompleksi*, dil kompleksleri, ilk örnekler, süper ego, alt-kimlikler, şeklinde Freud üzerinde görmekteyiz (Stassinopoulos and Beny, 1983).

Çağdaş psikologların en meşhurlarından olan Freud, Nietzsche dolayımı ile Yunan mitolojisinden etkilendiği gibi kendisinden sonra gelen halefleri *Adler* ve *Jung*'ı da büyük oranda etkilemiştir. Bu bakımdan XX. yüzyıl çağdaş bilimleri mitolojisiz anlaşılamaz (Marxists, 2006).

“ İd(eros) nerede ise; ego da oradadır” şeklinde, Sigmund Freud'un da ifade ettiği üzere; mitoloji, insanı ve onun toplumsalını belirleyen kurucu yapıları ifade eder.

Freud kuramını tasarımlarken Yunan mitolojisinin şu sayıtlısından hareket etti: “*hayatımızda ve ilişkilerimizdeki çatışmalar, tanrılar arasındaki çatışmalardır.*” Farklı tanrılar arasındaki husumet, bütün Yunan mitolojisi boyunca vardır ve kişilik çatışmasının soy kütüğüdür. Ve bu, yani Apollon–Dionysiak çatışma şekli -düzen, denge ve açıklık ihtiyacı ile özgürlük içgüdü, taşkın neşe ve coşkunluk (vecd) şeklinde- bizim gündelik dilin içine de girmiştir.

Freud her ne kadar Oedipus kompleksini, yaşamış olduğu aile tecrübesine bağlasa da; (Freud'un annesi babasından yirmi yaş geçtir. Ve babası mitolojideki *Thanatos*, gibi sert ve oteritedir. Freud babasına sevgi ve koktu beslemektedir. Annesi ise genç koruyucu, sevecendir ve Freud ona karşı arzu bir sevgi beslemektedir. İşte Freud'un yaşamış olduğu bu tecrübeyi yani Baba korkusu ve Anneye karşı duyulan bu cinsel çekiciliği, daha sonra Freud, Oedipus kompleksi olarak adlandıracaktır.) Bu kavramsallaştırmanın, Freud'un kişisel tecrübelerinden kaynaklanmış olması fikri, asıl itibari ile Sphocles'in Kral Oedipus trajedisini göz ardı etmek anlamına gelir ki, bu durum, pekte gerçekçilikle açıklanamaz. Zaten Freud ileride akademik yaşamında Vienna Üniversitesinde felsefe eğitimi almayı istemesi bu durum için yerince açık bir kanıttır

(Schultz ve Schultz, 1996:365). Kısacası Freud, kişisel tecrübe ve buhranlar vesilesi ile kendisine koskoca bir Yunan mitolojisinden dayanak bularak *fallus-Dionysos* merkezli psikoloji kuramını kurguladı. Dionysos festivalleri ve diğer festivallerde fallusun, Tanrı Dionysos'u temsil etmede kullanılması ile; Batının Psikoloji anlayışına etki eden Freud'un felsefesi arasında çok büyük benzerlikler vardır. Dionysos festivallerinde, alay halinde büyük falluslar taşımak Dionysia'nın kendisi olduğu gibi, çok olağan bir toplumsal grup hareketidir ve tüm bunların en ilginç yanı, Batı akademik çevrelerinin tüm bu olan bitenlere az bir şüphe fakat büyük bir hayranlıkla yaklaşmasıdır (Burkert, 1987:105)

Sulloway, Freud'un kütüphanesinin de Roman kitapları kopyaları yanında; Yunan ve Mısır antikitesine ait kitaplar da bulmuş, ve bu kopyaların üzerinde Freud'un elyazılarına tanık olmuştur. Buna paralel olarak Charles Darwin'in kitaplarının da, bu kütüphanede bulunması ve Roman'lar üzerine çalışılmış olması benzer paralelliklerdir. Bu dönemki yazılarında çocuklarda cinsiyet üzerine çalışmış; ve çocukların cinsel dürtülerinin yedinci haftadan itibaren açığa çıktığını ifade ederek; bunu, Psikoanalitik kuramının temeli yapmıştır (Schultz and Schultz, 1996:362). Bu durum, tanrı Dionysos'un tanrıça *Sebele*'den doğuşunun Yunan mitolojisi tarafından kutlanmasının sembolik bir çağdaş yansıması şeklini alarak *fallus (libido)un* kişilik kuramının merkezine yerleştirilmesi anlamına gelmesidir. Rüyaların yorumunda kullandığı sembollerini yorumlama yöntemi bizlere Mitoloji kültürünü zenginliklerini hatırlatır.

Yer altı tanrıçası olan *Demeter*, modern psikolojideki bilinçaltı kavramının mitik kaynağını ifade etmesi açısından dikkate değerdir. Yer altı, yer üstü tanrıları ve tanrıçalarının birbirleri ile girmiş olduğu mücadeleler, modern insanın ruh halini çözümlenmede kullanılan soy kütüklerdir.

Ricoeur'a göre, Freud'un düşüncesinin son aşaması olan, mitoloji felsefe aşaması; analitikten-mitik, mistik ve sembolik alana geçişi gösterir. Psikanalitik kuram içerisinde enerjetik ve hermenötik, yaşamı haz ilkesiyle; gerçeklik ilkesi arası değişimlerden ibaret olan bir bilim anlayışına sahip olurken; bunun Myhtik köklerini, *Eros* ve *Thanatos* (θάνατος, "death") devleri arasındaki mücadeleye götürür (Göka, Topçuoğlu ve Aktay, 1996:95).

Eros, mitolojide -başlangıçtan beri var olan,- şehvet, aşk ve cinselliği temsil ettiği gibi; O doğurganlık tanrısı olarak temsil edilmektedir. Aphrodite erkeklerin kadınlara karşı olan aşkını idare ederken; Eros ise, erkek sevgisinin(erkeğin erkeğe olan sevgisi) patronu olarak temsil eder. Freud'un psikolojisinin temeli oluşturan kavramlardandır. Freudyen psikolojinin diğer bir başat kavramı olan *Thanatos*, ölüm iç güdüsünü ifade eder. *Nyx* (Night)'nin oğlu ve *Hypnos* (Sleep)'un ikizidir. Erken dönem mitolojide güçlü kolları olan, kaba sakallı ve vahşi yüzlü olarak temsil edilir. Bu nedenle acıyı ve kederi temsil eder. Fakat sonraları tüm bu olumsuz imajı terse çevrilmiştir. *Hypnos*, mitolojide, uykunun kişiselleştirilmiş halidir; ve Freudyen psikolojinin ilk dönemlerde baş kavramlarından. Bu da yine Mitolojiden alınmış diğer bir kavramdır.

Nietzsche ve daha sonra Freud, insanların sürekli bir şekilde, irrasyonel olan (Dionysia) ve rasyonalizmi temsil eden (Apollonian) eğilimlerle meşgul olduğunu gördü, ve bunlar üzerinden kavramsallaştırmaya gittiler (Hergenhahm, 1997:461).

Freud 'un gözünde kültür, yüceltmeler, telafiler bastırmalar, hayali çözümlerle ilgili bir mesele ve etkili bir ideoloji kavramı ile eşanlamlıdır. (Eagleton, 1996:254)

Modern ruh hastalığı veya ruh bozukluğu insanın içinde olan tanrıların sahip olduğu yetenekten kaynaklandı. Spirit ve soul, Yunan mitolojisi kökenli çağdaş tanrılardır. İdealar ailemi ve fenomenal alem ayrımı psikolojinin bilinçaltı-bilinç kavramlarına tekabül etmesi söz konusu olduğu gibi; din psikolojisinde, Hz. İsa'nın doğuşunun hem bir kutsallık içermesi hem de bir günahın kefareti ifade etmesi şeklini alarak, psikolojinin Yunan köklerini ortaya koyar.

Nasıl ki bizler M.Ö. beş yüzlü mitoloji yıllarının açmış olduğu çığırın, meydana getirmiş olduğu bir yüzyılda yaşıyorsak, geçtiğimiz yüzyıl ile kendi başına bir bilim olma sıfatına sahip olan psikoloji de felsefe gibi Yunan mitolojisinden ve onun tanrı, tanrıçalarından kendi varoluşları için gerekli olan temel kavramları satın almasını bilmiştir.

Freud'un *hadım etme* ve *edilme* (castration) anlayışına kaynaklı eden yer, Yunan mitolojisi ve Mysteryleridir. *Eleusian festivallerinde* üstü kapalı ima edilen cinsel ilişkiler ve bir çocuğun doğuşu ile bunun için domuz sunma veya birçok hadım etme

edilme hikayeleri mevcuttur. Eros'un ve Afrodit'in festivallerden sosyal bilimlere taşınışı Freud tarafından olmuştur (Burket, 1987:74). Freud'un kişilik, uygarlık tanımlamaları tamamen bastırılmış ilkel dürtü, duyguları ifade etmesi anlamında tanrısal iç tepilere takabül etmesi söz konusudur. Tüm bunların özeti olarak Çağdaş Psikolojinin en önemli temalarından olan Freud'un kişilik, toplum, uygarlık şemaları ilhamını mitten alarak varlık tanımlmasına girişmiştir.

4.5. Tarihte

Yunan tarihçiliği; Yunanın, Batı ile olan yakınlığını ifade etmede, Batı Uygarlığının kültür dinamiklerinin anlamada, soy kütüğü görevi görmektedir. Batıyı, açılma da büyük bir anahtar hükmündedir

Yunan tarih yazımı, Olimpiyatlar ile başlar. M.Ö. 484 doğumlu olan *Herodot*, Olimpiyat oyunları kutlaması sırasında Olimpia'ya gitmiş ve o esnada yazdıklarını halka okunmuş ve neticesinde halk okunanlardan memnun olmuştur. Daha sonra Herodot'un bu okuduğu eserleri *Nine Muses* ünvanı ile şerefleştirmişlerdir (Willson ve Willson, 2003:220). Bilimsel tarih yazımının Herodotos ile başlamakta olduğu fikri yaygındır. Herodotos'a tarihin babası olma imkanının veren şeyin; kendisinin, *hakikati bulmaya çalıştığını* ifade etmesidir ki, bu çabası ile Yunan da sanı (doxa)dan bilgiye (episteme)geçiş süreci başlamıştır (Collingwood, 1990:37). Bir çok yerde tarihin babası olarak anılır. *Lord Macaulay* "*Tarih üzerine bir deneme*" adlı eserinde *Herodot* ve onun yazıları hakkında hayranlık verici ifadeler kullanır. Herodot'un, tarihi olabildiğince tarih olarak ifade etmesinden; tarihi bir çocuğun saflığı ile ve bütün çıplaklığı ile vermesinden, aktarmasından bahseder (Willson ve Willson, 2003:220-221). Mitoloji'yi ve bununla ilgili olarak toplumsal organizasyonlar olan, festivalleri de birer tarihsel olay olarak ifade edebilmiştir. Yunan parlak çağına ve daha öncesi olan destansı çağa ait bütün bilgiler, Herodot vasıtası ile Batı Rönesans'ı için birer uyanış risaleleri olarak anlaşılabilir. *Mahaffy*, Hecataeus'u Herodotun selefi olarak kabul ederken; büyük Alman tarihçi *Niebuhr* ise, Herodot'tan önce Yunanistan'da tarihçinin var olmadığını söyler (Willson ve Willson, 2003:239).

Yunan tarih yazınında, tüm bu yukarıda anlatılanlarda, Batılı tarihçilerin anlattıklarının aksine, zaman kavramı bulunmamaktadır. Bu yazını, büyük oranda hikayeler tarihi oluşturmaktadır. Yunan mitolojisinde ve Yunan düşüncesinde günümüz ile kurulan bağ yalnızca *anımsamadan* ibarettir. Yunan tarihçiliği, büyük oranda doğunun zenginliklerinin olabildiğince ifade edildiği ve batılılarca ilgisinin çekildiği metinler olmasının yanında; dünyanın erken dönem Doğu-Batı kutuplaşmasının fikri temellerini verir. Bu durum Herodot'un tarih anlayışında kendini açık bir şekilde hissettirir (Yonarsoy, 1992).

İfade edilen tüm bu özelliklerin birer toplamı olarak Herodot'un, Batı tarihçiliği açısından anlamı; Batı bilincin de, Doğu kavramının oluşmasına imkan veren tarihi bilgileri Batıya aktarmasıdır. Yani, Batı öz bilincine can verebilmesidir. Beylik bir ifade ile *öteki* kavramının öncüsüdür.

M.Ö. 471 yılında doğmuş olan *Thucydides*, ise diğer bir Yunanlı tarihçi olmasının yanı sıra; farklı tarzda yazmasına rağmen Herodot kadar büyük bir tarihçi olduğu kabul görmektedir (Willson and Willson, 2003:220-221). *Thucydides*, Herodot'un yumuşak, içten ve inandırıcı üslubuna karşı sert yapay ve iticidir. Bu nedendir ki, Herodot, nasıl tarihin babası ise *Thucydides* de, tarzı gereği psikolojik tarihin babasıdır (Collingwood, 1990:47).

Sonraki dönemler de Yunan tarih yazını, Roma tarih yazınının da başlıca esin kaynağı olmuştur. Orta çağın kapanışı ile, Avrupa düşünce yapısının başlıca işi, tarihsel olayları inceleme ve kaynaklara geri dönmektir. Ve ancak geçmişe yani-öze dönerek Avrupa, Ortaçağdan boşalan yeri Yunan antikitesi ve Roma birikimleri ile doldurabilirdi. Bunun içindir ki, Yunan klasikleri bunun için çok iyi bir başlangıç noktası idi.

İlginçtir ki *G.W.F. Hegel*, Hristiyan inancına benzer olan diyalektik anlayışının aksine Doğu İmparatorluğu, Yunan İmparatorluğu, Roma İmparatorluğu, Germen İmparatorluğu şeklinde Dört büyük imparatorluktan; diğer bir manada medeniyetten bahseder. Bunlardan üçünün, Batıya ait olması; Batı medeniyetinin köklerinin ifadesinde, tarihin teslisçi bir tarzda *nasıl* kutsal bilgi haline geldiğinin ifadesidir (Collingwood, 1990:73).

4.6. Edebiyat - Sanatta

Yunan edebiyatı, genel bir kaniya göre, içerik bakımından bütün öteki edebiyatlardan üstün olup; Roma edebiyatının olduğu kadar yeni Avrupa edebiyatının da anası kabul edilmektedir (Yonarsoy, 1991:15).

Yunan kimliğinin belirtilerini bizler Yunan mitolojisi ve destanlarında bulmaktayız (Yonarsoy, 1992:16). Şairler bir öğretmen olarak kabul edildi. Yazılı kutsal metinler olmadığından yaratıcı düşünce ve buna bağlı olarak felsefi ilimler gelişme gösterdi. Şiirlere eğitici gözle bakılırken onların hocaları da kendilerinin tanrıları olarak kabul ediliyordu. *Dionysia*'da şiir sanatı ve trajedi Atina yaşamını ve düşüncesini güçlendirdi (Burns, 1919:48-49).

Mythik, Şiirsel, Erken-Prosaic, Attic, İskender, Roma ve Bizans olmak üzere, Yunan edebiyatı yedi döneme ayrılabilir (Anthon,2005:14). Bunlardan *ilk iki dönem* mitler ve efsanelerden oluşan Yunan edebiyatının doğuş aşamasıdır. *Üçüncü dönem* ise, Yunanlıların bilinen yazılı çağından İran savaşlarına kadar geçen sürede meydana getirmiş olduğu birikimi ifade eder. *Dördüncü aşama* ise hayal gücünden yoksun nesirden oluşan *Heredot* dönemdir. *Beşinci* ise, nesir edebiyatının, *Attic* dramının ve *Makedon* üstünlüğünün söz konusu olduğu dönemdir. *Altıncı dönemde* ise, İskenderiye'nin kuruluşu ve Yunan- Mısır imparatorluğunun son bulması ile nihayetine erer. *Yedinci dönem*, Roma başarıları ve İstanbul'un kuruluşuna kadar devam eder. Yedinci dönem ile, artık Yunan dilinin düşüşe geçtiğine ve yok olmaya başladığına şahit oluruz. Son dönemin, ortaçağa tekabül etmesi Yunan kültürünün kesintiye uğraması; ve tekrar Rönesans ile kendisini modern dünya için bir imkan olarak sunması ile günümüze kadar gelir. Buna karşın kimileri ise Yunan edebiyatını; Erken zamandan Atina edebiyatının yükselişine kadar; Atina edebiyatının tüm Yunanda gözlendiği döneme; ve İskender'in İmparatorluğundan Doğu Roma'nın düşüşüne kadarki dönem olmak üzere, üç kısımda inceler (Anthon, 2005:14).

Bilimci insan yarı dinsel akademiye ait iken Edebi insanlar yarı dinsel akademiye dahil edilmediği gibi, tehlikeli insanlar olarak görülüyordu (Burns, 1919:1158).

Yunan sosyal yaşamı kendisini nasıl festivallerde ortaya koyuyor idiye, onun nasıl olacağına dair bilgilerde Homer ve Hesiod'un eserleri olan şiirlerde ortaya konuluyordu. İlk defa Atina'da edebiyat, hayatla bu kadar iç içe ve toplum yaşamını ifade eder olmuştur. Bu iki Yunanlı edebiyatçıdan Hesiod, Yunan'ı zaman içine; Homer ise, Yunanı mekan içine yerleştirmiştir. Böylece aşilamaz bir değer olarak günümüze kadar gelmiştir (Yonarsoy,1992). *Homer*'in, Batı uygarlığı için sahip olduğu anlam; büyük eseri olduğuna genellikle inanılan *Iliad ve Odyssey*' de yatmaktadır. *Iliad* adlı esri ile bizler, Milattan önceye ait Yunan kültürünü öğrenirken; Yeni çağ Avrupa'sının gelişim nedenlerine de o eserde şahit oluyoruz. *Iliad* adlı eserde Homer, Yunan ile Doğunun askeri ilişkilerini işlemektedir. Buradaki askeri ilişki daha çok yağma ilişkisi şeklinde iken: *Odyssey*'de ise Doğu ile olan ilişkiler ticari boyutu ile ele alınmaktadır. Homer, Yunan'ın Doğu ile olan iki yönlü ilişkilerini konu eder. Batı edebiyatına kaynaklık eden Homer'in, günümüz Batı uygarlığının medeniyet anlayışına ne kadar benzediği bu destansı eserinden anlaşılmaktadır.

Bizler, Yunan düşüncesinin damıtılmış halini Hesiod'da görebilmekteyiz. Hesiod'un Prometheé hikayesi Batı düşüncesinde olgunluğa ermiştir. İnsanlığın varlığını Prometheé hikayesi ile ortaya koyması; Doğuya alternatif bir teolojinin imkanını bize gösterirken; Altın çağ tanımlaması ile de ilkel komünal yaşama dair tarih dışı bir noktadan imkan sunar. İXX.Yüzyıl komünist hareketin ilksel kaynağı olmasının yanın da; ilerlemeci- gelişmeci Aydınlanma Düşüncesinin amacının, geçmiş tarihli izlerinin taşır. Homer ve Hesiod, Yunan bilincinin öncüleri değil temellendiricileridir. Benzer bir şekilde Batı bilincini ifade etmede aşılmış kişiler de değillerdir. Günümüzde de Homer, Batı düşüncesinin temel taşlarından biri olarak kabul edilmiştir (Yonarsoy, 1992).

M.Ö. 750-700 yılları arasında Homer, *Iliad ve Odyssey*' i yazmıştır. Yunan trajedisinin efsanevi kurucusu *Thespis*, M.Ö. 534'te Atina'daki drama yarışmada, ilk zaferini kazanır. *Sophocles* M.Ö. 468'de, *Æschylus* üzerine dramatik festivalde ilk ödülünü alır. *Sophocles* M.Ö. 430 yılında *Oedipus Rex*'ini ortaya koyar. Daha sonra M.Ö.413 yıllarında ise *Electra*'yı sunar. Tabii ki bunlar, edebi içeriğe sahip olmasına rağmen, ilerleyen asırlarda Batı öz bilincini tanımlamada kullanılan birer araç rolünü üstleneceklerdir (Kyriazis, 2005).

Trajedi, köken itibarı ile arzu ve fallik bir içeriğe sahip doğaçlama yolu ile meydana getirilen şiirlerdir (Harrison, 1912:33). Yunan Trajedisi şu üç büyük şair, *Æschylus*, *Sophocles*, ve *Euripides'e* dayanır. Büyük trajedi yazarları olan *Æschylus*, *Sophocles*, ve *Euripides*; aynı zamanda din hocalarıdır. *Æschylus*, dinin hakikatlerini yorumlamaya çalışmıştır, ve bu hakikatin ölümlülerle olan ilişkilerini ortaya koymuş; günahın doğası üzerinde; ve bu insanlara nesiller boyu başarı getirmesi üzerinde durmuş; yanlış yapmanın bedelinin ilahi adalet tarafından cezalandırılmak olduğunu; ve disiplininse değerlerinin acısını çekmesi gerektiğini ortaya koyarak; büyük bir Ahlakçı rolünü üstlenmiştir. Bu, *Prometheus* ve *Trilogy* vasıtası ile ifade edilir. *Sophocles*, *Antigone* ve *Kral Oidipus* eseriyle yüksek moral zorunlulukların ilahi kaynağı üzerine; bunlarında bütün insan kanunlarına olan üstünlüğüne vurgu yapmıştır. Euripides ise, akıl çağının yaratılmış eski *Olympik* dini reddeder. M.Ö. V. yüzyılın bitimi ile felsefe, geleneksel dini düşüncenin yerini almaya başlar; fakat felsefe, zamanın dini fikirlerinden ilgisini koparmamıştır. Nihayetinde *bireycilik ruhu* ve *kozmpolitlik ruhu*, insanların devletteki dinlere olan inançlarını yok etti, ve antik ritüeller antikitenin sonuna kadar devam etmesine rağmen; Onlar, tekrar M.Ö. 600-500 deki pozisyonlarını alamadılar (Moore, 1909:14).

Yunan trajedisini ifade eden başlıca karakter olan entelektüel atmosfer, Shakespeare'e ve trajediye de kaynaklık etmiştir. Örnek olarak, Shakespeare'in *Hamlet*'i ile *Ajax*'ın konuşmaları arasında ve *Macbeth* ile *Hippolytus* arasında hemen hemen hiç fark yok gibidir (Burns, 1919:123).

Xenophon, *Cyropaedia* adlı eseri ile; ilk aşk hikayesini Yunan edebiyatına kazandırmıştır. Xenophon, genel olarak Yunan edebiyatında geçmişe yönelik eser vermesi ile bilinmektedir. Daha çağcıl bir şekilde ifade etmek gerekirse romantiktir (Burns, 1919:148).

Rönesans edebiyatı her ne kadar Latin içerik taşıyor olsa da bir çok bakımdan Yunanlılık özelliği taşımaktadır. Yunan'a geri dönüşü ifade eder. *Mahaffy*, nesirin Yunanlılar tarafından meydana getirildiğini ifade eder. Bir İtalyan Rönesans sanatçısı *Boccaccio*, nesiri Yunanlardan alır. *Sannazaro Virgilian*, kırsal geleneğine vurgu yaparken; Yunanlı

şair Theocritus'u (M.Ö.310-250) andırır. Diğer bir İtalyan şair *T.Tasso*, *Aminta* adlı eseri ile; *Achilles Tatius* üzerine aşk ve macera içerir (Cooper, 1917:219).

Atina yaşam özelliklerinin diğer bir işareti de, trajediden daha az etkili olan komedidir. Bunun kökleri *Bacchus* bağbozumu festivallerine dayanır. Drama gibi komedi de, *Dor*ların ürünü olup; din ve tanrısal bir takım karakterler içermektedir. *Dionysian* festivalleri, büyük antikite karnavalleridir. Bu festivalde ilkbaharın dönüşü kutlanır, nihayetinde ise büyük Atina tatili başlar. Komik şairler, festivalin en yüksek din adamlarıdır. *Aristophanes*, çağdaş komedinin kaynağıdır; ve *Clouds*, *The Birds* adlı eserleri günümüz komedi anlayışının merkezi eserleridir (Willson ve Willson, 2003:214).

Yunan draması, günümüz dramasının da öncülüdür. Trajik drama, başlıca tanrı *Dionysos* şerefine festivallerde sergilenmektedir. Bu dramanın kökleri ise, şarap tanrısına adanmış olan *Dionysos* festivallerinin kutlamalarında sergilenmekte olan dans, şarkı ve ezberden okunan şiirlerde yatmaktadır. Bu ezberden okunan parçalar vesilesi ile drama gelişti. Ezberden okunan bu ilk geleneksel drama örneklerine *Thespis* (trajik drama) denir. Bu dramalar, edebiyatın kuvvetli bir kolu olarak anılmaktadır (Smith, 1893:1-3). Drama; Almanya, İngiltere, İspanya, Portekiz, İtalya gibi ülkelerde ortaçağ boyunca kilise ayinlerinde ve önemli dinsel günlerde; Hristiyanlığın önemli dinsel sembollerini ifade etmede, ve birde bunların toplumsallaşmasında kullanılmıştır. Bunun yanında kilise vitraylarında sergilenen resimler, mozaiklerde bu dinsel dramanın Hristiyanlığın içine ne derece sindiğini ifade eder. Vitrayların, ifade ettiği resimlerde Hristiyanlığın mitolojik boyutu göze çarpar. Böylece bu mitoloji, Hristiyan doğmalarının hem geçmişe ait mitoloji ile etkileşime girmesine yol açar; aynı zamanda dinin kutsalında bu dünyaya yabancılaşma gözlemlenir. Zamanla pagan olarak ifadesini bulan Yunan inanç sistemi, Judo- Hristiyan inancını kendi lehine dönüşüme uğramasını başara bilmiştir.

XV. Yüzyıl'da *Petrarch* ve *Baccaccio*'nun ölümünü takip eden zamanda İtalya'da, Yunan eserlerine ve önemli Yunan hocaların kaynaklarına dönüş başladı. Bu Yunan edebiyatı ile Yunan kültürünün keşfi anlamına geliyordu (Cohen, 1961:95). Nasıl ki Batı Hristiyanlığının temellerinde *Greko- Romen kültür* var ise Batı uyanışını ifade eden

Rönesans'ın temellerinde de Hristiyanlık mevcuttur. İstanbul'un Türkler tarafında fethedilmesi ile birlikte Doğu Roma İmparatorluğuna ait son değerlerde İstanbul'dan İtalya'ya göç etti. Neticesinde; *Pagan Yunan*'ın kültürel hegemonyasındaki dinsel değerler ve anlayışlar, Batı Rönesansının merkezi olacak ülkeye göç etti (Cohen, 1961:96). Rönesans'ın doğuşunu, -tabii ki yukarıda anlatıldığı kadarı ile-, İstanbul'un fethine dayandırılarak açıklanması mümkünde değildir (Ülken, 1997). Batının daha önceleri de Yunan kültürüne aşinalığı vardı, fakat tarihsel olayların neticesi Batının kendi bilincini oluşturmasında Doğu Romanın dinsel inançları ile birlikte temsil etmiş olduğu Yunan geleneğinde etkili olmuştur.

Doğu Roma'nın, Batı Roma ile buluşması ile Yunan değerlerinin birer ifadesi olan kurumlar birer birer İtalya'da kurumsallaşmaya başlamıştır. Örnek olarak, buna Plato'un Akademisi gösterilebilir, ki bu Yunan kültür kurumu Floransa'da kurulmuştur. Akademinin sadece Yunan felsefesinin öğretildiği yer olarak anlaşılması gerekmektedir. Çünkü buralarda felsefenin dışında tıp, doğa bilimleri, astroloji ve matematikte öğretilmiştir. Hatta *Dante* ve *Tuscan* bu Akademiden prestij sağlamışlardır. Bu kurumun kuruluşuna sebep olan kimse ise *G. G. Plethon*'dur. Sonraki gelişmeler ise; Platon'un, *M. Ficino* tarafından Latince'ye çevrilmesi; Aristo, Platon'un ve diğer Yunan eserlerinin Latince'ye çevrilmesi şeklinde özetlenebilir. Böylece İtalya aracılığı ile Yunan kültürü tüm Avrupa'ya yayılmaya başlamıştır.

Batı Rönesansının doğuşu, her ne kadar fikri bir gerekçeye dayandırılrsa da burada, Batı Rönesansının hazırlayıcıları arasında İtalya'nın büyük bankerlerinden *Cosimo de Medici*'nin etkile olması, ilgiden uzak tutulmamalıdır (Cohen, 1961:99). Diğer taraftan *Cosimo de Medici*'nin hocası olan *Gemistus Plethon* ilginç ve etkileyici bir kimsedir. Bu şahıs İslam dışında *Zoroastranizm*, *Hermes Thismegistus*, *Plaronius*, *Platon*, *Yunan geleneği*, *İran*, *Mısır* gibi diğer bütün inançlarla ilgilenmiş ve bağlantı kurmuştur (Cohen, 1961:99).

Yukarıda ifade ettiğimiz üzere Batı Rönesans'ının temelinde din-teknik- mitoloji-iktisat büyük bir rol oynar. Burada dikkati çeken en önemli nokta; *iktisadın*, gelecekte kendine büyük bir pazar olma imkanına sahip olacak modern toplum tasarımının merkezi yerinde duran, *Rönesans'ın finansmanını gerçekleştirmiş olmasıdır*.

İtalyan Rönesans'ının, Tüm Avrupa'ya yayılmasının arkasında teknik gelişmelerden olan matbaanın; İtalyan *Aldus Manutius'un* (1450-1515), 1494 yılında Almanlardan aldığı matbaanın basım tekniğini değiştirerek, Latin klasiklerini ve Yunan klasiklerini daha ucuza basması yer almaktadır. Böylece Çin'de, Konfüçyus'un eserleri için izlenen yolun bir benzeri; batıda da Latin klasikleri ve Yunan klasikleri için izlenmiş oldu. Nihayetinde de Batı kendisini Yunan kültürü ile *kültürledi*.

Yunan kültürünün İtalya'ya etkisi daha çok hümanist ve natüralist olmasına karşın diğer ülkelere olan etkisi aynı nispette olmamıştır. Bir Almanya'da bunun etkisi daha çok dinsel anlama sahiptir. Bunun bir neticesi olarak Batının geç kültürü olarak, Protestanlık hayat bulmuştur.

Diğer bir Alman olan Goethe, *Faust* adlı eserinde mitolojik bir üslupla, *modern insan mitini*; insan doğasının sınırlarını ortaya koymak için kullanmıştır. Bu nedenle, Yunan uygarlığına duygusal bağ ile bağlıdır (Cohen, 1961:238). Diğer yandan Doğu değerleri tarafından da çok yoğun bir şekilde etkilenmiştir. Hatta kahramanı bir İslam peygamber olan bir trajedi bile yazmıştır (Nasr, 2001:107) Batının, en fazla Yunan'a dönük yüzü olan Romantizm; aynı zamanda Doğuya en meyilli yanını ortaya koyar.

Bir başka Alman Şair Hölderlin amacını edebiyatta, Yunan açıklığına ve keskinliğine ulaşmak; yani O, kayıp *Pindar*'ın Altın çağı olan Yunan yazınına geri dönmek olduğunu ifade ederken; bunu da, Rousseau dolayımı ile kavramıştır (Cohen,1961:244).

Rönesans ve Reformdan sonra artık *Christ* ve *St.John*, Olympus dağında oturmaktadırlar. İşin bu boyutu ile Rönesans ve Reform tecrübeleri, Batının Paganlaşma tecrübesinin yeni bir boyutu olarak anlaşılmalıdır.

Modern Batı Edebiyatına, örnek olarak gösterilebilecek diğer bir eserlerde, G. Puccini'nin *Madame Butterfly* ve Pierre Loti'nin *Aziyade'* adlı eserleridir (Yonarsoy, 1992:14). İngiliz dünyasının XIX. yüzyıl edebiyatçıları bir çok bakımdan antikiteden etkilenmişlerdir (Cooper, 1917:222).

Batı edebi anlayışının bir boyutunu ifade eden Romantizm, insanın harici kurtarıcılara olan o ihtiyacının yitişi olup; diğer yandan insan tanrılar, insanın kendi kaderinin

geleceğini belirlediği Erken-dönem Yunan Mitolojisini andırır bize. Romantizm bir yandan Hristiyanlığın laikleşmesi, diğer yandan da Antik Yunan'a umutsuz bir öykünüşün ifadesidir.

Modern tiyatrunun üç temel unsuru olan; hikayenin konusu, zaman, sahne Aristoteles'in Poetics adlı eserinden çıkarılmıştır (Cohen, 1961:106). Ve yine çağdaş müziği temsil eden Bethoven, Atina harabelerini bestelemiştir. Bu nedenle Avrupalılar bütünüyle klasik Hellas'a ilişkin ideal bir imgelemden ilham almaktaydılar (Jusdanis, 1998:39)

XX. Yüzyıl felsefesi, teolojisi, psikolojisi nasıl Nietzschesiz anlaşılabilir ise günümüz edebiyatının önde gelen şair ve oyun yazarlarından: Thomas Mann, Hermann Hesse, André Malraux, André Gide, George Bernard Shaw, Rainer Maria Rilke, Stefan George ve William Butler Yeats Nietzsche siz anlaşılabilir (Marxist, 2006).

Klasiklerin, romantiklerin ve diğerlerinin tüm farklılıklarına rağmen hepsi temel olarak bir şeye inanmaktadırlar; onlar yaşam ve hayatı bir Mystery gibi düşünmüşler bu şekilde insan için varoluş nedenini bulmaya çalışmışlar bunu da; keşfedilmesi ve bulunması gereken bir şey olarak tanımlamışlardır (Kyriazis, 2005:75).

İtalya'da cereyan eden Rönesans sanatı ile Yunan'ın sanat anlayışları ve güzellik anlayışları karşılaştırılamayacak kadar benzerlik içermektedir. Yunan toplumunda, sanatın güzellik ve zekanın bir karışımı şeklinde anlaşılması İtalyan ressam, heykeltıraş ve mimarlara ilham olmuştur.

İlk Yunan kolonileri, M.Ö. 750 de kurulduğu gibi, müzikteki gelişmeler Anadolu'daki Yunan kentlerinde gerçekleşmiştir. Tüm bunlara karşın doğunun etkisi dikkatten kaçmamalıdır. M.Ö. 705 te taş Yunan mimarisinde kullanılmaya başlanmıştır. M.Ö. 499 yıllarında *Canachus* ve *Ageladas* gibi heykeltıraşlar yetişip İtalyan mimarisine ön ayak olmuşlardır (Kyriazis, 2005).

SONUÇ

Tarih tek bir düz ve eşanlı gelişim çizgisi olmanın çok ötesinde bir doğaya sahiptir. Bu anlamda tarih zaman zaman gerilemeler ve zig-zaglarla dolu olan , birbiriyle kesişen , birbirine karışan ve birbirini etkileyen birçok eşit olmayan gelişim çizgisinin karmaşık yumağı olarak da karşımıza çıkmaktadır. Kültür ve uygarlık kavramları bu tarihsel gelişimin ne boyutlara vardığını ortaya koyma da baş vurulacak en temel kavramlardandır. Bu, boyutu ile; sosyal bilimlerin bu iki kavramı, tarihin bütün gerilimini üzerinde taşır (Berktay, 1983:52).

Uygarlık kavramının sosyal bilimler literatürüne, kültüre görece daha erken girmesi kavramın tarihsel köklerinden kaynaklandığı kadar, disiplinler arası bir çalışmaya da izin vermiş olması kavramı kısa sürede yaygın hale getirmiştir. Kültür ise daha çok antropolojik anlam dünyasına sahip olmasına rağmen sosyolojik analizlerde görece daha geç tartışma konusu olmuştur. Fakat, kavram Alman kültür bilimcilerinin vasıtası ile kısa sürede evrensel bir yaygınlık kazanabilmiştir.

Kültür kavramı daha çok mikro yapıları çözümlenmede kullanılan kavramlar arasında anılmasına karşın uygarlık kavramı makro yapıları konu etmektedir. Fakat bir çok yerde, kavramsallaştırma kaygısı olmayan sosyal bilimciler bu iki kavramı bir birinden ayırmazlar. Benzer bir şekil de sosyolojiye hakim olan genel paradigma, kültür kavramının içeriğini içselleştirmeyi başarabilmişken; uygarlık kavramına gelince tekbiçimcileşme eğilimine girmiştir. Bu nedenle uygarlık kavramsallaştırmasın da, Batı merkezli anlayış, kendisini kaçınılmaz bir şekilde sosyal bilimcilerin zihninde kabule zorlamıştır.

Uygarlık kavramsallaştırmasının kökeninde yer alan ve merkezi yerini işgal eden Antik Yunan, modern dünyayı oluşturan değerleri tanımlama da kullanılırken; varoluşunu Akdeniz ile olan ilişkisi ve dünyanın diğer uygarlıkları ile olan diyaloguna burçludur.

Tarihte bir çok uygarlığın doğup bir çoğunun yıkılmasına karşın, ve çok büyük kültürel, teknolojik gelişmeler sağlanmasına rağmen; niçin özellikle, Batı dünyasının, kendisine dünya coğrafyasının çok ufak bir bölümünü işgal etmiş, hiçbir teknik gelişme kaydedememiş ve de diğer coğrafyalara hiçbir şey verememiş bir yer olarak Yunan'ı

kendisine kültürel köken olarak seçmiş olması ilginçtir. Bunun her halde en makul açıklaması Yunanın, Doğu ile kurmuş olduğu ilişkiler aracılığı ile kazandığı birikim ve tecrübeyi Avrupa'ya aktarmada sağladığı avantaj olsa gerektir (Yonarsoy, 1992). Yunan'ın sahip olduğu politik ve dinsel-mitolojik değerler tarihsel kazanımlar olmasının yanın da, tüm uygarlıkların birikiminin de bir hasılası olarak anlaşılmalıdır. Batının şimdiki birikimlerini başarı olarak görmesinde, Yunan'ın payı olduğu gibi Yunan'ın başarısının arkasında neyin yattığının anlaşılması ve açıklanması gerekir.

Çağdaş modern dünyanın değerleri, tarihsel olarak meydana gelmiş olmasına rağmen; Yunan ve Batı için toplumsal değerleri tanımlayan gerçek, zaman boyutunun dışına çıkarak *kendiliğinden bir kategori ve doğru olma* niteliği taşıma boyutuna ulaşmıştır.

Yunanlılığın, sahip olmuş olduğu özellikler, kedisini en iyi şekilde polis kavramında ifade etmektedir. Ve *Polis*'in sahip olmuş olduğu değerler aynı zamanda, *Polis*'e ait her bir bireyin de sahip olduğu değerlerdir. Bireysel özgürlükler, Mitolojik hayal gücü - özgünlük, coğrafi imkansızlıklar nedeni ile açığı çıkan toplumsal yapı ve kurumlar, ve her şeyden önemlisi *Polisteki* sosyal imkanların ifadesi olan festivaller, bütün bunların hepsi, Yunan değerlerini oluşturduğu gibi çağdaş dünya için de daha sonradan birer referans konumuna ulaşacaklardır.

Yunanlılığın en önemli toplumsal karşılıklardan olan politika, kendisini *Polisi* yönetmenin bir çeşidi olarak ifade eder iken; asıl itibarı ile dinsel-mitolojik olan *Polis*, kendini toplumsal olarak ifade etmeyi de festivalleri kullanarak başarabilmiştir. *Gorgias, Lysias ve Isocrates* gibi büyük festivaller vasıtası ile örneğin sofistler, Yunan şehirlerinin politik birliğini tartışmaktaydılar. Bireyin toplumsallaşması bu festivaller vasıtası ile olurken; festivaller toplumsal değerlerin oluşumunun en doruk anı olarak da yorumlanmalıdır. Yunan polisi, bu anlamda birey ve bireysel değerlerin yükselişini ifade eder.

Yunanlar, denince bizim aklımıza iki şey gelir. *Rönesans insanı* ve *Alman 19. yüzyılı*. Her asır kendince Yunan'dan bir şeyler almıştır. Günümüz asrı, geçmişin bütün mirasını üstünde taşır. Batının geçmiş toplumsal tecrübeleri arasında anılan Ortaçağ, her ne kadar Batı tarafından sahiplenilmese de, kendinden sonra gelecek bir sonraki aşama

olan Rönesans, Yunanlı olması gerekçesi ile Batının aydınlık yüzünü ifade etmede kullanılan bir temsil aracıdır. Yunanlı olması nedeni ile Batı toplumu tarafından kabul gören Rönesans, Yunan sanatının, edebiyatının, ve felsefesinin doğuşu olarak kabul görür. Orta çağın yerini alan Rönesans, Yunan ve klasiklerin başarısının gerçek bir ruhu ve başarısı olarak değerlendirilir. Latin dünyanın doruk noktasında Yunan durur. Bu nedenle, Klasik Rönesans ve Modern ruh, bu iki kavram, Yunan çalışmalarının yeniden doğuşunu temsil eder (Wolf, 1917:218-219).

Yunan dininde ve genel olarak bütün Yunan düşüncesinde, şeytanın olmaması ve buna bağlı olarak da bize zarar veren bir şeytanın olmaması düşüncesi söz konusu iken; şeytanın, iyide ve tanrılarda ifade edilmesi söz konusudur. Bu durum ileride, Hristiyanlık da Protestan mezhebinin alt bir öğretisi olan, şeytanı tensel zevkler ve güzellik olarak gören Kalvinizm'in doğuşuna kaynaklık etmiştir. Yunan dinin tanrıları ve bunların meydana getirmiş olduğu "teoloji" Modern Avrupa'ya can veren kapitalist ruhun püriten ahlakına kaynaklık teşkil etmektedir (Burns, 1919:103-104). Diğer yandan T. Hobbes'un *insan insanın kurdudur* anlayışının teolojik imkanını da bizlere Yunan verebilecektir.

Her ne kadar Yunan toplumunun yaşadığı çağ modern toplumlar için birer referans olarak anlaşılıyor idiye de; şüphesiz Yunanlar içinde yaşadıkları yüzyıl geçmiş yüzyılların kayıplarını taşıyordu. Açıkçası Yunanlar da, yaşadıkları çağın bir çok değere sahip olmaktan uzak olduğunu ifade ediyorlardı. Moral standartlar geçmişte kalmıştı, köy hayatı, ucuz basitlik, erkeğin erkek gibi olduğu, kadının kadın gibi olduğu çağ gerilerde kalmıştı. Socrates ve Platon'un, bu bakışın aksine düşünmesine rağmen Aristophanes gibi Yunanlılar, durumu bu şekilde ifade etmişlerdir. Benzer bir şekilde - geçmişe yönelik- duygudaşlık, Avrupa Romantiklerinde de karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada, Yunan'da gözlemlenen durumun erken-dönem Romantizm olarak tercüme edilmesi yakışık alır. Şehir yaşamının sıkıcı kalabalık ve insanı bunaltan o hız ve hareketliliğine karşın; kıyın, köyün o sade ve dinginliğine kaçış, günümüz modern insanın bir başka boyutu olan Post-modern duygulara da kapı aralamaktadır. Modern dünya bu yönü ile bir çok bakımdan Yunan mirası ile doludur. Post-modern olarak ifade edilen bilimsel-teknolojik düşünsel aşama da Yunan değerleri üzerine tekrar düşünüm

olarak anlaşılması gerekir. Nitekim Nietzsche gibi postmodernliği müjdeleyen kimi düşünürler bize doğrudan Yunana dönmeyi salık vereceklerdir.

Yunanın, çağdaş dünyayı tanımlayan değerleri üretmede Avrupa'ya göre daha bereketli olmasının nedeni Doğu ile girmiş olduğu ilişkilerde aranmalıdır. Tabii ki, bu ilişki ticaret esasına dayandığı gibi başka şeylere de, yani kültürel dilsel alış verişlere de dayanmaktadır. Bu, Avrupa'dan aldıklarını Doğu'ya; Doğu'dan da ya resmi yolla yada baskınlar yolu ile aldıklarını da Avrupa'ya aktarma şeklinde olmuştur. Yunan'ın, Doğu ile girmiş olduğu ilişkiler kendisini toprak ekonomisinden kurtararak toplumsal ve kültürel değişmelere imkan sağlamıştır. Doğu sosyo-kültürel değerleri aktarımı sonucu; Yunan'da, tüketim fazlası meydana gelebilmiş, bunun neticesinde de, tamamen ticari mal birikimine uygun bir sistem kurulabilmiştir. Bu durum Batı adına Yunan tarafından, ortaya konan sermaye birikimini ifade ediyordu. Uzun yılları alan dönem sonunda İtalya, Yunan kültürünün canlandığı nokta olarak, Rönesans şeklinde belirdi. İşte böylece Batı dinini, siyasetini, düşününü, tarihini, edebiyatını etkileyecek ve belirleyecek bir hal alarak; günümüze kadar taşındı.

Aydınlanma projesi, mystery, güç ve efsanelerine güvenin sarsılması ile başladı. Bilişsel teknikler, tasarlanmış anlayış şeklini alarak, özgür düşünce çabası haline dönüşerek; özellikle doğa üzerine hakim olma şeklinde belirmiştir. Mythik olandan, günümüz modern dünyasına kalan; bir *pozitivizme olan irrasyonel inanç* ve bir *de bilimdir* (Adorno ve Horkheimer, 1979). Bu nedenle Aydınlanma, Batı için yeni bir dünya değil Yunan'a dönerek aydınlanma, şeklini almıştır. Bu durum, katıksız Yunan olan metinler vasıtası ile sağlanmaya çalışılmıştır.

Modern kültürün ve kurumların temel parametreleri Yunan festivallerinde saklıdır. Bu festivaller de Yunanlılığa ait değerler ortaya konulurken bu değerlerin olgunluğa ermesi sağlanmaktadır. Batının en önemli sosyal kurumlarından olan din, tarihsel ve kültürel bir inşa olma özelliğine sahiptir. Bunun bir ifadesi olan Hristiyanlık anlayışı ise asıl itibarı ile mitik bir tarihsel geçmişe sahiptir. Hristiyanlık anlayışının çevre kültürlerle içerisinin doldurulmuş olması batıda din ve buna bağlı olarak değerlerin kutsaldan arındırılmış olup; fakat, birer icat olduğunu ortaya koyar. Bu tarihsel tecrübeler ise bu kurumlara olgusal açıdan bakabilme imkanı verir. Kutsaldan arındırılmış din anlayışları

batıda Rönesans, Aydınlanma, hümanizm, İnsan Hakları gibi kavramların ortaya çıkmasına imkan verdiği gibi sekülerizmin zihinsel arka planını da ortaya koyar. Tüm bu değerlerin filizlendiği coğrafya Akdeniz olup tarihsel mekanı Yunandır.

Polisin toplumsal bir mekan olarak tanımlanmasının yanında; gerçekte, dinsel bir örgütsel yapıya sahip olması da söz konusudur. Poliste aslen hiçbir şey din dışı anlaşılabilir. İnsanların varlığı örgütlenmesi gündelik hayat, aile hayatı tüm bu olan bitenler mythik-dinseldir. Din ve toplumsal değerler festivallerde üretilir. Bu nedenlerden ötürü polis, dinsel bir örgütlenmenin sahip olduğu tüm yapılara sahip olup ancak kutsal dışı olmayı becerebilmiş (ilahi olmayan bir inanç sistemine sahip olması nedeni ile) bir yönetsel mekanizmadır. Çağdaş dünyanın siyasal kurumlarının seküler olmasının kökeninde pagan Yunan'ın mythik polisi bulunur. Batı uygarlık anlayışının oluşumu Yunan'ın sahip olmuş olduğu tanrılar ve tanrıçalar dolayımı ile anlaşılabilir. Toplumsalı çözümleme çabası olarak, kendi başına bir bilim olan Sosyoloji de, hakim olan mitik köken Apollo ve Dionysos ile ifade edilebilirken bunun bireye dönük yüzü olan Psikolojideki durum ise eros ile ifade edilebilir ki bu kavram Batı'yı, insan içgüdülerinin baskılanışı olarak akılcılığının vasıtası ile uygarlığa dönüştürür. Bu bağlamda Platon'dan Hegel'e, idea-logos-eros- Dionysos-Apollo Batı değerlerinin kurucu unsuru olmuşlardır (Marcuse, 1995).

Sosyoloji ve felsefenin Yunan değerlerini taşıdığından kimsenin şüphesi yoktur. Bu günü ifade eden modern felsefenin kökleri de, Yunandaki kadim tartışmalardan ayrı düşünülemez. Tabii ki koskoca insanlık düşünce tarihini sadece Antik Yunan ve onun birikimlerine dayandırmak saf gönüllülük olur. Fakat Batı uygarlığının kültür ve uygarlık bilincinin felsefi kökleri, illa ki antik Yunan da aranmalıdır.

Yine modern insanın sahip olduğu kişilik özelliklerinin merkezi yerini, büyük oranda Yunan panteonunda bulunan tanrılar işgal etmektedir. Yüzyılın büyük psikiyatrist ve psikologu Freud kuramının bir çok yerinde olduğu gibi kültür ve uygarlık arasındaki gerilimde kişiliği Yunan mitolojisindeki tanrılar dolayımı ile kurgular. Ve hatta bu dünyaya yönelik çok büyük bir sempatisi vardır.¹⁹

¹⁹ S. Freud muayene odasında hastasına fildişinden heykel olan Vişnu ile Athena'yı göstererek " bu en sevdiğim" yani Athena demesi onun kuramının bilinç altında Yunan mitolojisinin ne kadar önemli

Öyle ki psikanaliz belli bir dönem insanlığın *yeni dini* olarak ifade edilir oldu.²⁰

Toplumsalın kendini sözlü ifade etme aracı olan edebiyat ve dolayısı ile sanatta kendi ilham kaynaklarını Homeros'nu *Iliad ve Odyssey* adında ki eserlerinden alır. Bu yazılı eserler vasıtası ile Avrupa'nın büyük dönüşümler yaşamasına imkan veren büyük fikri, kültürel, toplumsal hareketler vücuda gelmiştir.

Neticede M.Ö. 600 ile başlayan Yunan şahlanışı -ara dönemler göz ardı edilirse- hala kendisini Batı Kültürü dolayımı ile insanlık tarihinde güncellemeyi becerebilmiştir. Yaşadığımız çağın egemen kültürleri için gelecek adına bir imkan olma hüviyetini hala Batı entellektüalitesinin zihninde de korumaktadır. Batının kendilik bilinci Yunanın kendini tanımlamada kullandığı bilince kuşuttur. Bunlardan dil bir milleti tanımlayan en önemli araç olmasına karşın Yunan Uygarlığını ifade eden dil İndo-Germanik dil grubuna dahil olup Batılı olarak kabul edilse de aslı itibarı ile kimliği (Doğuya dönmeden tanımlayamıyor), Doğu'dan yada daha doğru bir şekilde ifade edersek güney-batı Asya'dan, özellikle İran'dan yoğun bir şekilde etkilenmiştir (Anthon, 2005).

Tüm mesele, Yunan'ın yaşamış olduğu ve geçirmiş olduğu tecrübelerin, Dünyanın diğer geri kalan coğrafyaların milletlerinin varlığı-varoluşu için yaşamsal önem arz edip etmiyor olma meselesidir.

Bu çalışma ile biz, yaşamakta olduğumuz yüzyılın gerçeklerinin ne kadar kendi olma yeteneğinden uzak olduğunu ifade etmeye caba gösterdik. Çağımızı tanımlayan, toplumsalın tarihsel inşası esas itibarı ile Yunan'a dayanmış olsa da Yunan'ın, bu birikimi diğer kültürlerden ödünç aldığını ilk elde ifade etmek bizim için önemlidir. Çağdaş dünyayı tanımlayan değerlerin her birinin kendisine Antik Yunandan bir şeyler bulmasına karşın; dünyanın bu kısmında yaşayan ve henüz modern dünyanın nimetlerini geçte olsa tatmaya başlayan bizler için, yaşadığımız Yüzyıl, gerçek anlamda yorumlanmaya muhtaçtır. Modern yaşamın, modern insanın, modern bilimin ve modern

olduğunu ifade eder. Vişnu Hinduizmde tanrının bir şekli. Athena ise Yunanda Zeus'un hem karısı hem tanrısıdır (Cogito, 1996:73) .

²⁰ Freud'a 75. Yaş gününde bir Yunan vazo hediye edildi. Freud bu hediyeye teşekkür mektubunda *insanın onu mezarına götürememesi ne hüznün verici demesi ve öldükten sonra yakılıp küllerinin onun içine konması; onun Yunan'a olan sevgisini ifade etmede çarpıcı bir örnek oluşturur* (Göka ve Türkçapar,1992:83).

teknolojinin, insanlığın başına açmış olduğu kitlesel-küresel belalar demeti olan küresel ısınma, küresel şiddet, küresel ekonomi ile birlikte küresel rekabet, küresel yoksunlaşma ve küresel yoksullaşma; özet olarak, *varlığın değer yitimi* olarak değerlendirilebilecek bu durum; eğer, Yunan'a öyküden Batı için ilerleme ve gelişme olarak değerlendiriliyorsa; insanlığın hiç vakit geçirmeden bu dünyayı terk etmesi yada bu dünyayı değerleri ile birlikte yeni baştan inşa etmesi gerekmektedir. Bize ise, burada düşen görev -sahip olduğumuz olanaklar ve güç dahilinde- Batı'nın inşa ettiği şu yüzyılda, ilerlemenin bir gerçekten çok yanılsamanın-simülasyonun ta kendisi olduğunu, Yunan dolayımı ile ortaya koymaktır. Fakat, sessiz yığınların gölgesinde, iyiliğin ve kötülüğün ötesinde, kötülüğün şeffaflığının karşısında yaşayan bizlerin; *toplumsal-miti*, bir son olarak değil hala bir başlangıç imkanı olarak görüyor olması bu çalışmanın gerçek nedenidir.²¹

²¹ J. Baudrillard'ın toplumsala olan yaklaşımı her ne kadar toplumsal bir imkan olarak kabul etmekten uzak olsa da toplumsalın kendisi olan bizlerin bu imkanın küllerini kendimizde harlamamız gerektir.

KAYNAKÇA

- ADORNO, T & HORKHEIMER (1979), *Notes On Adorno T And Horkheimer, M Dialectic Of Enlightenment*, Verso, London. [Http://www.arasite.org/adhkdofoe.htm](http://www.arasite.org/adhkdofoe.htm)
- AFTUCK, Lynne (2005), *The Dionysiac Mysteries And The Thesmophoria*, <http://www.noteaccess.com/approaches/agw/agindex.htm>
- ANDERSON Perry (1974), *Passage From Antiquity To Feudalism*, New Left Boks, London.
- ANTHON, Charles(19??), *A Of Greek Literature*, Harper & Brothers, Publishers, New York.
- ARBLASTER, Anthony (1999), *Demokrasi*, Doruk Yayınları, Çev., Nilüfer Yılmaz, Ankara
- ARDA, Zeki Cemil (2005), *Anadolu Ve Avrupa Mitolojisinde İçerik Ve Motif Karşılaştırması*, [Http://www.Hbektas.Gazi.Edu.Tr/Sayi_34/21coskun.Htm](http://www.Hbektas.Gazi.Edu.Tr/Sayi_34/21coskun.Htm)
- ARİSTOTLE (1944), *Aristotle*, İn 23 Volumes, Vol. 21, Translated By., H. Rackham. Cambridge, Harvard University Pres, London.
- ARSLAN, A.(1997), *İbn-i Haldun'un İlim Ve Fikir Dünyası*, Vadi Yay., Ankara.
- BERKTAY, H.(1983), *Kabileden Feodalizme*, Kaynak Yay., İst.
- BLACKHİRST, R.(2004), *The Mythological & Ritualistic Background Of Plato's Timaeus*.[Http://Www.Religioperennis.Org/Documents/Blacks/Timee.Pdf](http://Www.Religioperennis.Org/Documents/Blacks/Timee.Pdf)
- BURKET, Walter (1987), *Ancient Mystery Cult*, President And Fellow Of Harvard College, London.
- BURNS, C. Delisle (1919), *Greek İdeals: A Studuy Of Social Life*, G.Bell and Sons, Ltd. London.

- BURNS, C. Delisle (1932), *Political Ideals*, Oxford University Press, London.
- BURY, J.B (1909), *The Ancient Greek History*, The University Of Cambridge Mcmillan And Co, London.
- CHİLDE, G.(1992), *Kendini Yaratan İnsan*, Çev., F. Ofluoğlu, Varlık Yay., İst.
- COHEN,J.M. (1961), *A History Of Western Literature*, Cassell&Company Ltd, London.
- COLLİNGWOOD, Robin George (1990), *Tarih Tasarımı*, Çev., Kurtuluş Dinçer, Ara Yay., İst
- COLLİNS English Dictionary (2000), *Collins English Dictionary* Harpercollins Publisher, Glasgow. [Http://Englishatheist.Org/Mithra/Mom02.Htm](http://Englishatheist.Org/Mithra/Mom02.Htm)
- COOPER, Lane (1917), *The Greek Genius And Its Influence*, Select Essays And Extracts, Yale Universty Press, Yale.
- CUMONT, Franz(1903), *The Mysteries Of Mithra*, Translated By, Thomas J. McCormack, Open Court, Chicago.
- DİCKİNSON, Goldsworthy Lowes (2004), *The Greek View Of Life*. [Http://Www.Ibiblio.Org/Pub/Docs/Books/Gutenberg/Etext04/Tgeev10.Txt](http://Www.Ibiblio.Org/Pub/Docs/Books/Gutenberg/Etext04/Tgeev10.Txt)
- DİVİTÇİOĞLU, Sencer (1981), *Asya Tipi Üretim Tarzı ve Osmanlı Toplumu*, Sermet Matbaası, Kırklareli.
- DOOLİTTLE, H. (1996), *Cogito Güz Sayı 9*, Çev., Aysun Babacan, Yapı Kredi Kültür Yayıncılık Ticaret Ve San. A.Ş., İst
- DURAN, Will (1978), *Medeniyetin Temelleri*, Çev., Nejat Muallimoğlu, İst,
- DURANT,Will(1939), *Aegean Prelude İn The Life Of Greece*, Simon And Schuster, New York.

- EAGLETON, Terry (1996), *İdeoloji*, Çev., Mutallip Özcan, Ayrıntı, İst.
- EHRENBERG, Victor (1960) *The Greek State. Contributors*, Barnes And Noble Inc..
Place Of Publication, New York.
- EHRENBERG, Victor(1960) *The Greek State Contributors*, Barnes And Noble, Inc..
Place Of Publication: New York.
- ELİAS, Norbert (2000), *Uygarlaşma Süreci: sosyo-oluşumsal ve Psiko-Oluşumsal incelemeler I.*, Çev., Ender Ateşman, İletişim Yayınları, İst.
- ENCYCLOPEDIA, The Columbia Sixth Edition(2001-2005), *Greek Religion*.
- FEBVRE, Lucien (1995), *Uygarlık Kapitalizm ve Kapitalisler*, Çev.,M.A.Kılıçbay,
İmge Kitabevi Yayıncılık, Ankara.
- GARAUDY, R.(1995), *İnsanlığın Medeniyet Destanı*, Çev., Cemal Aydın, Pınar Yay.,
İstanbul.
- GUENON, Rene (1989), *İslam Maneviyatı Ve Taoculuğa Toplu Bakış*, Çev., Mahmut
Kanık, İnsan Yayınları, İst.
- GOLDMANN, Lucien (1983), *Kant'ın Felsefesine Giriş*, Çev., Afşar Timuçin, Metis
Yay., İst.
- GÖKA, E. & TOPÇUOĞLU, A.& AKTAY Y. (1996), *Önce Söz Vardı yorumsamacılık
Üzerine Bir Deneme*, Vadi Yayınları, Ankara.
- GÖKA, E. & TÜRKÇAPAR, M.Hakan (1992), *Freud*, Ağaç Yay.Ltd.Şti. İst.
- HARİSSON, Jane Ellen (1912), *A Study Of The Social Origins Of Greek Religion*,
Cambridge Universty Press, Cambridge.
- HARİSSON, Jane Ellen (1960), *Prolegomena Of The Study Of Greek Religion*,
Meridian Books, Inc, New York.

- Hill, N.A.S. & TURNER Brayn S.(2000), *The Penguin Dictionary Of Sociology*, Penguin Books, London.
- HERGENHAHM, B.R(1997), *An Introduction To The History Of Psychology*, Brook/Cole Publishing Company, California.
- HESİOD (1995), *The Homeric Hymns, And Homerica*, Illinois.
[Http://Omacl.Org/Hesiod/](http://Omacl.Org/Hesiod/)
- HOLDİNG, J.P. (2005), *Did The Mithraic Mysteries İnfluence Cristianity?*,
[Http://Www.Tektonics.Org/Copycat/Mithra.Html](http://Www.Tektonics.Org/Copycat/Mithra.Html)
- HONDRİCH, T.(1995), *The Oxford Companion To Philosophy*, Oxford University Press, Oxford.
- JUNG, Werner (1990), *George Simmel, Yaşamı Sosyolojisi Felsefesi*, Çev., Doğan Özlem, Ark Yayınevi, İst.
- JUSDANİS, Gregory (1998),*Gecikmiş Modernlik Ve Estetik Kültürmilli Edebiyatın İcat Edilişi*,Çev., Tuncay Birkan , Metis Yay., İst.
- KÖSEMİHAL, Prof. Nurettin Şazi (1982), *Sosyoloji Tarihi*, Remzi Kitabevi, İst.
- KROEBER, A. L. ve KLUCKHOHN, C. (1952). *Culture: A critical review of concepts and definitions*. Cambridge, MA: Peabody Museum, Vol. 47, No. 1.
- KYRİAZİS, D. Constantine(1993),. *Eternal Greece*, Translated By Harry T. Hionides.
[Http://Www.Noteaccess.Com/ Approaches/ Mainstreamsma.Htm](http://Www.Noteaccess.Com/ Approaches/ Mainstreamsma.Htm)
- KYRİAZİS, D. Constantine (2005), *Eternal Greece*. Translated By Harry T. Hionides.
[Http://Www.Noteaccess.Com/Approaches/Agw/Agindex.Htm](http://Www.Noteaccess.Com/Approaches/Agw/Agindex.Htm)
- O'LEARY, De Lacy (2001), *How Greek Science Passed To The Arabs*, Goodword Books, London.

- LEVİ-STRAUSS, Claude(1997), *Irk, Tarih ve Kültür*, Çev., Arzu Oyacıoğlu & Haldun Bayrı, Metis, İst.
- LEWİS, I.M. (1996), *Social Anthropolgy In Perspective*, Cambridge Universtiy Press. Cambridge.
- LUSCOMBE, D.(1997), *Medieval Thuoght*, Oxford University Press, Oxford.
- İNCİL (1997), *Kitabı Mukaddes Eski Ve Yeni Ahit*, Ohan Matbaacılık LTD.ŞTİ., İst.
- MALİNOWSKİ, Bronislaw (1992), *Bilimsel Bir Kültür Teorisi*, Çev.,Saadet Özkal, Kabcacı Yayınevi, İst.
- MARCUSE, H.(1995) *Eros Ve Uygarlık*, Çev., Aziz Yardımlı, İdea Yayınevi, İst.
- MARXISTS.Org(2006), *Friedrich Nietzsche*.
[Http://Www.Marxists.Org/Glossary/People/N/I.Htm#Nietzsche-Friedrich](http://Www.Marxists.Org/Glossary/People/N/I.Htm#Nietzsche-Friedrich)
- MEGİLL,Allan (1998), *Aşırılığın Peygamberleri*, Çev.,Tuncay Birkan, Bilim Ve Sanat Yayınları, Ankara.
- MERİÇ Cemil (1986), *Kültürden İrfana*, , İnsan Yay., İst.
- MERİÇ, Cemil (1977), *Umrandan Uygarlığa*, Ötüken Yayınevi, İst.
- MOORE, Professor Clifford Herschel (1909–14), *Lectures On The Harvard Classics*, The Harvard Classics. [Http://Www.Bartlebl.Com60/224.Html](http://Www.Bartlebl.Com60/224.Html).
- MÜMTAZ, Turhan (1997), *Kültür Değişimleri* , İFAV Yay., İst.
- NASR, S.H. (2001), *Bilgi Ve Kutsal*, Çev., Yusuf Yazar, İz Yay., İs.
- NEEDHAM, J. (1997), *Doğu Batı Aasında Bilim*, Çev., Necdet Özberk, Yeni Zamanlar, İst.

- NİETZCHE, F (1991), *Putların Alaca Karanlığı*, Çev., Hüseyin Kaytan, Akyüz Kitapevi, İst.
- NİETZCHE, F (1996), *Yunanlıların Trajik Çağında Felsefe*, Çev., Aydın Öz, Düşünen Adam Yayınları, İst.
- NİSBET, Robert (1974), *The Social Philosophers*, Paladin Granada Publishing Limited, Frogmore.
- ORTAYLI, İlber (1996), *Türkiye Günlüğü*, Say: 39 Mart-Nisan
- ÖZLEM, Doğan (1996), *Felsefe ve Doğa Bilimleri*, İnkılap Kitabevi, İst.
- PARKINSON, C. Northcote (1984), *Siyasal Düşüncenin Evrimi*, Çev., Mehmet Harmancı, Remzi Kitapevi, İstanbul.
- ROBERTS, J.M.(1996), *History of Europe*, Penguin Books, London.
- ROBERTSON, Roland (1969), *Sociology Of Religion*, Penguin Modern Sociology Reading, Middlesex.
- SCHARFSTEİN, Ben-Ami(2006), *The Western Blindness To Non-Western Philosophies*, Tel-Aviv University, Tel-Aviv.
[Http://www.bu.edu/wcp/papers/comp/compscha.htm](http://www.bu.edu/wcp/papers/comp/compscha.htm)
- SCHROEDER, Ralph (1996) *Max Weber Ve Kültür Sosyolojisi*, Çev., Mehmet Küçük, Bilim Ve Sanat Yay., Ankara.
- SCHULTZ, Dudane P. And SCHULTZ, Sydney Ellen(1996), *A History Of Modern Psychology*, Harcourt Brace&Company, Orlando.
- SEZER, Baykan (1990), *Doğu-Batı İlişkileri Açısından Batı Tarımı*, İ.Ü Edebiyat Fakültesi Yay., İst.
- SEZER, Baykan. (1979), *Asya Tarihinde Su Boyu Ovaları ve Bozkır Uygarlıkları*, İ.Ü

Edebiyat Fakültesi Yay., İst.

SMİTH Goldwin (1893-2004) , *Specimens Of Greek Tragedy Aeschylus And Sophocles*.
<http://onlinebooks.library.upenn.edu/webbin/gutbook/lookup?num=7073>

SMİTH , William Sir (2000), *Smaller History Of Greece A; From The Earliest Times To The Roman Conquest*, Illinois. <http://www.gutenberg.org/etext/2096>

SMİTH, P.(2005), *Kültürel Kuram*, Çev., Selime Güzelsarı& İbrahim Gündoğdu, Babil Yay., İst.

SOLOMON, C.Robert & HIGGINS, M.Kathleen (1996), *A sort History Of Philosophy*, Oxford University Press, Oxford.

STANFORD Edu (2006), *Vico*, <Http://Plato.Stanford.Edu/Entries/Vico/#3>

STASSİNOPOULOS, Arianna & ROLOFF Beny (1983), *The Gods Of Greece*, Abrams, New York.

STAUTH,G & TURNER,B.S (1991), *Nietzsche'nin Dansı*, Çev.,Mehmet Küçük, Ark Yayınevi, Ankara.

SUNAR İlkay(1999), *Düşün Toplum*, Doruk Yay, Ankara.

ŞAYLAN, Gencay(1998). *Demokrasi Ve Demokrasi Düşüncesinin Gelişmesi*, İhde 5.Ankara.

ŞENEL, Alaaddin(1991), *İlkel Topluluktan Uygar Topluma*, V Yayınları, Ankara.

TİMELESSMYTHS.Com. (2006), <Http://Www.Timelessmyths.Com/>

TOYNBEE, A.(1991), *Medeniyet Yargılanıyor*, Çev., Ufuk Uyan, Ağaç Yayınları, İst..

TOYNBEE, Arnold (1989), *Militarizmin Kökenleri*, Çev., Mehmet Dündar, A Yayınları, İst.

- TURNER, Brayn S.(1999) *Classical Sociology*, Sage Publications, London.
- ÜLKEN, Hilmi Ziya (1997), *Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü*, Ülken Yay., İst.
- WALLERSTEİN, İ.(1998), *Liberalizmden Sonra*, Çev., Erol Öz, Metis Yay., İst.
- WALLERSTEİN, İ.(2004), *Modern Dünya Sistemi: Kapitalist Tarım Ve 16. Yüzyılda Avrupa Dünya-Ekonomisinin Kökenleri*, Çev., Latif Boyacı, Bakış Yay., İst.
- WELLS, Calvin(1994), *Sosyal Antropoloji Açısından İnsan ve Dünyası*, Çev., Bozkurt Güvenç, İst.
- WILLIAMS, Raymond (1990), *Kültür*, Çev., Suavi Aydın, İmge Yay., İst.
- WILLIAMS, Raymond (1990), *Marksizm Ve Edebiyat*, Çev., Esen Tarım,Adam Yay.İst
- WILLSON, Marcius ve WILLSON, R. Pierpont (2004), *Mosaics Of Grecian History*, The Project Gutenberg Ebook. [Www.Gutenberg.Org/Etext/6841 - 15k - 24](http://www.Gutenberg.Org/Etext/6841 - 15k - 24)
- WOLF, Friedrich August (1868), *The Scientific Study Of Antiquity. Greek, Roman & Byzantine Studies*, Berlin.
- YİĞİT, Tuncay (2005), *Rus Aydınlanması 2,Antik Yunan Dünyası*, http://www.halksahnesi.org/incelemler/rus_aydinlanmasi_2/rus_aydinlanmasi_2.htm
- YONARSOY, Kenan(1992), *Yunan Tarihçiliği*, Sosyoloji Araştırma Merkezi Çalışma Günleri, Ed. Fak. Basımevi, İst.
- YONARSOY, Kenan(1991), *Grek Edebiyatı Tarihi*, Ed. Fak. Basımevi, İst.

ÖZGEÇMİŞ

12.03.1975 tarihinde Sivas-Kangal'da doğmuştur. İlk ve orta öğrenimini Kocaeli-Derince'de bitirmiş olup; yüksek öğrenimini ise 1998'de Eskişehir-Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji bölümünde tamamlamıştır.

1998 Tarihinde Milli Eğitim Bakanlığında öğretmen olarak, Kırklareli - Lüleburgaz Ticaret Meslek Lisesinde göreve başladı. Bunu mütakiben, bilgilerini artırmak üzere lisan edinmek maksatlı, Bakanlık izinli olarak ikibuçuk yıl gibi bir süreyle İngiltere'nin Londra'da ve çeşitli şehirlerinde bulundu.

Halen de, Kocaeli-Derince Seka Çocuk Dostları Lisesi'nde Felsefe Grubu Dersleri öğretmenliği yapmaktadır.